

In conclusione Christum ponit, per quem facti & iterū reformati sumus gratia eius, ut mētibus nostris hercat, quia si beneficiorū eius memores sumus, semper nos tuebitor, sicut dixit: **E**cce, inquit, ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi.

Matth. 28

D. AMBRO

SII EPISCOPI MEDIOLAN. COM-
mentarij in Epistolam beati Pauli ad Corinthi

Pos primam.

PRAEFATIO.

Precepto domini admonitus Apostol^{us} resedit apud Corinthios annum unum & menses sex, docens inter eos uerbum dei: Hinc est unde magna cū fiducia & charitatis affectu agit cum eis, aliquādo cōmonens, aliquando arguens, aliquando blandiens ut filijs. Nam multę causę sunt propter quas scribit ad eos. Quarum prima hęc est, quod more hęreticorum dissentientes ab inuicem, hominibus deuoti, Pauliani & Petriani & Apolloniaci dici uolebant non Christiani, quod ualde exprobrat Apostolus. Erant tamen inter eos qui ab his dissentirent, Christo soli dicati. Secunda hęc est, quia eloquētia delectari cęperant & terrena philosophia, ut sub nomine Christi his imbuerentur quę contraria sunt fidei. Tertia, eo quod inflati essent q̄ non iret ad illos Apostolus. Quarta, propter fornicatorem fratrem quē inter se esse patiebantur. Quinta, ut commoneret de pręterita epistola, quā ante hanc quę prima dicitur scripserat. Sexta, quia inuicem sibi iniurias & fraudes faciebant, & infidelium potius examina requirebant. Septima causa est, in quo designat licere sibi sumptus accipere, sed con-

temerere,

temnere, ne forma esset rapacibus pseudo apostolis. Octaua uero est, ut respondeat epistolæ illorum. Perturbati enim ceperant ab hereticis de matrimonijs. Nona est, in qua declarat, sic debere unumquëq; manere ut credidit. Decima autem de uirginibus, eo quod nihil sit sibi præceptum. Et reliquæ sunt causæ quæ in corpore ui debuntur.

CAPVT I.

PAVLVS uocatus apostolus Christi Iesu per uoluntatem dei. Ad Romanos aliter cepit, quia altera causa est: Hic uero apostolus se esse Christi Iesu dei uoluntate scribit, quia omnia quæ egit, filij dei egit uoluntate, qui dixit ad Paulum: Vade, ego lōge ad gentes mittā te. Hinc uocatus est apostolus, hoc est dei uoluntate missus ad gentes. Per quod etiā tãgit illos, quos neq; Christus miserat, neq; uerū erat quod docebant.

Deum enim & Christū ideo frequēter nominat, ut Christum deum non ipsum patrem ostendat, sed esse Christū filium, esse & deum patrem, non unionem cum ostenditur filium dici. Multæ enim sectæ emerferant, quæ Iuan gelium Christi pro sensus sui arbitrio asserabant, ex quibus rami aridi extant nunc usque, quarum assertores ecclesias euertebant. Hinc apostolus omnia quæ heresibus contraria sunt ponit, ac se uerum prædicatorem per id quod à Christo dei uoluntate missus est, asseuerat. ¶ **Et Softhenes frater.** Etiam istum sua commendat societate. ¶ Ecclesiæ dei quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo

sto Iesu.) Propterea ecclesiæ scribit, quia adhuc tunc singulis ecclesijs rectores non erant constituti. Et cū in multis arguat eos ait: **Sanctificatis in Christo Iesu.** Sed ideo quia regenerati in Christo sanctificati sunt, post autem cœperant male conuersari, ut ostenderet omnem ecclesiam sanctificatam fuisse in Christo, sed quosdam illorū praua doctrina pseudo apostolorum euersos à traditione ueritatis. ¶ **Vocatis sanctis.**) Hoc est, uocati estis ut sancti sitis, quod est, ut non recedatis à regula sanctificationis. ¶ **Cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, in omni loco ipsorum & nostro.**) Id est cum Iudæis ueris iungit & gentes, quia salus ex Iudæis est, ut in omni loco ubi gentes quæ inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, & ubi Iudæi supra memorati sunt, similiter sint omnes unum. Pseudo apostoli enim qui nomen Christi per prudentiam mundi prædicabāt, id est admixta philosophia, ueterem legem & prophetas reprobāt. Negabant enim Christum uere crucifixū, sed tantum uisum crucifigi, sicut Marcion & Manichæus. Vnde Apostolus: Nos autē, inquit, prædicamus Christum crucifixum. Neq; carnis resurrectionem fatebantur quod propheta **Isaias** clamat dicens: **Qui in monumentis sunt resurgēt.** ¶ **Gratia uobis & pax à deo patre nostro, et domino Iesu Christo.**) Ne quia dixerat: **Qui in uocant nomen domini nostri Iesu Christi, patris aut nomen aut donum tacuisse uideretur, & suspicionem fortē aut occasionem daret unionis, docet quidem Christum rite inuocandum, sed omnem gratiam esse patris, ut & duos qui unum sunt per diuinitatē ostenderet, & patris autoritatem præferret.** ¶ **Gratias ago deo meo semper pro uobis.**) Quam omnibus in ecclesia scribat, sed ita significat cum aliquando corripit, aliquando laudat, ut unusquisq; cum Epistola legitur intelligat quid pro se, quid aduersum se dicatur. In una enim plebe duobus populis scribit, ut cum arguit, qui male conuersantur, sciunt sibi hæc scripta. Similiter & cum laudat, sciat qui in regula manet ad se hoc dici. Ideoq; inquit, **Gratias ago**

Ioan. 4

deo

deo meo semper pro uobis. ¶ Super gratia dei quæ data est uobis in Christo Iesu.) Datam dicit gratiam à deo in Christo Iesu, quæ gratia sic data est in Christo Iesu, quia hoc constitutum est à deo, ut qui credit in Christum saluus sit sine opere, sola fide gratis accipiens remissionem peccatorum ¶ Quia in omnibus ditari estis in ipso, in omni uerbo & in omni scientia.) Hoc significat, quia in accepta gratia & in uerbo ueritatis doctrinæ scientiam spiritalem assecuti permanserunt, ideoq; gratias agit in his deo. ¶ Sicut testimonium Christi confirmatum est in uobis.) Testimonium Christi confirmatū est in his, quia roborati in fide nihil de hominibus sperabāt, sed omnis spes illorum in Christo erat, nullis uoluptatibus illecebris capti ¶ Ita ut nobis in nullo desit aliqua gratia expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi.) Manifestum est, hunc expectare diem iudicij, qui circumspēctus sollicitus est. Futurum iudicium dei dicit in quo dominus noster Iesus Christus reuelabitur tā fidis q̄ infidis, ut agnoscant increduli ac sciant uerū esse quod credere noluerunt & pereant, fidi uero gaudeant plus boni inuenientes quā putauerant. ¶ Qui & confirmabit uos usq; ad finem sine crimine, in aduentu domini nostri Iesu Christi.) Alacri animo cōfissus de spe illorum securus est, quia inuolati usq; ad futurum iudicium erunt. Qui enim inter tot discrimina sensuum & perturbatiōes diuersitatum immutari nō potuerunt, proculdubio in eodem mansuros se ostendunt. Cū hos laudat, illos qui errore pseudo apostolorum deprauati fuerant, inuitat. Dum enim horum fidem prædicat, illos ad pœnitentiā uocat. ¶ Fidelis deus per quem uocati estis in societatem filij eius Iesu Christi domini nostri.) Quis ambigat de promissis & fide dei, quia non erit aliter q̄ dixit, filios nos adoptatos sibi credētes in Christū. Hoc enim nobis donat quod credimus, ut quia credimus Christum filium esse dei, hoc nos esse incipiamus māsuri in eadem dignitate, sicut manet Christus quem credimus filium dei. Societas enim fraternitas est, ut quomodo fidem dei in-

volumem in hac causa nobis futurā ostendit, ita nos non diffidentes & perfidi inueniamur, sed perseuerantes in adoptione.

Obesco autem uos fratres per nomē domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis oēs. Omnes nunc orat ut unum sentiant, hoc utiq; in quo renati dei filij appellati sunt. Ad omnem enim ecclesiā modo loquitur, ut hi qui dissentire cœperant reuerterētur ad cœptam fidem, quam uidebant in his laudari qui in illa perseuerabant. ¶ Et non sint in uobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu & in eadem scientia. ¶ Perfectos uult eos esse in eodem sensu quem illis tradiderat, ut non discreparent. Ad illorum enim exemplum quos supra laudat hos prouocat ut hoc sentiant ac defendāt.

Perlatum est enim mihi de uobis fratres ab his qui sunt Chloēs. Quāuis euersi fuerāt, tamē fratres illos appellat, sicut & in Esaia propheta dicit deus ad illos qui secū erant, ut eis qui pseudo prophetis credebant dicerēt: Fratres nostri estis uos, ut per id nō dissentirēt ab his quasi fratres. Quod autē dicit: Ab his qui sunt Chloēs, aliquibus uidentur homines esse manētes & fructificātes in fide Christi, aliquibus uidetur locus esse, ut puta si dicatur, ab his qui sunt Antiochie: Aliquibus autē uidetur sceminam fuisse deo deuotam, cū qua multi fuissent colentes deū, quibus fides nō negaretur, ut quod de ferrent de Corinthijs uerū esset. ¶ Quod contentiones inter uos sint. ¶ Cōtentiones inter eos esse dixerunt, ut ostēderent diuersitatē mentis illorū de disciplina dominica. Et quæ esset, subiecit, dicens: ¶ Hoc autē dico quod unusquisq; uestrū dicit: Ego quidē sum Pauli, ego autē Apolli, ego uero Cephæ, ego autem Christi. ¶ Errorē ostendit, sed autorum nomina non prodidit. Nec enim in loco stabant, sed circumibant ad euerfionem simplicium. Nam hos quos nominat sine dubio boni erāt doctores, sed sub eorum specie falsos Apostolos tangit. Si enim in his gloriandum negat, quantomagis in malis doctoribus, quorum doctrinam prauā in subiectis significat. In-

ter eos tamen hos perseverantes designat qui dicebant se Christi esse, non hominis, quos superius laudat. ¶ Diuisus est Christus) Diuisum dicit Christum, quia gloriam eius homines sibi partiti sunt. Sicut hæretici qui se aut Forinianos, aut Arianos, aut Cataphrygios, aut Noatianos, aut Donatianos, aut Manichæos uocari nō abhorrent, ita & Corinthij diuersorum hæreticorum nominibus subijci cœperant, ut uiderentur loco Christi homines uenerari, qui dum diuersa de Christo accipiunt, diuidunt Christum. Vnus enim hominem tantum accipit Christum, alter deū purum sine homine uel corpore fatetur, alius dicit per prophetas prædictum Christum, aliter negat prophetas de Christo locutos. Cū ergo Christus unus sit deus & homo, isti sibi alius aliud eius uendicantes diuidunt Christum, & quia sub nomine suo ecclesias faciunt multas. ¶ Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis? Ideo à se cœpit, ne fortè putaretur aliorum ideo refutare personas ut suam commédaret. Si enim Christus pro nobis, inquit, mortuus est, quomodo gratiam eius & beneficiū hominibus imputamus ad eius iniuriã? ¶ Aut in nomine Pauli baptizati estis? Si credentes autem, inquit, in Christum baptizamur, ut in nomine eius iustificemur, quid est ut fidei huius homines nobis autores faciamus immemores cœptæ credulitatis?

Gratias ago deo quod neminem uestrum baptizauit nisi Christum & Caiū, ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizauit autem & Stephanæ domum, cæterorum nescio si quem alium baptizauerim.) Gratias agit deo, quia non multos ex illis baptizauit, ne quia error sub hac re cœperat, ex nomine eius error esset in plurimis, per hoc arguens & baptizantes & baptizatos, qui ad iniuriam saluatoris baptismatis eius gratiam hominibus deputabant, illis dissimulantibus glorię causa. Sic enim erant, sicut nunc Noatiani & Donatiani, qui baptismum sibi uendicant, à nostris baptizatos reprobantes, & baptizati ab his gloriã tur in personis eorum. Deniq; Christi nomine abdicati,
Noua

Nouatianos & Donatianos uocari se gloriatur. Crispus ergo & Caius Corinthij sunt, quos ad testimonium nominat, quia sic baptizati sunt ab apostolo ut nullam illi gloriam ex hac causa dandam assererent. Stephanæ autem domus primitiæ sunt Achaia, sicut in postrema parte epistolæ significat, quibus testimonium dat, quia in ministerijs sanctis se constituerunt. ¶ **Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare.** Quoniam maius est euangelizare quam baptizare, ideo non se missum baptizare dicit, sed euangelizare, quia in episcopo omnium ordinationum dignitas est, caput est enim cæterorum membrorum. Per quod etiam illos humiliat, quibus illi multum dabant, propterea quod ab illis fuerant baptizati, ut ex eo scirent non magnum esse baptizare, quia non omnis qui baptizat idoneus est & euangelizare. Verba enim solennia sunt quæ dicuntur in baptismo. Denique apostolus Petrus credentem Cornelium cum suis iussit baptizari, nec dignatus est ministris assistibus hoc opus facere. Si enim defuissent, ipse hoc egerat necessitate compulsus. Quanto ergo melior his sit quos illi uenerantur ostendit, & non tamen hoc nomini suo decerni permisit, sciens periculosum esse gloriam dei nominis homini uendicare, est enim quasi idololatria. ¶ **Non in sapientia uerbi, ut non euacuetur crux Christi.** Quia prædicatio Christiana non indiget pompa & cultu sermonis, ideoque piscatores homines imperiti electi sunt qui euangelizarent, ut doctrinæ ueritas ipsa se commendaret teste uirtute, ne hominum uersutia & calliditate humanæ sapientiæ acceptabilis uideretur non ueritate, sicut disciplinæ ab hominibus inuentæ, in quibus non ratio, non uirtus, sed uerborum quæritur compositio, ac per hoc gloriam suam quærit, qui fidem Christi uerbis exornare uult. Obscurat enim illam splendore uerborum ut non illa sed ipse laudetur. Sicut & pseudo apostoli, ne stulti uiderentur prudentibus mundi, in sapientia hominum Christum prædicabant duplici genere, ut & eloquentiæ studerent, & ea quæ mundus in nobis stulta

M iudicat

iudicat cuitarent, ut neque incarnatum dei filium & de uirgine natum docerent, neque carnis futuram resurrectionem, quia mundi istud sapientiæ ratio stultum iudicat: ac per hoc apostolus non se in sapientiâ hominum dicit Christum predicare, ne euacuetur crux Christi, quia qui in sapientiâ hominis Christum annunciant, negant ueritatem prædicationis sicut supra memorauimus.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stulticia est. Manifestum est, quia quibus crux Christi stulticia est, in perditione sunt, infernæ enim morti non sunt crepti. ¶ His autem qui salui fiunt, uirtus dei est. Non est obscurum, quia his qui credunt dei uirtute sed uirtutem, intelligentes mortem uictam esse in cruce, cuius signum qui habent salui sunt, quia ab illa teneri non possunt.

Scriptum est enim in Esaia. Perdam sapientiam sapientium & intellectum prudentium reprobabo. Perdit sapientiam sapientium, dum quæ ille negat posse fieri facit. Et reprobatur intellectum prudentium, cum deum quem incuriosum dicit, aggressum probat ea quæ stulta putant, ut dei filius incarnatus de uirgine crucifigeretur pro humana salute, quod factum uere testatur uirtute non uerbis. ¶ Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor huius seculi? His dictis, tam in Iudæos quam gentiles inuehitur, quia & Iudæorum scribæ & legisdoctores deum filium habere stultum putant credi. Simili modo & gentes istud risui deputant. ¶ Sed Iudæi quia hoc non tam aperte in lege significatum est diffidunt: Gentiles uero quia mundi ratio non istud recipit, nihil enim dicit posse fieri sine commixtione, stultum iudicat. Conquisitor tamen seculi hic est, qui à constellationibus agit mundum, & duodecim signis ortus & occasus fieri decernit calculis, nihil omnino sine horum motu putans posse fieri. ¶ Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Stulta est facta sapientia huius mundi,

di, putans enim se sapere, inuenta est imprudens. Quod enim impossibile iudicabat, possibile declaratum est, deum incuriosum æstimans. Est aliquid hac asseueratione stultius, ut fecisse dicatur mundum & curam eius non agere: ut quid fecit, si nõ ad illum pertinet quod fecit: Sed quia uident quosdam feliciter mundo frui, quosdam de primi, & bene agentes despici, maleuolos gloriari, idcirco incuriosum deũ esse crediderunt. Qui incuriosum deũ esse dicit, non negat maleuolum aut iniustum. Aut enim iudicaturus est mundum, aut iniustus est dissimulans de bonis & patiens fieri mala. Si igitur animaduertant seposito odio diuinæ legis, possunt uidere causam istam à nobis terminari qui dei iudicium expectamus, in quo depressi exaltabuntur & uiolenti humiliabuntur, quia non est personarum acceptio apud deum. ¶ Nam quia in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stulticiam prædicationis saluos facere credentes.) Non cognouit mundus, id est, homines deum in sapientia eius, quia unicam maiestatem illius figmentis dederunt uel elementis, dissimulantes de eo, per sapientiam carnis putantes hæc debere coli quæ uidentur: Propterea placuit deo prædicationem ordinare quæ illis stulticia uideretur, ut credentes quæ illi diffidunt, salui fierent, illis damnatis. Wicissitudo ergo hæc est, per quam dei consilio falsum à uero damnatur. ¶ Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærun. Iudæi signa petunt, quia non diffidunt potuisse fieri, sed an factum sit quærun, scientes uirgam Aaron aridam germinasse & fructum tulisse: Ionam à ceto glutitum, in uentre eius tribus diebus & tribus noctibus fuisse & uiuum eiectum esse. Illud tamen præcipue quærun ut aliquid tale uideant, quod uidit Moses deum in igne, unde dicunt: Nos scimus quia Mosi locutus est deus, cum manus mortuum Lazarum iam fœtidum quarto die uiuum de monumento exisse uidissent. Græci uero sapientiam quærun, quia nolunt audire præterquam quæ mundi ratione possibilia sunt. ¶ Nos autem præ-

Rom. 2

Num. 17

Ione. 3

Ioan. 9

M 2 dica

dicamus **Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stulticiam.**) Scandalum est Iudæis dum audiunt **Christum filium dei se profitentem & sabbatum euacuantem: Gentibus autem stulticia, quia ea audiunt prædicari, quæ dum rationi humanæ non congruunt, insensata uidentur, ut partus uirginis, & resurrectio mortuorum.** ¶ **Ipsis uero uocatis Iudæis atq; Græcis, Christum dei uirtutem & dei sapientiam.**) Suadente uirtute quæ potior uerbis est, credentes in **Christum intelligunt Iudæi primum qui signum quærebant, Christum dei esse uirtutem, & Græci similiter uident Christum dei esse sapientiam: Illam autem mūdānam quam prius putabant prudentiam, maximam esse stulticiam. Virtus ergo dei est, quia per ipsum omnia fecit pater deus. Sapientia autem idcirco, quia per ipsum cognitus est deus. Nec enim possit cognosci deus, nisi per eum qui esset de eo, quia nemo nouit patrem nisi filius, & cui uouerit filius reuelare.**

Lucæ. 10

Quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus.) Stultum dei, inquit, non quia uere stultum est, sed quia ab hominibus dū rationi mūdānæ non conuenit, stultum putatur cum sit ratio spiritalis, ac per hoc sapientius dinoscitur esse hominibus, quia spiritalia plus sapiunt quàm carnalia. Non enim spiritalia per carnalia sunt, sed carnalia constant per spiritalia, ideoq; subiecta sunt carnalia spiritalib⁹. ¶ Et quod in firmum est dei, fortius est hominibus.) Sine dubio cælestia uincunt terrena. Quamobrem infirmū dei non est infirmum, quia infirmitas Christi magna uictoria est. **Vicit enim cum uictus uidetur, sicut ait in psalmo 50. Et uincas cum iudicaris. Victor enim existit, qui iniuste occiditur, reum constituens à quo occiditur.** ¶ Intuemini enim fratres uocationem uestram, quia nō multi sapientes secundum carnem, nō multi potentes, nō multi nobiles.) Manifestum est, quia rari sunt qui mundi rationibus inflati, magis quàm eruditi sunt, hoc est qui stellarum motus inspiciunt & discernunt. **Ipsos autem dicit & fortes**

secun-

Psal. 50

secundum carnem, quos & prudētes. **Et** ideo fortes, quia passionem crucis Christi infirmā asserunt. Iniquitas enī fortis & uincere sibi uidetur ad tempus. Ipsi etiam nobiles per quos superstitionis suę originem antiquitatis assignant, nos nouellos dicentes. **Non** ergo hanc asseuerationem elegit deus quę in paucis est. **¶ Sed stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientes.**) Stulta mundi sunt, uirginem peperisse, & dei filium crucifixā . **Credi** enim hoc stultum putat, ideo deus ut hunc confundat, hos elegit qui hoc credunt, quod hic stultum iudicat. **Confunduntur** enim sapientes, dum quę pauci negant, multos uident fateri. **Non** est enim ambiguum multorum sententias, paucorum anteponi sententijs. **¶ Et infirma mūdi elegit deus, ut confundat fortia.**) Idem sensus est, quia quod pauci infirmum putant, hi qui se prudentes existimant in seculo diffidentes de spe, à multis uirtus asseritur, quia multi credunt quā non credunt ad illorum ruborem. **Vident** etenim infirma Christi nominata, dæmonijs imperare, & prodigia facere. Infirma autem sunt mundo, iniurię & passio saluatoris. Inscienti hæc ad uirtutem proficere, quia ideo ista pati se permisit, ut uinceret mortem. **Iniuste** enim pati & posse resistere & nolle, gloria est patientis & damnatio occidentis . **¶ Et ignobilia huius mundi & contemptibilia elegit DEVS quę non sunt, ut ea quę sunt destrueret.**) Ignobilia ergo & contemptibilia elegit, non quia uere ignobilia sunt, sed sic iudicantur à mundo, quia spernunt rationes mundanas credendo in Christum, ut ea quę sunt uere ignobilia & cōtemptibilia destrueret, quia ipsi magis iudicandi & condemnandi sunt qui iudicant. **Asseuerationem** enim illorū error inuenit, nec fuit ab initio, nostra autem disciplina ab initio est. **Destruitur** ergo, dum sine testimonio nudis uerbis asseritur, nostra uero non uerbis solis sed & teste uirtute probatur. **¶ Ut nō gloriatur omnis caro in conspectu dei.**) Id est, ut sapientia carnis erubescat in errore sui iudice deo. **Sensus** enim carnis est diffidere dei potentia uirginem peperisse, quia

hoc mundi ratio qui cognatus est carnis non recipit.
¶ Ex ipso autem uos estis in Christo Iesu. Ex ipso, id est,
 ex deo, qui omnipotens est esse nos in fide Christi. Dei enim
 propositum est, ut ueritatem eius & misericordiam
 per Christum disceremus. Veritas est mysterium trinitatis,
 Misericordia uero quia cum essemus captiui redemit
 nos. **¶** Qui factus est sapiētia nobis à deo & iusticia & san-
 ctificatio & redemptio. Ad confirmationē credentium
 Christi dei uoluntate dicit egisse quæ gessit, ut nos sciamus
 uere sapiētiam didicisse & sanctificatos esse & iustificatos
 & redemptos à deo per Christū. Nemo enim redimit nisi
 quod suum fuerat. Siue ergo quod redempti sumus,
 siue quod sanctificati, id est ab opere carnis & idolorum
 immundicia purgati, siue quod iustificati (Cū sit enim
 creatorum colere, cæteris spretis) siue quod sapientes per
 id quod mundanos didicimus imperitos, totum hoc dei
 beneficium est per Christum. Redemptio tamen nostra hæc est.
 Obtulit enim se Christus diabolo cupienti ut peccati ipse
 contradictionem auferret, & sic captiuos eius erueret. **¶**
 Ut quemadmodū scriptū est: Qui gloriatur in domino
 glorietur. **¶** Hoc scriptum est in Hieremia propheta
 Dignū est quod dicit propheta, ut in domino gloriemur,
 quia non poterit confundi qui gloriatur in domino. Opera
 enim eius & magnificentia in rebus gestis apparent, ideoque
 confundantur, inquit, in idolis suis, qui non pluunt nec
 fecerunt cælum & terram. Si mihi modo & qui in hominibus
 gloriantur, quos sciunt utique nullius esse uirtutis. Quare
 & ait scriptura: Vana spes est in homine.

Hier. 9

CAPUT II.

Hego cum uenissem ad uos fratres, ueni non cum eminentia sermonis aut sapientia, prædicans uobis mysterium dei. Neque enim iudicauit me scire aliquid inter uos, nisi Christum Iesum & hunc crucifixum. **¶** Quoniam superius gradatim formam disciplinæ nostræ

nostrę ostendit, nūc se non aliter illis tradidisse probat, quāmq; ostendit, quia & in humilitate sermonis & stulticia prædicationis, sicut mundo uideretur, locutus est illis de Christo mysterium. Quod ideo mysteriū uocat, quia quod incarnatū est occultū erat à seculis apud deū deus uerbū. Hereticos autē esse in quibus gloriabantur, quia & per eloquentiā prauā doctrinā commendabant, & prudentiā mundi sectantes, crucem Christi euacuabant, erubescerent stulti appellari à mundo, ut neq; natū Christū ex uirgine prædicarēt, neq; uere crucifixū docerent, quia stultū uideretur dei filiū natum hominem tateri & crucifixum. Hos & apostolus Ioannes designat dicens: Qui negat Christum in carne uenisse, antichristus est, & qui negat filium, nec patrem habet, quia ipsum patrem sibi filium appellatum dicebant. Ex quibus Marcion traxit errorem, qui arguit quę clausa uidentur, quia non illa manifestat, sed intelligi uult ex eo quod prudentia mundi inuenitur quę est religioni inimica. Quę autem sunt quę corripit ex eius iudicio uult disci, ut quęq; nostra deridet uelut stulta, ea se omnia in Corinthiis reprehendere ostendat. Corpus enim ipsum memorat, ut ex eo mēbrorum eius ratio dinoscatur. Corinthiis tamen manifesta erant, quia causas in quibus arguebantur non ignorabant. ¶ Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud uos. Christum enim in stulticia humanę sapientię prædicans, odium sibi & persecutiones prouocabat, quasi rem uanam annuncians, & inimicam Iudæis atq; gentibus. ¶ Et sermo meus & prædicatio mea nō in persuasione sapientię. Ostendit non se ut hominem fauorem acquireret humanę sapientię placuisse, neq; uerborum arti studuisse, sed fidem auctori exhibuisse, qui doctrinā suā non ornato traditionis humanę acceptabile uoluit esse uerborū strepitu, sed ipsis rebus, quia res ante uerba sunt. ¶ Sed in ostensione spiritus & uirtutis dei. Ut quia uerbis quę infirma iuxta uirtutem sunt, res fatuę comptę prudentes uidentur, deus prædicationem suam non testimonio uerborum uoluit commendari sed

uirtutis, ut uerbi stulticia iudicata factis se sapientium demonstraret spiritali ratione fundata. ¶ Ut fides uestra non sit in sapientia hominum, sed in uirtute dei.

Sapientiam autem loquimur inter perfectos. ¶ Hoc est inter eos qui crucē Christi uirtutis testimonio sapientiam fatentur. Hi enim sapientes & perfecti sunt, qui fidem non magis uerbis habent quam rebus.

¶ Sapientiam autem non huius seculi. Recte ait, sapientiam non huius seculi sed futuri, in quo ueritas dei negantibus apparebit. ¶ Hoc enim seculum rationem hanc non capit infirmitate cogitationis terrenae. ¶ Neque principum eius qui destruuntur. Manifestum est non esse sapientiam hanc principum huius mundi qui destruuntur ab illa. Christianitas enim errores quos hi inseruerunt

1. Ioan. 3

excidit, id est, idololatriam, auariciam, & cætera uitia, sicut dicit Ioannes Apostolus: Propter hoc uenit filius dei ut solueret opera diaboli. ¶ Sed loquimur dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est. Occultum sensum manifestare se missum testatur, quem neque principes, neque potestates scirent, neque mundus audierit, ac per hoc stultum putari, quia incognitum est: Esse autem rationale & salutare teste uirtute, cui omnis intentio cedit ratiocinationis humanæ. Abscondita est ergo dei sapientia, dum non in uerbis, sed in uirtute est, non humana ratione possibilis, sed spiritus efficacia credibilis. ¶ Quam prædestinauit deus ante secula in gloriam nostram.

Usque adeo uera sapientia & cum deo semper fuisse declaratur, ut ante secula prædestinata in gloriam nostram dicatur qui credimus. Præsciens enim deus, errores futuros in mundo quem erat factururus, hoc decreuit ad confusionem illorum qui sibi stulticiam sapientiam facturi erant, ad nostram autem gloriam qui credituri eramus & credimus. ¶ Quam nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum manifestatis crucifixissent. Principes huius seculi non solum homines accipiendos Iudæorum ac Romanorum, sed & hos principes ac potestates quos supra dixit, ad quos

uere

vere pertinet dictū hoc, aduersus quos nobis colluctatio est, spiritualia nequiciæ in cælestibus, quia cōsilio ac uoluntate illorum crucifixus est **Christus**. Deniq; post tentationes, diabolus recessit ait usq; ad tempus. **Et ipse dominus: Princeps**, inquit, huius mundi uenit, & in me inuenit nihil. **Principes ergo huius seculi per ignorantia dominum maiestatis crucifixerunt.** Nam Iudæorū principes quomodo principes huius seculi possunt intelligi, qui erant subiecti regno Romano: **Et neq; Romanorum principes crucifixerunt Christum**, quippe cū dixerit **Pilatus: Nullam causam mortis inuenio in eo.** Vnde & **manus lauit** dicens Iudæis: **Innocens ego sum à sanguine iusti huius, uos uideritis.** Hi ergo principes crucifixerunt dominum quos detriumphauit libere in semetipso, quā uis dicat **Marcus euangelista de dæmonibus . . . Sciebant enim Christum ipsum esse Iesum.** Scierūt quidem ipsum esse, sed qui in lege promissus erat, mysterium tamē eius quo filius dei est, nesciebant. **Hoc etiam & Petrus apostolus ad populum Iudaicum dixit: Scio fratres, quia per ignorantiam egistis hoc malum, sicut & principes uestri, non tamen huius seculi.** Si ergo per ignorantiam serui occiderunt dominum, peccatum eis ascribi non debet. Sed non licet ignorare. **Et quāuis dominum esse nescirent, tamen quia rem impiam faciebant, non erant nescij.** Dominus tamen maiestatis crucifixus dicitur, cum mori nesciat. Sed quia uerbum carofactum est, id est dei filius incarnatus, homo factus est, ipsi ascripta est mors: quia Iudæi non utique carnem persecuti sunt, sed cum qui operabatur per carnem: ac per hoc, quāuis dominus maiestatis mortem ignoret, quantum tamen ad Iudæorum uotum pertinet, & ad principem huius seculi, dominum occiderunt in carne. **Sed sicut scriptum est: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se.** Hoc scriptum est in **Isaia propheta** alijs uerbis. **Per hoc exemplum inopinatam rem factam, & quæ non solum in humanū sensum nō caderet, sed & cælestes po-**

Luc. 4

Ioan. 14

Luc. 24

Mat. 27

Isa. 64

M 5 tentias

tentias lateret, dei scilicet filium incarnatum, ut quod supra dixerat, firmaret: quia si principes huius seculi deum hominem factum non intellexerunt, quanto magis homines? Sed si uerba offendiculum uel scandalum faciebant uirtutibus tamen & signis fides non debuerat denegari. Infirmi enim & ignorantiae humanae uirtus debuerat praeponi, & credi quod humanae rationi impossibile uidebatur: ideoque diligentibus deum, id est, credentibus praeparauit donum hoc.

Nobis uero reuelauit deus per spiritum suum. Quia principes seculi hoc ignorabant, deus hoc per spiritum suum reuelauit credentibus: quia res dei non potest sine spiritu dei addisci. Nam non solum hominibus sacramentum istud missum se dicit declarare, sed & principibus & potestatibus in caelestibus, qui dominum crucifixerunt, ut hoc praedicante in terris, discant qui sunt in carnalibus caelis, qui degunt sub elementis firmamenti. Hic ergo singularis apostolus est, qui hanc gratiam consecutus est: quia trinitatis mysterium a nullo sic potuit explanari, unde & uas electionis diuino iudicio uocatus est. ¶ Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda dei. Quia enim de deo est hic spiritus, omnia nouit dei. Profunda autem ideo ait, quia omnem uirtutem & praescientiam eius nouit, quod omnino creaturam impossibile est. ¶ Quis enim scit hominum ea quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Manifestum est cogitationes nostras a nullo sciri, nisi ab animo nostro quem spiritum dixit. Denique in Euangelio inter caetera sic ait: Et spiritus eius reuersus est ad illam. ¶ Sic & quae in deo sunt, nemo nouit, nisi spiritus dei. Hic spiritus dei docuit nos quod scit naturaliter non doctus, & docuit nos de mysterio Christi, quia non solum spiritus dei est, sed & Christi.

Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est. Hinc scimus quia spiritum, qui de deo est, accepimus, quia mundi spiritus non potest scire quae ab hoc nobis insinuata sunt.

Spirā

Spiritus tamen mundi hic est, per quē arripiuntur phanatici, qui sine deo sunt. Est enim inter mundanos spiritus potior, unde solet coniecturis quæ mundi sunt diuinare, quem pythone[m] appellant. Hic est, qui per uerisimilia fallitur & fallit, hic est qui per Sibyllā locutus est, sensum nostrorum secutus, locū uolens inter cælestes habere. ¶ Vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis. Quia enim dei spiritus datus est nobis, scimus quæ a deo donata sunt nobis. Nō em̄ possemus scire, si mundi spiritū haberemus, quia nō potest scire mundi spiritus. Sensum em̄ dei nemo nouit, nisi qui de deo est spiritus dei. Inferiora enim non possunt superiorū scire consiliū, neq; creatura conditoris sui dinoscere uoluntatem. ¶ Quæ & loquimur. ¶ Vt hinc manifestum sit scire nos, quæ a deo nobis donata sunt, quia hæc & loquimur, ut & alij discant per doctrinam spiritalem. Prædicatoribus enim, id est, apostolis, insinuata diuinitus sunt quæ traderēt populis & addicerēt principes huius seculi quid admississent mali. ¶ Non in doctrina uerborum humanæ sapientiæ, sed in doctrina spiritus. Verba enim humanæ sapientiæ hunc sensum non uident, neq; literatura studijs apprehēditur, sed per fidem spiritali ratione concipitur, dicente **Esaia** Esa. 7. Nisi credideritis, neq; intelligetis. Naturali enim magis lege, quā cursu syderum & calculis signorum, quæ in firmamento denotantur, addiscitur. Deniq; credentes non humanis uerbis, sed naturę suæ uident cōgruere quod credūt. Opus enim agnoscit opificē, ideoq; euangelium animis nostris loquitur spiritalia, excitans illos ad cognitionem sui creatoris. ¶ Spiritalibus spiritalia comparātes. Hoc est, his qui mundanam prudentiā refutant, spiritalem efficaciam tradere, quæ mysterio fidei continetur ad illuminandos sensus beneuolorū hominū. Credentes em̄ quę mundi sapientia stulta iudicat, spirituales sunt. ¶ Animalis autē hō nō percipit ea quæ sunt spiritus dei, stulticia est em̄ illi. Pecorib⁹ em̄ similis, sensum suū in terrā deprimit, ideoq; nō assequitur nisi quæ uidet, nec putat aliquid posse fieri quā[m] quō scit. ¶ Ideo quic-

quicquid aliter audit quā nouit, stulticiam iudicat: nihil enim æstimat posse fieri sine cōmixtione. Vnde ridet audiens deum filium genuisse, quē scit simplicem & incorporeum, & uirginem peperisse, & resoluta corpora rursus reuocari ad uitam, cum hæc magis ad laudē dei proficiant, ut credatur fecisse cuius operis ratio inuestigari non possit. Deus est enim qui fecit. Imbecillitas enim humana stultum putat quod scientia sua non concludit, cū hoc magis stultū deberet habere, & illud prudens: quod quia dei factum dicitur, nō potest comprehendi. ¶ Et nō potest scire, quoniam spiritualiter iudicatur.) Humanam traditionem sequentes, dum unius dei fidem abnegant, spiritualiter factum est, quod ratione carnis inflati, putāt fieri non posse, & sic reprobi annotati, spiritualiter condēnati sunt. ¶ Spiritualis autem diiudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur.) Quoniam uero ratio spiritualium est, id est credentiū, hoc enim quis nuncupatur quod credit, omnia iudicant. Ipsorum enim exemplo infidelitas diiudicabitur, ipsi autem à nemine iudicabuntur. Quis enim condemnet uera dicentem? Cum enim constet omnes inimicos fidei falsa tenere pro ueris, accusatio illorum in irritum iam deducta est, ueri iudicio condēnata, quia qui non crediderit, inquit dominus, iam iudicatus est. ¶ Quis em̄ cognouit sensum domini? quis instruit eum?) Sensus dei est, quo hæc spiritualiter iussit fieri, per quē mundi sapientia stulta probaretur, negans posse fieri quod factum est. Quem sensum nullus est qui cognouerit, & displiceat illi ut emendet cōsiliū dei, quia qui cognouit, laudat potentiam dei: quem qui omnia negat posse, nec mundum credit fecisse. Quid enim magnū est, ut de se credatur generasse, qui nō ambigitur cuncta ex nihilo fecisse? Quippe cum dicat Saluator: Apud deū autem omnia possibilisunt. ¶ Nos autem sensum domini habemus.) Hoc dicit, quia credentes participes sumus eiusdem, id est diuinæ scientiæ.

CAPVT III.

Et ego

Ego fratres non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Nunc his loquitur, qui propterea quod seculi adhuc uoluptatibus seruiebant, carnales erant. Quamuis iam baptizati essent, & spiritum sanctum accepissent: tamen quia post baptismum statim ad ueterem hominem fuerunt reuersi, cui ab renunciauerat, dicuntur carnales. Spiritus enim sanctus tunc permanet in eo, cui se infuderit, si permaneat in proposito regenerationis, si quo minus abscedit, ita tamen, ut si se reformauerit homo, redeat ad illum. Semper enim paratus ad bonum est, diligens penitentiam. Quasi paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escam. Quamuis renati essent in Christo, tamen non fuit dignum tradi his spiritualia. Accepta enim fide quae est uelut semen spiritali, nullum fructum deo dignum fecerunt, ut perfectionis uerba mererentur addiscere: sed quasi paruuli imperfectionis sensibus studebant. Apostolus autem uir diuinus, & medicus spiritalis, unicuique secundum uires eius tradebat, ne per imperfectionem & imperitiam quis de rebus spiritualibus scandalum pateretur. Nondum enim poteratis. Ostendit aperte non illos debuisse audire, quae confirmatis dicenda sunt. Sed neque nunc potestis, adhuc enim carnales estis. Hic ualde arguit temeritatem illorum qui querebantur dudum se non audisse spiritualia, cum adhuc digni non essent audire. Pseudoapostoli enim promiscue omnibus uno atque eodem genere tradebant, nullius personam discernentes, ut acceptabiles fierent per hypocrisis commendati, cum constet dominum & autorem nostrum Christum aliter populis, aliter discipulis interfatum, & inter ipsos apostolos fuisse distantiam. Tribus etenim discipulis gloriam suam in monte ostendit dicens illis, ut tacerent uisum quandiu a mortuis resurgeret. Cum enim in uobis emulatio & contentiones sint, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis. Indignitatis causas ostendit, quia de homine qui sperat auxilium, carnalis est. Qui autem spreta humanitate de deo sperat, spiritalis

Math. 12

Ioan. 4

lis

Ioan. 4

lis est, quia deus spiritus est. ¶ Cum enim quis dicat. Ego sum Pauli, alius aut, ego Apollo, nonne homines estis? Sicut enim gloriantes in deo, & de ipso omnem gratiam sperantes, dii dicuntur à deo adoptati: ita & in homine gloriantes, & homines & carnales dicuntur, sententia dei conclusi, qui ait: Ego dixi dii estis, uos aut sicut homines moriemini. A sua ergo persona incipit, ne forte putaretur per inuidiam magis personas illorū destruere, ostendens magnum errorem, & ad dei contumeliam pertinere, quādo deo prædicato gloria datur hominibus. Quid ergo minus est à gentilitate, dum adhuc aliquid de hominibus speratur? ¶ Quid igitur est Apollo, quid uero Paulus? Ministri eius cui credidistis.) Ut quia ministri sunt, spes in his nō fit, sed in domino cuius ministri sunt. Illi enim gratiarum actio deferēda est, cuius donum est: hi uero serui, quos etiam inuitos oportet dispensare. Nunquid non Moses coactus est ire ad Pharaonē, & Ionas inuitus missus est predicare Niniuitis, & Ananias cōtradicens missus est Saulo manum imponere? ¶ Et unicuique sicut dominus dedit.) Id est sicut uoluit & sciuit, diuisit singulis officia ministerij. ¶ Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit.) Plantare est euangelizare, & ad fidem attrahere: rigare uero, baptizare solennibus uerbis. Peccata autem dimittere & spiritum dare, dei solius. Si ergo effectum salutis deus dat, nulla gloria in hac re hominis est. Scimus enim & spiritum sanctum sine manus impositione datum à deo, & non baptizatum consecutum remissionem peccatorum. Nundquid non hic inuisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est? ¶ Itaque neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus.) Et plantata enim solent emori, & rigata ad effectum fecunditatis minime peruenire, nisi det deus uergetam uitam. Quantū ergo ad honorificentiam dei pertinet, nihil est homo: quantum autem ad ministerium pertinet, necessarius est ut honorificetur quasi seruus, nō ut aliquid de illo speretur ad iniuriam dei. ¶ Qui autem

tem plantat, & qui rigat unum sunt.) Vnum sunt, quia ambo mercenarii sunt, quamuis diuersa sint illorum officia. ¶ Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.) Quamuis enim unum sint, sed quia maior est qui euangelizat, quam qui baptizat, ideo distreuit mercedes illorum: & non solum ad hoc sed ad doctrinam sinceritatem pertinet, ut mercede sit dignus, qui inuolaram tradit doctrinam.

Dei enim sumus operis participes, dei cultura, dei edificatio estis.) Hoc ad apostolorum personam pertinet, quos constat dei esse adiutores, dum uicariunt Christi. ¶ Secundum gratiam dei, quae data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui.) Gratiam sibi datam dicit, ut dignus esset praedicare Euangelium, ut & hoc dei esse ostenderet, non hominis: secundum hanc itaque gratiam ut sapientem architectum fundamentum se dicit posuisse. Sapiens architectus est, qui iuxta disciplinam auctoris collocat fundamentum: id est, qui secundum traditionem saluatoris euangelizat. ¶ Alius autem superaedificat.) Superaedificia sunt, quae post praedicationem apostolorum a superuenientibus traduntur, aut malis aut bonis doctoribus. ¶ Vnusquisque autem uideat quemadmodum superaedificet.) Id est, ut superaedificia congruant fundamento, ne si obliqua fuerint & friuola, ruinam faciant, manente incolumi fundamento: quia si male docuerit, Christi nomen permanet, quod est fundamentum. Doctrina autem mala peribit, sicut dicit dominus: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus caelestis, eradicabitur. ¶ Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus.) Ideo nemo potest ponere aliud fundamentum, quia quamuis haeretici sint aliqui, non tamen docent nisi sub Christi nomine. ¶ Aliter enim commenta erroris commendare non possunt, nisi interposito saluatoris nomine praedicent, ut res contrarias & absurdas nominis dignitas faciat acceptabiles. ¶ Si quis autem superaedificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides preciosos.)

Lapides

Lapides preciosi sunt, quos non corrūpit ignis. Tria genera posuit preclara in mundo, in quibus bonam doctrinam significauit. ¶ **Ligna, fœnum, stipulam.**) Tria alia genera posuit, sed friuola, ut in his corrupta & uana doctrina designata dinoscatur. ¶ **Qui facit hoc opus, manifestus erit, dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur.**) Hoc est, mala doctrina in igne omnibus apparebit, nunc enim quosdam fallit. ¶ **Et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.**) Quia enim per ignem examinatio fiet, si in aliquo non inuenerit quod exurat, manifestat illum bonum fuisse doctorem. Mala enim & adultera doctrina idcirco in ligno, fœno & stipula significata est, ut ostenderetur ignis esse esca. ¶ **Si cuius opus manserit quod superædificauerit, mercedem accipiet.**) Cum enim nihil in illo sordis inuentum fuerit prauę doctrine, ut in bono auro: ita erit ut tres fratres in camino ignis, mercedem uitam æternam cum gloria accepturus: quia sicut aurum, & argētum, & lapides, quoque ignis non corrumpit, ita & bonus magister incorruptibilis permanebit. ¶ **Si cuius opus arserit, damnum patietur.**) Opus quod ardere dicitur, mala doctrina est quę interibit. Cuncta enim mala peribunt, sicut iter impiorum: quia non sunt substantiæ, sed asseuerationes peruersæ. Damnum autem pati, est pœnas perpeti. **Quis enim in pœna positus, iacturam non facit? Ipse tamen saluus erit, sic tamen quasi per ignem.**) Saluum illum futurum dixit, quia non interibit substantia qua constat, sicut & doctrina mala peribit, quia accidens causa est. Ideo autē dixit: **Sic tamen quasi per ignem,** ut salus hæc non sine pœna sit, quia non dixit, **Saluus erit per ignem,** ut merito suo ab igni nõ combustus, saluus fiat examinatus per ignem. Sed cum dicit: **Sic tamen quasi per ignem,** ostendit saluum illum quidē futurum, sed pœnas ignis passurum, ut per ignem purgatus fiat saluus: & non sicut perfidi æterno igne in perpetuum torqueatur, ut ex aliqua parte operæ prectum sit credidisse in Christum. Semper enim erubescat, necesse est, qui se uidet falsum defendisse

pro

pro uero. Et simili modo semper fiduciam habebit dei, qui abiecto falso, secutus est uerum, & spreta impietate succubuit pietati. Extra catholicam enim quicquid est, contrarium est.

Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis. Templum dei nos esse dicit, ut deum in nobis habitare sciamus. In templo enim suo habitat necesse est. Et quia spiritum dei dicit habitare in nobis, deum significat intelligendum spiritum sanctum. ¶ Si quis autem templum dei uiolauerit, disperdet illum deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Hæc idcirco præmisit, ut illos compungat, qui turpiter uiuentes, corpora sua uiolando corruerunt, maxime ille, qui uxorem patris habebat, ut ante esset reus, quam causa illius in medium prorumperet.

Denique simili, imò eodem modo, cum causam illius iudicat, loquitur dicens: An nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti, quem habetis à deo? Superius templum dei dixit, hoc autem loco templum spiritus sancti.

Quis hinc dubitet quia spiritus sanctus deum significauit?

Nemo se seducat. Id est, nemo proprio uel humano consilio putet se sibi prodesse. Ad superiorem sensum redit. ¶ Si quis uideatur sapiens esse inter uos in hoc seculo, stultus fiat ut sit sapiens.

Hoc dicit, quia si quis intelligit salutem promissam, & mysterium incarnationis domini nostri Iesu Christi, stultus fiat: id est sapientiam huius mundi fugiat, ut stultus ab ea iudicetur, & tunc erit prudens: quia stultus seculo prudens est deo, dum credit deum fecisse quæ ratio mundi non capit, sicut supra memorauimus. Pseudoapostoli autem prudentes uolentes uideri mundo, neque deum filium habere, neque incarnationem ueram esse, neque carnem posse resurgere predicabant. ¶ Sapientia enim huius mundi stulticia est apud deum. Sic stulticia est sapientia huius mundi apud deum, dum facit deus quod mundus fieri posse negat sapientiam illius stulticiam probat: & cum multos deos dicant, fides autem unum probet, teste uirtute, in prudentia

N sua

Iob. 5. sua confundetur. ¶ Scriptum est enim: Reprehendens sapientes in astutia eorum. Et iterum: Dominus nouit cogitationes sapientium, quoniã uanæ sunt. Istud in spalmo habetur. 97. Deniq; idem sensus est. Sciens enim uanas cogitationes illorum, ut stultos esse probaret, sapientiã illorum reprehendit, ostendens uerum esse quod falsum dicebant, & falsum quod uerum putabant.

Itaq; nemo gloriatur in homine. Quoniã enim humane cogitationes et consilia improuida & infirma sunt, non esse gloriandum in homine, sed in deo, cuius consilium retractari non potest: quicquid enim homines sine deo sapiunt, stultum est. ¶ **Omnia enim uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia uestra, uos autem Christi, Christus autem dei.** Alio loco dicit de eodem sensu: Nos aut seruus uestros propter Iesum, seruus pro ministris posuit, ut non singulos sibi defenderet, cum omnibus uterentur, sicut & dñs dicit: Ego sum in medio uestrum, nõ ut ministrer, sed ut ministrẽ. Nam mundus utiq; noster est, sed ut de illo secũdum dei uoluntatem sentiamus, & decretos cursus eius in dei uoluntate ponamus, Et uita præsens concessa nobis est, sed ut modeste illam, & cum dei gloria transigamus. Siue mors, ut pro Christo mori libenter habeamus spe promissionis futuræ. Siue præsentia, ut sic præsentibus utamur ne offendamus. Siue futura, ut futura credẽtes, ipsis nos magis quia meliora sunt commẽdemus. Vos autem Christi, ut quomodo hæc iudicio nostro concessa sunt & subiecta, ita nos Christo subiiciamur, quippe cum per ipsum esse cœperimus, & in prima origine & in regeneratione. Christus autem dei. Christus dei est patris sui proprius filius faciens uoluntatem eius, ut & nos ipsius faciamus. Si ergo Christi sumus famuli, quid est ut ad eius iniuriam de hominibus aliquid speremus?

e. Cor. 4

CAPVT III.

Ita

Ta nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei.) Hoc significat, quia minus de illo sentiebant aliqui Corinthiorum, sed ut hoc homo de illo sentiret quod & deus qui illum elegerat deo ministros Christi ait, & dispensatores mysteriorum dei. Quando enim non uerborum strepitu, neque humana sapientia nitebatur, intelligi debuit sacramentum Christi dispensare, in quo non uerba sed uirtus fulgebat, non per quod homo, sed deus gloriosus uideretur. Collega enim piscatorum, non aliter quam illi Christum predicabat. Cum ergo ministrum se Christi & sacramentorum dei probat, pseudoapostolos notat, & abnegat Christi esse quod tradunt per id quod discordaret a traditione apostolica. ¶ Hic iam queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur.) Hoc quod dicit, non solum ad pseudoapostolorum personam pertinet, sed ad reliquorum qui accepta dispensatione, aut uerecundia, aut timore, aut certe commendationis suae causa constanter arguere trepidabant aut malos sensus aut mores. Hic enim tam constans erat ut nec uitae suae parceret, dummodo si deliter omnia celebraret. ¶ Mihi enim pro minimo est, ut a uobis diiudicer, aut ab humano die.) Quos in tantis uitis reprehendit, miserum dicit ad his se iudicari: quippe cum nec a iustis iudicandum se sciret. Aut ab humana autem die, hoc est, quia nec a legibus mundo creditis iudicandus erat. Supergressus enim humanam iusticiam, caelesti iusticiae studebat, sicut dicit dominus: **Math. 1** Nisi abundauerit iusticia uestra plus quam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum dei. Humanum ergo die cum dicit, significat & diuinum, in quo iudicaturus est Christus, quia sicut iurisconsoluti seu pontifices, quos uocant sacerdotas certos dies quibus iudicatur decreuerunt, ira & dies domini definitus est, quo iudicaturus est mundum. ¶ Sed neque me ipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum.) Apertum est, quia conscientiam puram habens sollicitus de se non erat.

N 2 ¶ Sed

¶ Sed non in hoc iustificatus sum.) Nunc humiliat se, & loquitur ut homo qui possit culpam incurrere nescius. ¶ Qui aut iudicat me, dominus est.) Recte ait, quamuis humiliauerit se, tamen domino Christo plurimū dedit, quia potest quod hominem latet, dū occulta iudicat manifestare, non ut reum faciat sed prudentē. Quāuis enim homo est, quem nō potest, nisi aliquid lateat. Interdum enim aliquid utile putamus quod inutile est. Nec enim omnia membra aut latera conuersationis humanæ descripta habemus, ab his autem quæ grauiasunt aperte prohibiti sumus. Nam quædam causæ nos fallere solent ex causis aliquibus ortæ, ut quod non est utile, putemus utile. Quod leue quidem est, quia propositum liberū est.

¶ Itaq; nolite ante tempus iudicare donec ueniat dominus.) Monet illos ne iudicent cum iudicandi sint, & habeant duplex peccatum, sicut ait dominus: Nolite iudicare ut non iudicemini, sed expectare diem iudicij dei, ac si fideles & boni sint. Iniuria enim iudicis est, si ante cognitionem eius a seruo procedat iudicium aut sententia.

¶ Qui illuminabit occulta tenebrarum & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique a deo.) Hoc dicit, quia in die iudicij nihil occultum erit eorum quæ gesta aut cogitata sunt, & simplicitas & hypocrisis illic apparebit, ut & qui despectus habebatur fortē dignus appareat, & qui aliquid esse putabatur inueniat reprobis. Omnia enim nuda erunt in die iudicij, & tunc laus erit bene agenti uel cogitanti. Hic enim qui laudatur improbabile est an dignus sit, sicut & in alio loco dicit: Nō enim qui seipsum commēdat, probatus est, sed quē deus commendat, quem utiq; nihil latet.

Hæc autem fratres transfigurauit in me & Apollo propter uos, ut in uobis discatis ne supra quā scriptum est unus pro uno infletur aduersus alterum.) Transfigurauit hæc in se & Apollo, dum pseudoapostolorū glorias & traditiones peruersas sub sua persona & Apollo euecuat, summam illos designans non singulatim, ne fortē maior discordia in populo nascere

tur.

Matth. 7.

2. Cor. 10

tur. Nemo enim audiens nomē suum taxari, aut eius cui fauet, contentus est tacere. Tacito autem nomine si quis audiens, ac si de se intelligat, dictum dissimulat. Sub hac ergo propositione euacuauit personas illorum, cum dicit: Ego plantauī, Apollo rigauit. &c. ut in his discerent nihil dandum hominibus. ¶ Quis enim te discernit? Id est, sunt aliqui qui amplius accipiētes in baptisate aut in doctrina, cæteros dicant minus consecutos. Hoc his loquitur, qui baptizatos ab alijs, plus aliquid esse putabāt, quorum eloquentia seducebantur, ut fūco quodam peruersa recta putarent. Tanta enim discordia erat in populo, ut multa essent studia diuersarum partium: & sic omnia dicta sua aptauit Apostolus sine manifestatiōe nominum omnibus partibus, ut cum legeretur epistola, unaquæq; pars ad se dicta susciperet, audiens quod causæ suæ intēdi cognosceret. ¶ Quid autem habes quod non accepisti? Nihil illum boni ultra dicit consecutum ab alijs quā ab eo acceperat, ideo frustra queri. Quod em habebant, ab Apostolo acceperant. Ad unum autem uidetur loqui, quia ad patrem plebis loquitur. ¶ Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc quasi insultatores apostoli agebant per imperitiam, ut eadem audientes quæ ab Apostolo iam didicerant, illum euacuantes de eorum magisterio glorientur. Eloquentia enim commendati, prædicationis gloriam in se conuertebant. Apostolus uero contemptibilem se uolebat uideri, dummodo dei gloriam faceret acceptabilem. ¶ Quam saturati estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis. Ironia est sicut dicunt. Irascentis enim uerba sunt, non confirmantis. In quibus enim tanta uitia arguit, regnare illos dicit: sic enim putabant gloriantes de his quæ à pseudoapostolis tradebantur. ¶ Et utinam regnetis, ut & nos uobiscum regnemus. Ut pius pater etiam ingratis filijs bene optat. Qui enim poterat fieri, ut sine apostolis regnarent. Quicquid enim non ab apostolis traditum est, sceleribus plenum est. Sic tamen ordo fuerat dicere: Ut uobiscum regnetis, sed quia præmiserat, Et uti

N; nam

nam regnetis, aliter dicere nō potuit, nisi ut & nos uobiscum regnemus. Regnare autem est de spe & promissis Christi securum esse, & gaudere in his quæ aduersa propter nomen Christi accidunt. Lucrum enim afferunt, nō detrimentum. Vnde alio loco dicitur Cum infirmor, tunc potens sum.

Puto enim deus nos apostolos nouissimos ostēdit, quasi morti destinatos.) Hoc ideo personæ suæ deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones & pressuras ultra ceteros passus, sicut passuri sunt Enoch et Helias, qui ultimo tempore futuri sunt apostoli. Mitti enim habent ante Christum ad præparandum populum dei, & muniendas omnes Ecclesias ad resistendum antichristo, quos & persecutiones pati & occidi, lectio apocalypsis testatur. Horum ergo tempus suo temporī comparauit apostolus, ut occidantur.

Ad hoc enim uenturi sunt, ut occidantur. ¶ Quia spectaculum facti sumus huic mūdo, & angelis, & hominibus.) Quia erunt spectaculum & Enoch & Helias usque adeo, ut corpora eorum in platea proijciantur in conspectu totius populi infidelis: ita et apostoli spectaculum facti sunt quia publice ridebantur, positi ad iniurias & mortem quam passi sunt. Mundum autem angelos & homines dixit, quia & angeli mali sunt, dicente Dauid in Psalmo 77. Vexabat illos per angelos malos. Et homines mali & increduli, his apostolorum iniuriæ oblectamento sunt. Mundus autem idcirco infidelitas dicitur, quia uisibilia sequitur. ¶ Nos stulti propter Christum.) Verum est, quia amantes Christum, stulti sunt mundo.

¶ Vos autem prudentes in Christo.) Qui prudens in Christo iudicatur à perfidis, non recte asserit Christum, Denique Marcion, qui negat filium dei, & incarnari deū potuisse, prudens est mundo: & Fotinus, qui non fatetur Christum per id quod natus est, deum, sapiens uidetur mundanis. ¶ Nos infirmi, uos autem fortes.) Infirmi ideo, quia sine adulatione & cum stulticia, sicut uidetur mundanis, prædicantes Christum, iniurijs subiicieban-

tur. ¶ **Vos autem fortes.**) Ideo fortes, quia sic profitebantur Christum, ne offenderent homines ut essent securi.

¶ **Vos nobiles.**) Qui enim Christum non fatetur, quia Abraham promissus est, & ab initio predicatus, hic nobilis contra Christum est, quia antiquitate promissi Christi alijs deputat.

¶ **Nos uero ignobiles.**) Ignobilis mundo est, qui Christum quod mundus denegat, ab initio profitetur.) Hæc igitur omnia supradicta, quæ negare uidentur, confirmat: & quæ quasi confirmare uidentur, negat. Irascentis enim uerba sunt, qui negando confitetur, & confitendo negat.

¶ **Usq; in hæc horâ & esurimus & sitimus, & nudi sumus, & laboramus nostris manibus operantes.**) Libere enim & iuxta fidem ueram sine aliqua adulatione Christum predicantes, & gesta prauæ uitæ arguentes, gratiam apud homines non habebant, & colaphizabantur, id est, iniurijs agebantur, & instabiles erant, quia fugabantur ne in loco diu manentes, plures docerent. Ideo & manibus operabantur, quia non solum gratiam apud homines non habebant, uerumetiam ab his accipere indignum erat, qui errori studebant.

Sicut dicit in psal. 140. **Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum,** quia & libertatem arguendi amittit,

Psal. 140

& peccat qui ab eo accipit, quod ideo datur ne corripiat. ¶ **Maledicimur & benedicimus.**) Male transectantes enim, se hortabantur ad bonum.

¶ **Persecutionem patimur, & sustinemus.**) Quia persequentibus se non resistebant.

¶ **Blasphemamur & obsecramus.**) Blasphemantes enim rogabant ut permitterent sibi reddi rationem.

¶ **Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema usq; adhuc.**) Non resistendo ulli, neque uicem in malis reddendo, sed semper se subiiciendo, ut per patientiam prouocaret ad bonum,

contemptibilis & despectus fiebat. **Usq; modo. i. usq; nunc etiam**

apud Corinthios, pro quibus hæc quæ supra memorat, mala passus est.

¶ **Et quoniam humilitatem suam nihil in his proficere uidebat, queritur dolore commotus, tantam subiectionem & iniurias nullum fructum habere potuisse, sed & quod deterius est, in peius profecisse.**

¶ **Non ut confundam uos hæc scribo.**) Hoc est, non ut

tuborem uobis faciã, hæc scribo, sed ut corrigatis. ¶ Sed quasi filios charissimos moneo.) Adhuc se supplicem facit, ne correpti & ad iram prouocati, admonitionẽ eius spernerent: id agit ut medicus salutaris, qui putamina abscidens, dolorem illatum spe & blanditijs mitigat ut aeger se curari permittat.

S Lenim decem milia pædagogorum habueritis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego uos genui.) His dictis ostendit nullum posse eo affectu diligere illos, quo ipse eos diligebat. Quis enim alienos filios suis præponat in amore? Ac per hoc monira eius, qui & pro his tanta mala passus est, non debere eos spernere. ¶ **Obsecro ergo uos imitatores mei estote.)** Obuolentiam sancti Apostoli, qui obsecratur filios ut imitentur patrem, hoc est, sponte rogat egros, ut recipiant medicinam. In his tamen sui illos imitatores uult esse, ut sicut hic multa exitia pro salute eorum ab incredulis passus est, & non cessit, dummodo per dies & noctes euangelizaret illis donum gratiæ dei: ita & illi manentes in fide eius & doctrina, non reciperent falsorum apostolorum praua commenta, sed persisterent, contemnentes opprobria aut detractiones ut patri suo spiritali inuiolatum seruarẽt affectum. ¶ **Ideo misi ad uos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in domino.)** Mortatur eos in hoc eodem Timotheo, quem ideo charissimum & fidelem filium obtestatur in domino, ut in hoc discerent quid peccarent. Cui enim huic testimonium perhibet, illos arguit. ¶ **Qui uos commonefaciat uias meas quæ sunt in Christo Iesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo.)** Per istum quem fidelem filium in domino confirmat, reuerti illos uult ad regulam à se traditiæ ueritatis, ut commoniti uerbis & exemplis operum eius respicerent, cognoscentes non perperam se fuisse ab Apostolo doctos, quando eadem tene re omnes Ecclesias discerent. ¶ **Tanquam non uenturus essem ad uos, sic inflati sunt quidam.)** Indignabantur quidam Corinthiorum, quia non ibat ad illos, non de-
fiderio

fiderio sed superbia, quod quasi indignos illos haberet, cum magis **Apostolo** hoc studium fuerit, ut de indignis faceret dignos. **Habebat ergo uotum eundi, sed maiora erant quæ agebat. ¶ Veniam autem cito ad uos, si dominus permiserit.**) Post commonitionem prõmittit se ire ad illos, sed si dominus permetteret, ut quia plus scit deus quàm homo, si sciret opera precium esse, permetteret: & si non iret, dominum noluisse ostenderet, causa utique indignitatis illorum. **¶ Et cognoscam non sermonem eorum, qui inflati sunt, sed uirtutem.**) Cõfundit illos, quia cum oblique conuersarẽtur, indignabantur, quasi digni essent ab **Apostolo** uisitari. **¶ Nec enim in sermone est regnum dei, sed in uirtute.**) Sicut regnum dei non splendore uerborum commendatur, sed uirtute signorum, ita & hi non uerbis nudis, sed uirtute operum spiritualium dignos se ostenderent ab **Apostolo** uisitari. **¶ Quid uultis: In uirga ueniam ad uos, an in charitate spiritus & mansuetudinis?**) Terroris uerba infert, ut pudorem passi qui inflati erant, humiliarentur, ut si uere **Apostoli** præsentiam desiderarent, præparent se ad excipiendum eum, id est, abluerent se ab omni macula criminis, ut ueniens ad illos, læticiam haberet quasi cum filiis charissimis.

CAPVT V.

Mnino auditur inter uos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes.) **¶** Ut quàm graue sit istud peccatum ostenderet, nec ab his hoc dixit admitti, qui deũ nesciunt, ut perinde qua pœna hic multandus esset, ostenderet, qui sub aeterna & diuina iustitia cõstitutus, tanti sceleris crimen admiserat. **¶ Ita ut quis uxore patris habeat.**) Præmissi criminis prodidit genus, ut non solum illum aperte reum mortis faceret, sed & adherentes illi non immunes à crimine demonstraret. **In quo enim difficile peccatur, plus facit re-**
N 5 um.

Ioan. 4

um. ¶ **Et uos inflati estis, & nō magis luctum habuistis.** Superbiam illorum in tantum humiliat, ut non querulos iam, sed magis supplices faciat. Erāt enim & ipsi participes, dum paterentur reum tam ingentis facinoris secum incorruptum conuenire: ut omnes uno consilio abijcerent eum, si negaret emendare se. Si autem quis potestatem non habet quem scit reum abijcere, aut probare non ualeat, immunis est: & iudicis non est sine accusatore damnare, quia & dominus Iudam cum fur esset sciebat, sed quia non est accusatus, minime abiecit. ¶ **Ut tolleretur de medio uestrum, qui hoc opus fecit.** Cognito opere isto pellendum illum fuisse de cetero fraternitatis. Omnes enim crimen eius sciebant, & non arguebant, publice enim nouercam suam loco uxoris habebat. In qua re neq; testibus opus erat, neq; tergiuerfatiōe aliqua poterat tegi crimen.

EGO quidem sicut absens corpore, præsens autem spiritu. Id est, absens facie, præsens autem autoritate spiritus, qui nusquam abest. ¶ **Iam iudicauit ut præsens, eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis uobis & meo spiritu, cū uirtute domini Iesu tradere hunc Satanæ in interitum carnis.** Quoniā omnis carnalis uoluptas à diabolo est, ac per hoc cum huic uoluptati remittitur, traditur Satanæ. Caro enim hoc habet in natura, ut intereat. Anima ergo cum se iungit desiderio eius infirmans spiritualia suum uigorem, simul interitum patitur. Itaq; si hic correptus supri admissi erubesceret eiectum se, non interiret pœnitentia subsequente. Nam omnium consensu & præsentia, sed & uirtute domini Iesu, id est, sententia, cuius legatione fungebatur Apostolus, abijciendum illum de Ecclesia. Cum eiecitur, traditur Satanæ in interitum carnis. Et anima enim & corpus intereunt, quando quæ contra legem sunt, fiunt. Sed in hac aliter causa interitus carnis homini deputatur. Quinquā enim omnia peccata carnalem hominem præsint, hoc tamen specialiter desiderium carnis est, quod sordibus maculatā ani

IN ANI

mam cum corpore tradit gehennæ: quia uicta anima libidine carnis, fit caro: sicut & corpus recte gubernatum spiritale appellatur. Animus tamen est, qui aut uictus illecebris, totum hominem carneum facit: aut in uigore naturæ suæ manens, carni præfiat ut spiritualis dicatur.

¶ **Ut spiritus saluus sit in die domini Iesu Christi.)** Tradi contaminatum supra dictum Satanæ, ut spiritus sanctus saluus sit in hominibus Ecclesiæ in die iudicij. Nisi enim eiectus esset, non fieret saluus spiritus Ecclesiæ in die iudicij. Deserebat enim omnes contaminationis causa, ut in die domini nudi ab spiritu sancto inueni, audirent à iudice domino: **Recedite à me, non noui uos.**

Sicut dicit ad Romanos: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et in alia Epistola: **Nolite contristare spiritum sanctum dei.** Si enim contristatur, deserit, & non erit saluus: non utique sibi qui impassibilis est, sed nobis, quibus datus est, ut per illum dei filij esse probemur. Res enim quæ amittitur, salua non est, non utiq; sibi, quæ ubicunq; sit, necesse est sit, sed ei à quo amittitur.

Mat. v
Rom. 8
Ephes. 4

Non bona gloriatio uestra.) Hoc est mala. Latini enim erant, cum magis cōtristari debuerant in fratre tam acerbè peccante, sicut tristis fuit Samuel in Saule peccate, à quo crimine mali doctores aut dissimulabant, aut negligentius arguebant, sicut & Meli sacerdos filios suos peccates in deum, ne amarus eis esset, non eos arguebat. ¶ **Nescitis quia modicū fermentū totā massam corrūpit?** Ita & peccatū unius, quod cognitū non arguitur, multos cōtaminat: imò omnes qui norūt & nō deuitāt, aut cū possint arguere, dissimulāt. Nō em̄ sibi uidetur peccare, quando à nullo corripitur aut uitatur.

¶ **Expurgate uetus fermentū, ut sitis noua cōspersio.)** Hoc duplici genere accipiendū est, quia est & fermentū humana doctrina, dicente saluatore: **Cauete à fermento pharisæorum, id est à doctrina.** Et ad malam ergo doctrinam cauendam, & ad hanc causam dictum est, quia & eiecto fornicatore, uetus fermentū eicitur. **Ideo autē uetus, quia**

Mat. 16

lanti

antiqui erroris peccatum est. Noua aut̄ conspersio Christi doctrina est. ¶ **Sicut estis azymi.**) Azyma ex causa nō fermentatæ farinæ dictum est, cum filij Israël eiecti sunt de Aegypto, ut fermentum uetustas haberetur, azyma autem nouitas. Abiectis enim ueteribus erroribus Aegyptiorum in nouam legem inducti sunt: ita & Corinthij post Paganorum errores in Euangelium Christi inducti sunt. Horratur ergo ut secundum passionem suam, quam ab Apostolo sub nomine Christi acceperant, & uerent iam uitæ nouæ cultores, hoc est, azymos esse.

¶ **Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.**) Secundum legem docet nouitatem paschæ ratione consistere, & ideo Christum esse occisum, ut ex eo noua prædicatio nouam faceret conuersationem, ut quia paschæ rationem colimus, ueterem uitam nō sequamur. Pascha itaque immolatio est, non transitus, sicut quibusdam uidetur. Prius enim pascha, & sic transitus, quia ante exemplum est saluatoris, & sic signum salutis. Nec enim ante signum quàm crux: nam occiso uespere agno in Aegypto filij Israël, pascha egerunt, ex cuius sanguine postes signauerunt, ut noctu angelus transiens, ea loca non cōtingeret quæ sanguine agni fuerant oblita. ¶ **Itaque festa celebremus non in fermento ueteri.**) Hoc est, latitudinem habentes renouationis, facta uetera fugiamus, immundiciam omnem abijcientes à nobis, quæ est corruptio: quia sicut fermentum totam massam corrumpit, ita & mala uita totum hominem. Ergo ut non solum à turpitudine uitæ nos obseruemus, sed & ab iniquitatis studio, adiecit: ¶ **Non in fermento maliciæ & nequiciæ, sed in azymis synceritatis & ueritatis.**) Hoc est, ut synceritas mundam uitam faciat, ueritas autem omnem fraudem excludat.

Scripsi uobis in epistola, Ne commisceamini fornicariis.) Scripsisse se significat prius, ubi commonet illos ne coniungerent se malæ uitæ hominibus. Et quia non intellexisse fortè ea quæ scripserat, uidebantur, nunc in hac epistola quid scripserit, interpretatur di-

scens:

ens: Non utiq; fornicarijs huius mundi, sed à fratribus talibus scripsi recedendum. ¶ Aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus, alioquin debueratis de hoc mundo exiisse.) Igitur intellectum eorum arguit, qui putabant fortè quia ab incredulis fornicarijs, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus prohibuisset non à fratribus: & ideo illum, qui uxore patris habebat, inter se esse non ægreferebant. Si igitur his commiscimini, inquit, melius erat mori uos. Compendium est enim male agētibus si citius moriantur, q̄ si diutius in peccatis uersentur. ¶ Nunc autem scripsi uobis non commisceri. Si is qui frater nominatur est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut rapax, aut ebriofus, cum huiusmodi nec cibum quidem sumere.) Cum infideli nō prohibuit cibum sumere, quippe cum dicat: Si quis uos uocat ex infidelibus ad cœnam, & uultis ire, omne quod appositum fuerit, manducate. Ideo ait: ¶ Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare?) Verū est, quia perfidos episcopus non potest iudicare, cum fratre autem, in quo uirtia hæc reperiuntur, non solum sacramenta non edenda, sed nec communem escam docet, ut crubescat cum uiratur & corrigat. ¶ Nonne de his qui intus sunt uos iudicatis?) Iudicat quis, dum discernit cui fratri adhareat, quem arguat, quem deuitet. ¶ Nam eos qui foris sunt, deus diiudicabit.) Superius, Nolite, ait, ante tempus iudicare, hic non prohibet: Sed superius incognita per suspicionem maxime de rectore prohibuit iudicare, quia dei solius est occulta iudicare. Hoc autem loco ut frater fratrem examinet etiā iubet, sicut alio loco dicit: Vos ipsos tentate, si estis in fide, ipsi uos probate. Qui autem foris sunt, in die iudicij dānabuntur, quia dixit dominus: Qui non crediderit, iam iudicatus est. In quo enim spes non est, pro mortuo habendus est. ¶ Auferte malum à uobis ipsis.) Ad hoc commonet ut discernantur à malis & operibus & hominibus.

1. Cor. 12
Ioan. 3.

CAPVT VI.

Audet

Audet aliquis uestrum aduersus alterū habens negocium, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos. Iniquos duplici genere significat, quia & non credunt, & leges à deo mundo creditas, frequenter cū adulatione interpretantur, autoritatem horū idolis deputantes, ideoq; iniqui sunt. Et quia in Ecclesia magis lex est, ubi dominus legis timetur, melius dicit apud dei ministros agere causam, facilius enim de dei timore sentētiam legis ueram promunt. ¶ Aut ignoratis quoniam sancti de mūdo hoc iudicabunt? Nihil ociose dicit Apostolus. Ideo enim hunc mundum dixit, ut ostēdat & alterum. Quia & Ioannes apostolus: Nolite, ait, diligere hunc mundum. Et dominus in euangelio: Sic, inquit, dilexit deus hunc mundum, &c. Hic ergo mundus in errore est, non ille superior, ad cuius similitudinē hic factus est. Vnde homo hic positus est ad imaginem dei factus, ut sicut in superiore mūdo ab uno deo sunt omnia, ita & in hoc ab uno homine omnes haberent originem. Hinc est unde Moyses in Deuteronomio, cum diuideret, inquit, altissimus gentes, quemadmodum disperfit filios Adæ, statuit fines gentium secundum numerum angelorum dei. Quid tam apertum hunc mundum superioris esse imaginem certa ex causa? Est enim & Hierusalem inferior, & illa superior, quam matrem nostram uocat idē Apostolus. Est & inferior paradisus, in quo homo positus, mandatū & ut operaretur ibi, & ut custodiret accepit. Est & ille cælestis, in quo raptus Apostolus, audiuit uerba arcana. Iudicabunt ergo sancti hunc mūdū, quia exemplo fidei illorum perfidia mūdi damnabitur. ¶ Et in uobis iudicabitur hic mūdus. Tunc iudicatur hic mūdus in nobis, si opus perfidorum hominum non inuenitur in nobis. ¶ Indigni ergo sunt huiusmodi, qui etiā de minimis iudicent. Hoc est, nō sunt utiq; indigni hi, qui ipsum mundum iudicaturi sunt, ea iudicare quæ mundi sunt. ¶ Nescitis quoniam angelos iudicabimus? Addit plus dicendo: Angelos iudicabimus, id est, potentias spirituales.

1. IOAN. 2

tales, quas alio loco tradit in cælestibus degere, eodem genere iudicandos angelos à nobis, quo & mundus iudicabitur. ¶ Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos ad iudicandum constituite.) Secularia iudicia sunt ad corpus pertinentia uel corporea. Et quia non sic fieri debet, adiecit: ¶ Ad uerendum uestram dico. Ne supra, quia negocium nominauit, sed quale non significauit, sunt enim & diuina negocia, dicente eodem: Adiutor negocij mei, & secularia fortè iudicia, quia prohibuerat apud perfidos agenda, quàmuis in Ecclesia sicut audierant, à qualibuscunq; tamen putarent audienda aut terminanda, ad ruborem eorum ait: Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos ad iudicandum constituite. Sunt enim in ecclesia & lignea uasa. Tam ergo intractabiles & inconsideratos eos significauit, ut imperitos fortè ex fratribus iudices eligerent, hoc de experto Apostolus. Sciebat enim quàm tepidi & improuidi in reliquis causis fuerant deprehensi. ¶ Sic nõ est inter uos quisq; sapiens, qui possit iudicare inter fratrem suum?) Quia ergo sunt, inquit, sapientes fratres, alij qui horum eligantur ad iudicandum, quorum iudicium miretur mundus. Magnus em̄ pudor est, si inter eos qui dicuntur deum cognouisse, non inueniatur qui examinare possit negocium iuxta ius euangelicum. Ideo autem fratrem iudicem eligendum dicit, quia adhuc rector in Ecclesia illorum non erat ordinatus. ¶ Sed frater cū fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles.) Manifestū est, quia infideles, aut arbitros, ut assolet fieri, postulatos significat, aut iudicem publicū, cui dici solet: Hodie dies sacrorum est, ius dici non potest

IAm quidem omnino delictum in uobis est, quod iudicia habetis inter uos.) Peccatū esse significat, quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit ut cōcordes sint, quasi germani, maxime cum fides nostra paci studeat. Quamquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si graue fuerit, & quod contemni non possit, causā ad Ecclesiā deterat, ne & dānū ad presens & **offensio-**

offensionem fortè incurrat. ¶ **Quare non magis iniuriã accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed uos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus.** Nunc hos corripit, quorum iniusticia iurgium generatur: quia nõ solum per fraudem admiffam rei sunt, sed & patrem habent delicti illorum, qui coacti iniuria aut fraude corũ, infideles rogant ad iudicandum: & cum fraudem aut iniurias illatas persequi non deberent, non solum uindicant, sed & ipsi fraudem & iniurias faciunt, ut punienda exempla fratribus tribuãt. **Vt quid alijs facere credatur qui non parcer suis?**

A N nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt? Hoc dicens, ostendit illos nõ nescios peccare, ac per hoc grauius uindicandum. Si enim immisericordes rei sunt apud deum, quanto magis iniqui? ¶ **Nolite errare, neq; fornicari, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledicti, neq; rapaces regnum dei possidebunt.** Nõ hæc ideo memorauit, quasi nescirët apud quos annum & sex menses sedit, docens Euangelium dei: sed commonuit ut resuscitaret in illis reuerentiam legis, & meritum ad regna cælorum. ¶ **Et hæc quidem fuistis.** Ne omnibus hoc ascribere uideretur, aut certe omnes ab his criminibus immunes faceret, si taceret, prohibuisse enim uidebatur nõ reuclasse crimina illorum, idcirco sic ait: **Et hæc quidem fuistis. Et ne ad iram illos prouocaret, adiecit: ¶ Sed abluti estis.** Ut agnoscentes crimina rei facti, statim respirarent audientes, sed abluti estis. Solent enim aliqui pudorem pati, & corrigere, cum de se audiunt bona. ¶ **Sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu dei nostri.** Hæc omnia beneficia puritatis in baptismate cõsecuti noscuntur, quod est fundamentum euangelicæ ueritatis. Illic enim omnibus peccatis depositis, abluitur credēs, & iustificatur domini nomine, & per spiritum dei nostri deo filius adoptatur. **Per hæc admonet illos quanta & qualis sit gratia.**

ria, quam per uerā traditionem assecuti sunt: postea uero contra hanc regulam fidei impulsu malorum doctorum sentientes, his beneficijs se exuerint. Vnde id agit, ut reuocet illos ad primā sententiā, ut recuperent quod fuerant consecuti.

Omnia mihi licent, sed non expediunt.) Quibusdam uidetur propter libertatem concessi arbitrij dixisse Apostolum: **Omnia mihi licent.** &c. ut liceat fornicari, sed non tamen expediat. Sed quomodo licet quod prohibetur, aut certe si omnia licent, nihil potest dici illicitum? Sed licet, non tamen expedit. Hæc susurrant potius quā asserunt, aut immemores aut negligentes. Dicit enim Ioannes baptista ad Herodem: **Nō licet tibi habere uxorem fratris tui.** Sed fortē Ioānes experis fuerit humani eloquij inspiratus in utero, quia si hoc est, dicere debuit, licet tibi, sed non expedit. Sed & dominus similiter mulieri Chananae ait: **Non licet accipere panem filiorum & mittere canibus.** Et iterum dicit dominus Iudæis: **Non legistis quid fecit Dauid cum esuriret, quomodo intrauit in domum domini, & panes propositionis accepit, quos non licebat ei edere.** &c.

Mar. 6

Mat. 15
Luc. 6

Omne ergo quod prohibetur non licet, sed aliquando interueniente causa aliqua, non expedit. ¶ **Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.**) Omnia sibi licere dicit, ea scilicet quæ & coapostolis eius licuerūt, quæ & lex cōtinet naturalis, non Mosi: quia multa prohibuit Moses propter duriciam cordis populi incredulū & ceruicosi. Tamen si ad causam respicias, aliud fuit in sensu apostoli, ut hæc loqueretur. Hæc enim præmisit, postea acturus hanc causam, sicut fecit & de illo, qui incestum admiserat. Proponit enim designans quid acturus est postea. Deniq; statim ad superiore[m] sensum breuiter interim recommendata redit. Hoc enim ideo dixit, quia licebat illi ab his sumptus accipere. Sed quoniā sciebat pseudoapostolos occasionem quærere accipiendi, noluit ab his accipere, ne causa uentris uigor euangelicæ ueritatis torpesceret. Si enim ab his acciperet quos

O in tan-

In tantis uitijs arguebat, autoritatē magisterij cōcessam sibi a dōmino inclinabat. Non enim potest cōstanter argui a quo accipitur, maxime cum ideo promptus ad dādū sit, ut sibi humiliet præpositum. Vnde & dicit: Sed ego sub nullius redigar potestate. ¶ Esca uētri, & uēter escis, deus autem & hunc & has destruet.) Destructio uentris est, cum edendi cessat officium: escæ uero destructio tunc erit, quando steterit natiuitas: Pseudoapostoli autem, qui non utique religionis causa, sed quæsius circumibāt, peccantibus amari esse nolebant, ¶ Corpus autem non fornicationi, sed domino.) Nunc redit ad superiorē sensum. ¶ Et dominus corpori.) Quid dominus corpori? Subaudiatur immortalatē resuscitato præstabit. Corpus enim deo dicatum, dono spiritali remunerabitur merito ducis, id est animi. ¶ Deus uero & dñm suscitauit & nos suscitabit per uirtutem suam.) Idem sensus est, quē exemplo uoluit dñicæ resurrectionis firmare. Vir-tutus tamē dei Christus est qua nos suscitauit, & ipsum do-minum. Hoc dixit, quia ipse dominus corpus suum susci-tauit. Sicut & ipse dominus ait: Soluite templum hoc, & ego tribus diebus suscitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui.

Nescitis quoniam corpora uestra membra sunt Christi.) Corpora nostra membra Christi sunt, sed in nouum hominem, qui secundum deū creatus est, quia ipse est caput Ecclesiæ. ¶ Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit.) Ait quia meretrici adhærentia membra definūt esse mēbra Christi. ¶ An nescitis, quia qui adhæret meretrici, unum corpus fit?) Hoc dicit, quia qui contaminationi se admiscet, unū fit cum eo cui se admiscet. Fornicatio enim ambos unum facit, ut quomodo in natura, sic & in macula unū sint. ¶ Et uult, inquit, duo in carne una.) Manifestum est, ut quia mulier de uiro est, ambo in carne una sint. ¶ Qui autem adhæret domino, unus spiritus est.) Quoniam in bene agentibus spiritus dei est communis cum deo & hominibus.

Fugite

persecutione, quia omne peccatū, quodcūq; fecerit homo, extra corpus est Christi, sicut illi uidetur. **Si** autem & hoc aliter uoluerit pronuntiare, ut neget aliquid extra corpus Christi esse peccatum, cogetur dicere, quia omnis quicūq; quodcūq; peccatum fecerit, in deum peccat & in spiritum sanctum, ut & fur, & periurus, & mendax in spiritum sanctum peccare dicatur. **Et** quomodo est illud, quod ait dominus: **Quia** omnia peccata & blasphemiae remittentur hominibus, qui autem peccauerit in spiritum sanctum, nō remittetur ei neq; hic neq; in futurum. **Apparet** utiq; exceptis ceteris peccatis aliud esse peccatum, quod peccatum dicitur in spiritum sanctum. **Quibusdam** iterum uidetur, quia qui fornicatur, ideo in corpus suum dicitur peccare, quia **Ecclesiae** membrum est. **Qui** ergo **Ecclesiae** membrum est, dicendum est illi cum fornicatur, quia non sibi sed in **Ecclesiam** peccat. **Porro** autem dicit **Apostolus**, quia qui fornicatur per id quod in portionem suam delinquit, in corpus suum peccat. **An nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti, quem habetis à deo?** Superius templū dei dixit, hic templum spiritus sancti, quia in substantia, hoc est spiritus sanctus, quod deus. **Hoc** idcirco dixit, ut corpora nostra incontaminata seruariemus, ut possit illic spiritus sanctus habitare. **Et non estis uestri. Empti enim estis precio magno.** Manifestum est, quia qui emptus est, non est sui arbitrii, sed eius à quo emptus est, ut non suam sed illius faciat uoluntatem. **Et** quia caro precio empti sumus, ut propensius domino nostro seruire debemus, ne offensus à qua nos redemit, morti nos reddat. **Quam** enim carissimo precio nos emit, ut sanguinē suum daret pro nobis. **Clarificate & portate deum in corpore uestro.** Hoc est clarificare & portare deum in corpore, ut secundum legem eius ambulemus. **Per** legem enim suam ipse uidetur in nobis. **Portare** tamen deū hoc est, imaginem dei in rebus bene gestis ostendere. *~ Ch*

CAPVT VII.De his

DE his autem que scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non contingere.) Præuis sensibus pseudoapostolorum exagitati qui nuptias per hypocrisim, ut puriores cæteris uiderentur, spernentes docebāt, hæc per epistolam ab Apostolo requirebant.

Quia enim non oblectabantur hac sententia, prætermisissis cæteris, hoc solum requirunt. Quibus tamen respondit. Bonum esse quidem mulierem non contingere, quanquam non illi istud simpliciter asserant. ¶ Tamen propter fornicationem.) Hoc est, ne quid contra legem admittatur, quando quid lex non prohibet uitatur.

¶ Unusquisq; uxorem suam habeat, & unaqueq; suum uirum habeat.) Solent enim qui compendium quærunt errare. Quin enim fieri posset, ut hi ab uxoribus suis se abstinerent, quos in tantis uitijis reperit. Ideo ergo non permittit, ne ab licitis se abstinentes, inconcessa præsumerent, sicut faciunt Manichæi. ¶ Vxori ut debitum reddat, similiter & uxor uiro.) Inuicem sibi subijci illos in causa, ut quia unum corpus sunt, una eorum sit & uoluntas in lege naturæ.

¶ Mulier autem sui corporis potestatem non habeat, sed uir, similiter & uir sui corporis potestatem non habeat sed mulier.) Hoc dicit quod ne que uiro neque mulieri liceat corpus suum alij tradere. Inuicem enim sibi debitores sunt in hac causa, ne peccandi daretur occasio. ¶ Nolite fraudare inuicem.) Hoc dicit ut cōueniat illis in re uxoria, ne dissensio generet fornicationem. ¶ Nisi ex consensu ad tempus.) Id est, ut ex

condicto abstineant se propter gratiarum actiones. ¶ Vt uacatis orationi.) Quanquam enim sine intermissione orandum sit, meditatio enim hæc omni die facienda est, tamen ut orationi insistatur, huic rei uacandum præcipit interpositis temporibus ad dominum promerendū.

¶ Vt enim misereatur mundus exorandus est. Quamuis munda sint coniugia, tamen etiam à licitis abstinentiū est, ut facilius ad effectum deducatur oratio. ¶ Nam & in lege sanctificari uolentes, inter cætera etiam ab uuispas-

fis iussu domini temperabant ut fierent sanctiores. Cum enim quis etiam concessa non contingit, ostendit se uelle quod precatur accipere. Aliter . . . Quoniam coniugii consilium dat, ut ad ipsum dominum reuertantur, abstinentes ab uxoribus suis, ut possint dignius accipere corpus domini. ¶ Et iterum reuertimini ad id ipsum. Quonia consilium coniugii dat, post dies orationis ad usum naturalem reuerri debere. ¶ Ne uos tentet satanas propter intemperantiam uestram. Interpositis diebus abstinentium monet, ne occasio detur diabolo, sicut dicit petrus apostolus: Ecce diabolus ut leo rugiens circuit quarens quem deuoret. Si enim causa filiorum creandorum ducitur uxor, non multum tempus concessum uidetur ad ipsum usum, quia & dies festi, & dies purgationis, & ipsa ratio conceptus & partus iuxta legem cessari temporibus his debere demonstrant.

1. Pet. 5

Hoc autem dico secundum indulgentiam non secundum imperium. Manifestum est ideo hoc illi dare consilium, ut fornicationem excludat, non ut ad meliorem uitam tendentibus iter claudat. ¶ Uolebam autem omnes homines esse sicut me ipsum. Quantum ergo ad beneuolum & sollicitum magistrum pertinet, omnes tales si fieri posset uolebat esse sicut seipsum. Qualis autem ipse erat, mox in subiectis ostendit. . . Sed unusquisque proprium donum habet a deo, alius quidem sic, alius uero sic. Hoc est, unusquisque iuxta uotum suum donum dei habet, ut si uelit ipsius nutu dei possibilitate consequatur. Ideo non debet quis constringi, ne a licito prohibitus illicita admittat, sed ipse sibi eligat quid sequatur.

Dico autem non nuptis & uiduis, bonum est illis si sic permaneant sicut & ego. Non diceret, bonum est innuptis ut sint sicut & ego, nisi esset integer in corpore. Nec diceret, omnes homines uolebam esse sicut me ipsum. Si enim habuerit uxorem & hoc dixit, uirgines esse noluit, sed abst. Sic enim a pueritia spiritu seruiuit, ut huius rei studium non haberet. Quippe cum iuuen-

culus

culus anticipatus sit à gratia dei. Postq̄ dixit unum quē-
 que proprium donū habere à deo, ostendit in qua re me-
 lius est esse propensiorē, quia in eo adiuuatur quis, quod
 uidetur auiditate mētis appetere. ¶ **Quod si se non conti-
 nent, nubant.**) Imitari illos uult contendere, ut se conti-
 neant. ¶ **Quod si impulsu carnis perseuerare se uiderint**
non posse, quia nec sunt promptiores in eo ipso, ut adiu-
uentur à deo. ¶ **Illum enim deus iuuat, quem uidet tota**
uirtute contendere, nubant itaq; si uri time nt. Forte em̄
 poterunt hoc postea adipisci. **Digesto enim impedi-
 mento reparat se uolūtas robustiore uirtute.** ¶ **Melius est em̄**
nubere quā uiri.) Non ideo dixit : . Melius est nubere
 quā uiri, quasi bonum sit uiri, ideo nubere melius, sed cō-
 fuerudinem secutus est. Solemus enim dicere: Melius est
 lucrum facere quā damnum. Uiri uero est desiderijs agi
 uel uinci. Cum enim uoluntas calōri carnis consentit,
 uritur. Nam desideria pati & non uinci, illustris uiri est
 & perieſti.

HIS autem qui matrimonio iuncti sunt, precipio
 nō ego, sed dominus.) Postquā in nuptijs & ui-
 dius locutus est, hos alloquitur, qui matrimonio
 iuncti sunt ore dominico. ¶ **Uxorem à uiro nō discedere,**
quod si discesserit, manere innuptam.) Hoc apostoli con-
 filium est, ut si discesserit propter malam conuersationē
 uiri, iam innupta maneat. ¶ **Aut uiro suo reconciliari.**
Quod si continere se, inquit, nō potest, quia pugnare nō
uult contra carnem, uiro reconcilietur. Non enim per-
 mittitur mulieri ut nubat, si uirum suum causa fornicat-
 ionis dimiserit, aut apostasie, aut si illicitè impellente
 lasciuia, usum quærat uxoris, quia inferior non omnino
 hac lege utitur qua potior: si tamē apostatet uir, aut usum
 quærat uxoris inuertere, nec aliq̄ potest nubere mulier,
 nec reuertitur ad illum. ¶ **Et uirum uxorem nō dimittere.**
Subauditur autem, excepta fornicationis causa. Et ideo
nō subiecit dicens sicut de muliere, quod si discesserit ma-
nere sic, quia uiro licet ducere uxorem, si dimiserit uxo-
rem peccantē: quia nō ita lege cōstringitur sicut mulier.

2. Cor. 13

Caput enim mulieris uir est. ¶ Nam cæteris ego dico, nõ dominus.) Hoc enim dixit, ut ostendat quid proprio ore dominus iussit, & quid huius autoritati concessit, quia per iustum dominus loquitur. Ait enim: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus.

Siquis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet uirum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non relinquat uirum.) Hoc dixit, quia inter illa primordia cum ambo utiq; essent gentiles, fiebat ut unus ex his crederet: & quia horrebant per fidi culturam dei, similiter & credentes contaminatione præteriti erroris, & ideo præcipit, ut si contenti essent habitare cum immutatis, contenti essent fideles cum illis. ¶ Sanctificatus est enim uir infidelis in uxore fidei, & sanctificata est mulier infidelis à uiro fidei.) Habere illos beneficium bonæ uoluntatis ostendit, quia horrorem nominis Christi non habent: & ad tuitionem hospitij pertinet, in quo signum fit crucis, quo mors uicta est, sanctificatio enim est. ¶ Alioquin filij uestri immundi essent.) Immundi essent filij eorum, si dimitterent uolentes habitare secum, & alijs se copularent. Essent enim adulteri, ac per hoc & filij eorū spurij, ideo immundi. ¶ Nunc autem sancti sunt.) Sancti sunt, quia de coniugijs licitis nati sunt. Et quia sub creatoris ueneratione nati sunt propensiore ex parte: quia sicut quicquid per dicationem idolorum fit, immundum est: ita & quicquid sub dei creatoris professione fit, sanctum est. ¶ Quod si infidelis discedit, discedat.) Propositum religionis custodit, præcipiendo ne Christiani relinquunt coniugia: sed si infidelis odio dei discedit, fidelis non erit reus dissoluti matrimonij. Maior enim causa dei est, quam matrimonij. ¶ Non est enim frater aut soror seruituti subiectus in huiusmodi.) Hoc est, non debetur reuerentia coniugij, ei qui horret autorem coniugij. Non enim ratum est matrimonium, quod sine dei deuotione est, ac per hoc nõ est peccatum ei, qui dimittitur propter deum, si alij se iunxerit. Con-
tumelia

humelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eum
 qui relinquitur, ne accusetur alij copulatus. **In** fidelis au-
 tem discedens, & in deum & in matrimonium peccare di-
 noscitur, quia noluit sub dei deuotione habere coniugi-
 um. Itaque non est ei fides seruanda coniugij, qui ideo re-
 cessit, ne audiret autorem esse Christianorum deum co-
 iugij. Nam si **E**sdra dimitti fecit uxores aut uiros infide-
 les, ut propitius fieret deus, nec iratus, si alias ex genere
 suo acciperent: non enim ita preceptum his est, ut remis-
 sis istis alias minime ducerent: quantomagis si infidelis
 discesserit, liberum habebit arbitrium, si uoluerit nube-
 re legis suae uiro. Illud enim non debet imputari matri-
 monium, quod extra legem dei est: sed cum post cogno-
 scit, & dolet se deliquisse, se emendat ut ueniam mereatur.
Si autem ambo crediderint, per cognitionem dei confir-
 mant coniugium. ¶ **In pace autem uocauit nos deus.** Ve-
 rum est, quia non oportet litigare cum eo qui discedit,
 quia odio discedit, ac per hoc nec dignus habendus est.
 ¶ **Quid enim scis mulier, si uirum saluum facias: aut un-**
de scis uir, si uxorem saluam facias? Hoc dicit, quia for-
 te possunt credere qui non horrent nomen Christi. ¶ **Ni-**
si unicuique sicut diuisit dominus. Diuisit unicuique do-
 minus quando saluetur, hoc est, scit quando possit crede-
 re, & sustinet illum: sic & hic docet expectandos eos, nec
 scandalum de his pati debere, quia custodienda est spes
 illorum. Si enim ipsi discesserint, dissimulandum ab his.
 ¶ **Vnumquique sicut uocauit deus, ita ambulet.** Hoc est,
 ut si matrimonio iunctus est qui credit, non deserat, ne-
 que uir neque mulier, sed sic maneat, siue Iudaeus siue Grae-
 cus. ¶ **Sicut in omnibus Ecclesijs doceo.** Ut suadeat non
 se aliter his tradere dicit quam caeteris, ut cum caeteros
 huius fidei hoc doceri audiunt, promptius assequantur.
Facile enim quis inclinatur, si uiderit socium consensisse.
 ¶ **Circuncisus aliquis uocatus est, non adducat praepu-**
um. Hoc est quod dixit, ut ita ambulet, sicut uocatus est
 ut Iudaeus factus Christianus, non putet se forte indignum
 quia praeputium non habet, dans gloriam praeputio.

¶ In preputio quis uocatus est, non circumcidatur. **¶** Ut gētilis uocatus, non æstimet se debere circumcidi, per id qd' filios **Abraæ** audit preponi. **¶** Nec em̄ quia circumcisi sunt, præponuntur, sed merito **Abraæ**, cuius filij sunt in utroque si credant: si quo minus, peiores erūt gentilibus. **¶** Deterius est enim fuisse et nō esse, quā nūq̄ fuisse. **¶** Circūcisio nihil est, & præputiū nihil est. **¶** Manifestū est, q̄a nec obest nec prodest. **¶** Sed observatio mādatorū dei. **¶** Id est fides propitiū facit deum, si bonis operibus approbetur.

V Nusquisq; in ea uocatione in qua uocatus est, in ipsa p̄maneat. **¶** Hoc firmat qd' supra dixit. **¶** Seruus uocatus es, nō fit tibi curæ: sed & si potest liber fieri, magis utere. **¶** Hortat ut bñ seruus de dei timore carnali dño, dignū se faciat libertate, ne audiēs tortē, seru⁹ uocat⁹ es, nō fit tibi curę, negligētior esset circa bonos act⁹ carnalis dñi, & doctrina Christi blasphemaret, & nec ille def̄, p̄meret: q̄a in his terrenis bñ seruus, meritū sibi collocat apd' deū q̄a dixit dñs: **¶** Qui in minio fidelis ē, & in magno. **¶** Qui em̄ in dño uocat⁹ ē seruus, libertus est dñi. **¶** Ereptus em̄ à pct̄is, quæ uere seruos, p̄bant, libertus fit. **¶** Hic em̄ oīno seru⁹ est, q̄ imprudēter agit, sicut & ueteribus placuit, qui oēs sapiētes liberos appellarūt, imprudētes autē oēs seruos. **¶** Vnde & **Salomō**: **¶** Seruo, inqt, sapiēti, liberi seruiūt. **¶** Hic ergo q̄ credit, & si seru⁹ fit ad tēpus, quia rē facit prudentē, ut credat in Christū, libertus fit dñi. **¶** Si ergo pct̄ā seruos faciūt, sicut **Chā** fili⁹ **Noë** pct̄i & imprudētię causa factus est seruus, cū accipit remissio nē pct̄orū, libertus efficit. **¶** Similiter q̄ liber uocatus est, seruus est Christi. **¶** Profectus ē, ex libero seruū fieri Christi. **¶** Liber em̄ erat à deo, qd' maximū crimē ē, & ideo amissa amara & cōtraria libertate, cōditionē sortit⁹ est, quæ prodest, sicut dicit dñs: **¶** Tollite iugū meū sup uos, q̄a suaue est, & onus meū quia leue est. **¶** Superbiā itaq; abscedit & unitatē fecit, ut neq; seruus pudore cōditionis despectū se putet, neq; liber elatione mētis inflatus, seruo se superponat. **¶** Precio empti estis, nolite fieri serui hoīm. **¶** Verū est, quia caro precio empti sumus, ut à nullo redimi potuisset.

Lucæ. 16

Eccl. 10

Mat. 11

tuissemus, nisi à Christo, qui omnium diues est. Qui ergo precio emitur, magis seruire debet, ut aliquatenus uicē reddat emptori. A deo ergo empti, id est à Christo, serui hominum esse non debent. Serui autem hominum hi sunt, qui humanis se subiiciunt superstitionibus. Apostolus tamē illud memorat quod in capite epistolę reprehendit, eo quod diceret: Ego sum Pauli, alius autem, Ego Apollo, dedit tamē articulum Christum fatendum deum, quando seruos Christi non hominis seruos appellandos ostendit. ¶ **Unusquisque frater in quo uocatus est, in eo maneat apud deum.** Hoc est quod supra dixit, quod ut plenē commendat, reiterat

DE uirginibus autem preceptum non habeo. Hoc ad scripta illorum respondit, sicut supra dixit, de quibus autem s. m. & c. ¶ **Cōsiliū autem de rāgē mīam consecutus à dño, ut sim fidelis.** Preceptum de uirginibus negat se accepisse, quia non poterat autor coniugii re aduersam nuptiis imperare, ne factum suum pristinum accusaret. Cōsiliū autem ait, deo, non quod displiceat, neque quod adulatione fucatum sit, quia ad hoc gratiā consecutus est, ut idoneus sit in dādis cōsiliis salutaribus. ¶ **Existimo ergo hoc bonū esse propter presentē necessitatē, quia optimū est homini sic esse.** Bonū dicit esse uirginē permanere. Et cum hoc absolutius ostēderet, propter presentē necessitatē, ait: **Quia optimū est, ut inter bonū & optimū nihil tam preclarū atque utile esse cognosceret, quā est uirginitas: quia non solū & apud deum uirginitatē cōmēdatiore docet, sed et apud uitā presentē, dū necessitates temporis nescit, quas patitur coniugatio, & mēores partus, simulque orbitates filiorum ignorat.** Ut ergo ad hanc affectādam horraretur, presentis necessitatis exitia lucrari docet, has que illā dilexerint, ut cum non solū hanc apud deum locū meliōre habere discūt, uerum etiā in presentī, omni industria hanc appetent. **Vnū enim est quod laborat, ut affectū carnis uincat, in ceteris omnibus libera.** Quia enim caro in origine sua est & natura, usus eius suauis uidetur & dulcis affectus uidetur: ideo hęc superare non breuis glorię est. ¶ **Vinctus es uxori, ne quesieris solutionē.** Hęc remediōrū cōsilia sunt. Dicit enim non debere quenquam

absolui

absolui ab uxore, nisi causa fornicationis. Frequenter enim suas dimittentes, sub tegmine continentie alias decipiunt refrigescente proposito. Sed si melius uult uiuere cum uxore sua positus, exhortetur illam ut sine scandalo purius uiuat. ¶ Solutus es ab uxore, ne quaeris uxorem.) Ut sciens hoc magis deo acceptum, & a necessitate liberum, non quaerat uxorem, ita tamen ut a ceteris temperet. Si quo minus, quid prodest desiderium carnis premere, hoc est, rem licitam spernere, & illicitis subiacere? ¶ Si autem acceperis uxorem, non peccasti) Non utique peccat, quia quod concessum est, facit. Si uero contempserit, meritum sibi collocat & coronam. Magna enim patientiae est hoc non contingere quod prohibitum non est. ¶ Et si nupserit uirgo, non peccauit.) Non peccat, quia apud deum ex hac causa libera est. ¶ Tribulationes tamen carnis habebunt huiusmodi.) Hoc est, & si a peccato liberi sint, in hac tamen uita tribulationes habebunt, gemitus uentris, nutrimenta filiorum, uictus, tegumenta, dotes, ægritudo, apparatus domus, uxoris necessitas, mariti dominatio. ¶ Ego autem uobis parco.) Parcit, quando ad hæc magis prouocat, quæ tribulationes carnis & sollicitudines memoratas excludunt. Potesit uideri parcere, quoniam permittit, & non contradicit uolentibus, quod onerosum ostendit. ¶ Hoc itaque dico fratres, tempus breuiatum est, reliquum est.) Breuiatum tempus & reliquum dicens, finem mundo imminere significauit, quamuis sciret adhuc tempora superesse. Sed aliter scribere non debuit propter hos, qui lecturi hæc tunc sunt, cum perbreue supererit tempus, ne semper dum longe esse putaretur dies iudicii, aut non timeretur, aut falsum esse æstimaretur. Illud autem quod dicitur, cum adhuc longe sit imminere, multum proficit. Terrorem enim incutit ad meliorem uitam agendam hominibus. Denique hic in præsentem quam solliciti sunt hi, qui apud iudices habent quæ agant, cum actorum dies dicitur imminere. Hoc sonat hic quod alio in loco dicit: Eductores sed ueraces. ¶ Ut & qui habent uxores ita sint ac si

non habentes.) Quia enim mundi finis in proximo est, non debere ad generandum esse sollicitos, neq; ad usum ipsum deditos, ut propensiores & uigilantes in diuinis operibus exercitati, circa curam legis imminente prælio repugnent. Pressuræ enim erunt quales nūquam fuerunt, & multi casuri sunt in laqueum diaboli. Denique nullus nostrum uult tempore suo hæc prouenire, timens prædictas à saluatore pressuras. Ideo sicut nobis optamus, consulamus & alijs, ut à generatione nos filiorum multorū abstinamus, plus orationi & dei seruituti subiecti, prouidentes diem iudicij, ne & nos simus imparati per impedimenta necessitatis præsentis, & illi incurrāt quod nos timemus. Etiam à licitis ergo uult temperare fideles, ut non solum innocentes, sed & gloriosi uideantur. Concessa enim præterire uirtutis est maxime, & prohibita non desiderare non longe est. ¶ Et qui fient tanquā non fientes.) Scientes enim in proximo finem mundi, mox consolationem eorum futuram, qui pro dei iusticia fortè premuntur, hac spe inter eos consolantur se. ¶ Et qui gaudent tanquam non gaudentes.) In præsentis enim qui gaudent, sciant mox luctum uenturum, eis uidelicet qui mūdo gaudent, ambigentes de dei iudicio. ¶ Et qui emunt tanquam non possidentes.) Credentes enim qui emunt, paruū tempus superesse mundo, sic agant, ut non omnem curam in rem cito perituram impendant, magis autem curam animæ suæ gerant, quam sciunt æternam. ¶ Et qui utuntur hoc seculo tanquam nō utantur.) Id est, ut non præsumant de usu hoc, quia cito peribit corruente mundo. ¶ Præterit enim figura huius mundi) Quia finiri mundū dixit, ostēdit figurā eius præterire, & hunc esse finem, id est non substantiam eius præterire, sed formam. Itaq; si forma mundi peribit, dubium utiq; non est omnia quæ in mundo sunt interire. Ideo præterit, quia quotidie senescit mūdus. ¶ Uolo uos sine sollicitudine esse.) Diminuta enim sollicitudine seculi, in dei rebus propensius uigilatur. ¶ Qui sine uxore est, cogitat quæ domini sunt quò placeat deo.) Quomodo

¶ sine

sine sollicitudine simus, ostendit dicens: **Qui sine uxore est, cogitat quæ domini sunt.** Amputata enim sollicitudine rei uxoriæ, quæ sola in mundo cæteris grauior est, ad deum promerendum animus eruditur: si tamen hac spe animus his molestijs se exuat, ut deo magis seruiat. ¶ **Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est.**) Cura enim uxoris & filiorum cogitatio mundi est. Nam inter cætera solent aliquando res puntendas admittere ne illas offendant, sicut refert Zorobabel unus de tribus cubicularijs Artaxerxis in libro Esdræ. Magna enim amaritudo est in domo uxor tristis. Diuisus ideo dicitur, quia non potest & diuinis insistere rebus, & uxoris facere uoluntatem. ¶ **Diuisa est mulier & uirgo.**) Diuisa non utique natura, sed actu, quia legimus in Numeris mulieres uirgines appellatas. Alia ergo sollicitudo mulieris, alia uirginis est: tamen cum dicitur mulier, incertum est quid significet, nisi significatio subsequatur: cū autem dicit uirgo, manifesta locutio est. Hic Apostolus uirginem post mulierem posuit, ut mulierem non uirginem significaret. Per hoc enim uoluit ostendere uirginem liberam à tedijs & laboribus, quos paritur mulier uiro copulata. ¶ **Quæ autē non est nupta, sollicita est de his quæ domini sunt, ut sit sancta & corpore & spiritu.**) Id est, animo. Dum enim spe cælestium mariti & filiorum sollicitudinem non suscipit, de domino cogitat, quomodo propositum deo deuotum custodiat, si tamē in corpore mundo animus terrena abiiciens cælestibus studeat. Animus est enim, qui aut sanctificat aut polluit corpus. Quid enim prodest corpus mundum habere, & animam pollutam, cum merito animæ aut honoratur corpus aut damnatur? ¶ **Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt huius mundi, quō placeat uiro.**) Lege enim maritali restricta, sollicita est quō impleat ius maritalis officij, subdita mundanis necessitatibus. ¶ **Hoc autem ad uestrā ipsorum utilitatem dico, ut non laqueū uobis iniiciam, sed ad id quod honestum est.**) Quoniam quibusdam asperum & gra-

ne uideatur, quod utilius aut melius est propter consuetudinem temporalis usus: ideo post rationem redditam horretur affectu charitatis simpliciter hoc utilius, hoc honestius esse quod dicit. Honestum est, quia sanctum est & mundum: utile uero, quia dignifolum est apud deum, & leue in seculo. Quid ergo dicemus si uirgines de deo cogitant, & iunctæ uiris de mundo, quæ spes relinquuntur nubentibus apud deum? Si enim ita est, dubium est de salute eorum. Nam uidemus uirgines de seculo cogitare, & matrimonio iunctos dominicis studere operibus. His uirginibus non imputabitur sanctimonium à deo, & his matrimonijs erit merces apud deum: quia cum obligati essent terrenis & carnis nexibus, operam dederunt ut in futurum aliquid immortalis præmij mereantur. Illis autem non solum non imputabitur uirginitas, sed & pœnæ subiiciuntur, qui sub tegmine melioris spei uitam & conuersationem suam mundiali cura & sollicitudini occupantes, pigros se ad dei opera agenda fecerunt. Sicut dicit Hieremias propheta: Maledictus qui opera dei facit negligenter. Hi sunt de quibus in alia epistola dicit: Habentes quidem speciem pietatis, uirtutem autem eius abnegantes. Apostolus autem his loquitur, qui mira deuotione obsequi desiderant cælestibus præceptis, ostendens & docens quo compedio citius itur ad deum: quia qui propter deum promerendum uirgo manere uult, scilicet quale præmium possit accipere, quia licito temperat ut melior fiat, simul omnia impedimēta carnis spernit, non nescius hæc esse quæ gressum currentis uelut oneribus compedum detinent.

Siquis autem turpem se uiderit supra uirginitatem suam, si sit ultra pubertatem, et sic oportet fieri, quod uult faciat, non peccat si nubat.) Propter quod superius uirginitatem tenendam, & continentiam reddita ratione hortatus est, ita ut penè ad cōparationē earū coniugia inutilia & abiiciēda uideantur. Nūc ne nuptias negare putaretur, non peccare uirginē si nubat ostendit: sed rem maximi laboris aggredi: quia apud deum præ-

Hier. 49
1. Timo. 3

miu

mium non habeat, sicut non habet pœnam. Christianos enim uult per omnia esse meliores. Si ergo aliqua in desiderio nuptiarum est iam matura ad usum, melius esse ut secundum concessam legem publice nubat, q̄ occulte turpiter agat istud, & erubescatur in illa. ¶ Qui autem staruit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem habet de sua uoluntate, & hoc decreuit in suo corde seruare uirginem suam, benefacit.) Hoc dicit, ut qui uirginem habet, cui animus ad nuptias non est, seruet illam: nec illi ingerat fomitem nuptiarum, quam uidet nubendi uoluntatem non habere. Beneficia enim si præstanda sunt, quanto magis minime auferenda. ¶ Itaq; & qui nuptum dat uirginem suam, benefacit.) Benefacit, quia licet quod facit. ¶ Et qui non dat nuptum, melius facit.) Melius facit, quia & apud deum meritum illi collocat, & seculi sollicitudine illā liberat. ¶ Vxor iuncta est lege quandiu uiuit uir eius.) Hęc idcirco prosequitur, ut doceat quia mulier etiam, si à uiro fuerit eiecta, nubendi licentiam non habet. ¶ Si autem mortuus, fuerit uir eius, liberata est.) Etiam hæc ad supradictas pertinent causas, ut ostendat quā beata sit uirgo, cum nulli nisi soli deo subiecta sit. Vincere enim uidetur naturalem subiectionem, quando quod per naturam humiliatum est, erigit. ¶ Cui uult nubat tantum in domino. Ad est, quem sibi aptum putauerit, illi nubat, quia inuitę nuptiæ solent malos prouentus habere. Tantum autem in domino, hoc est, ut sine suspitione turpitudinis nubat, & religionis suæ uiro uubat, hoc est, in domino nubere. ¶ Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium.) Cum dicit nubat, lege loquitur naturali, quanquā à deo primæ nuptiæ sint, secundæ uero permissæ sunt. Denique primæ nuptiæ sub benedictione dei celebrantur sublimiter: secundæ autem & in præsentia cauent gloria. Concessæ sunt autem propter incontinentiam. Et quia solēt uiduatam iuniores incurrere, ac per hoc concedit secundas. Sed quia melius est ut se contineat, ut dignior sit in futuro, consilium dat spiritali ratione

hunc præcipuum, ut se contineat. ¶ Puto autem & ego (spiritum dei habeo.) Ut ratum & prouidum consilium suū ostendat, humilitate uerbi hoc cōmendat alto sensu.

¶ CAPVT VIII.

DE his autē quæ idolis immolantur, scimus, quia omnes scientiam habemus.) Nunc de scientia locutus est, & quæ sit scientia, non interim dicit, sed in subiectis ostendit dicens: Quia nihil est idolum. ¶ Scientia inflat.) Manifestum est habentem scientiam in eo ipso gloriari, si nō foris, quia prudens est uel apud se. Genus enim scientiæ hoc est, ut gloriatur in sese, ideo inflat. ¶ Charitas uero ædificat.) Itaq; tunc scientia magna est, & sibi utilis, si charitate humilietur ut amplius crescat. Temperatur enim à dilectione, ut non satis mera sit, & inebriet scientem ut se extollat. Sicut enim uinū non temperatum admixtione aquæ mentem alienat: ita & scientia superbum facit, nisi fuerit temperata. Omnia em̄ sola insuauia sunt & nociua, quia nec panis solus bene editur, nec reliqui cibi sine admixtione grati sunt & nociui, ideo charitas ædificat. Ipsa charitas uno licet uocabulo appelletur, multis tamen consistit. Sine patientia enim nō potest, neq; sine humilitate, neq; sine cordis simplicitate. Hi ergo inflati erant per scientiam, quia nihil est idolum, qui contra salutem fratrum imperitorū carnes sacrificatorum edebant, scientes licere carnem edere, & quia nihil est idolum, ideo non contaminari edentem. Hi scandalo erant fratribus, charitatem præ oculis non habentes: quia plus erat carnem contemnere, quam fratribus scandalum facere. Scientia enim illorum destruebat animos imperitorum fratrum, putantium esse illic apud idolum aliquam gratiam, quando peritiores fratres interesse illic, & non horrere uidebant. Ideo ait: Charitas ædificat, ut saluti fratrum studentes, scientiæ illic legibus non uterentur, ne illis scandalum facerent.

¶ Quod

Quod si quis existimat se scire, nondum cognouit quem-
admodum oporteat scire.) Eos ipsos, qui in scientia glo-
 riantur, ostendit non ita cognouisse sicut cognoscendum
 est. Dum enim charitatem, quæ mater omnium bonorum
 est, non sectantur, non sciunt sicut oportet. Ut ergo scien-
tia fructum habere possit, charitati se debet subicere.
 ¶ Si uero quis diligit deum, hic cognitus est ab eo.) Hic di-
 ligit deum, qui charitatis causa scientiam mitigat, ut pro-
 fiti fratri, pro quo Christus mortuus est. ¶ De cibus igitur
qui simulachris immolantur.) Immolatorum nunc cau-
 sam ipsam pertractat, ut ostendat per rationem scientiam
 non solum non proficere charitate contempta, sed
 & obesse. ¶ Scimus enim quia nihil est simulachrum, &
quia nemo deus nisi unus.) Verum est. Apud Christia-
 nos enim unus est deus. ¶ Licet sint qui dicantur dii & do-
mini, siue in in cælo siue in terra.) A paganis enim & Sol
 & Luna & cætera sydera dii cælestes dicuntur. Et in terra
 Apollinem, Aesculapium, Herculem, Mineruam deos di-
 cunt & dominos. ¶ Nobis tamen unus deus pater, ex quo
omnia, & nos in illo.) Omnia enim ex illo quæq; sunt,
 ubicunq; sunt. Nos autem cum dicit in illo, discruit nos
 à cæteris: qui cum ex illo sint, non tamen sunt in illo, dum
 adhuc non credunt. ¶ Et unus dominus Iesus, per quem
omnia, & nos per ipsum.) Omnia enim ex patre quidem,
 sed per filium creata sunt. Sed cum dicit, & nos per ipsum,
 per quem creati fueramus, reformatos nos per ipsum si-
 gnificat in dei cognitione: quia facti per ipsum cum cæ-
 teris post stuporem mentis & ignorantie, nos per ipsum
 agnouimus mysterium unius dei. ¶ Unum ergo deum pa-
tre dixit, & unum dominum Iesum filium eius, ut quia
deus non potest non esse dominus, similiter & dominus
intelligatur esse & deus, unum esse deum & dominum de-
monstraret, modum unius principij conseruando. ¶ Sed
nō in omnibus est scientia.) Id est, nō omnes norunt cre-
 dentes mysterium dei unius, ideo quidam putant ex his qui
 credunt aliquid numinis in simulachris. ¶ Aliqui autem
adhuc scientia simulachri quasi simulachro immolatum
mandu-

manducant.) De plebe enim aliqui cum ueneratione ad
 hac simulachri manducabāt de sacrificatis, quasi aliqua
 esset illic diuinitas. ¶ Et conscientia illorum cum adhuc
fit infirma conquinatur.) Maculatur conscientia, si in-
 firma est circa deum unum. ¶ Esca autem nos non comē-
dat deo.) Verū est, quia nō ideo deo placebim⁹, si omnia
 ederimus, aut offendimus si aliqua contempserimus.
 ¶ Nec enim si ederimus, abundabimus: nec si non eder-
imus, deerit nobis.) Contempta enim sacrificiorum esca,
 non utiq; deerit quod edatur. Si aut sumpta fuerit, non
 abundabit, ita ut nihil requiratur: ac per hoc abijcienda
 quia neq; sine illa non uiuitur, & scandalū fratribus est.
 ¶ Videte ramen ne forte licētia uestra offensio fiat infir-
mis.) Hoc est, ne quia licere uobis edere carnem de sacri-
 ficio dicitis, per id quod nihil esse idolum scitis, offensio
 nem generetis fratribus, qui nesciūt adhuc quia nihil est
 idolum. ¶ Si enim quis uiderit eum, qui habet scientiam
in idolo recumbentē, nonne conscientia eius cum sit in-
firma, edificabitur ad manducandū de simulachris.) Hoc
 ideo dixit, quia uidens quis fratrem peritum in idolo
 nouitatum recumbentē edere carnes sacrificiorum, pu-
 tat illic esse aliquid gratiæ, & incipit & ipse edere carnes
 sacrificiorum, non illa conscientia qua ille peritiæ causa
 sciens nihil esse idolum, sed esse putat illic numen, quan-
 do fratrem peritū uidet illic edere, nec horrere. ¶ Et peri-
bit qui infirmus est in tua scientia frater, pro quo Chri-
stus est mortuus.) Peribit infirmus, si edat contra unius
 dei fidem de sacrificatis. Quod quidem quasi irascētis
 uerba sunt, & ostendentis quid mali possit parere scien-
 tia, si nō fuerit temperata à charitate. In tua scientia, id
 est, tua peritiā, illum occidis, quādo à te fieri uidet, quod
 ille aliter intelligit. Et tu eris occasio mortis fratris, quē
 Christus ut redimeret, crucifigi se permisit, ac per hoc
 aliquando ab scientia dissimulandum docet charitatis
 causa, quia sine dubio plus est salus fratris, quā cibus,
 quia licet quidem sed non expedit. • Hoc erit cognouis-
 se, sicut oportet scire. ¶ Sic autem peccantes in fratres, &

percutientes conscientiam illorum infirmam, in Christo peccatis.) Quando enim charitatis non a muli sunt, qua Christus nos liberauit, peccant in Christo non in Christum: quia in Christum peccare, negare est Christum: in Christo autem, in hæc quæ sunt Christi. Sicut & hic, qui sub lege est, in lege dicitur peccare: ita & hi qui sub Christo sunt, in Christo peccare dicuntur. ¶ Propter quod si scandalizat fratrem, non edam carnem in æternum, ne fratrem scandalizarem.) Intantū charitati studendum docet, ut licita pro illicitis habeantur ne obsint fratri. Quantum enim mali est per illicita non delinquere, & per ea quæ concessa sunt offendere, ut lex seruetur in illicitis, & in licitis non custodiatur, dum inconsiderate eduntur. Lex enim sic permisit quæ concessit, ut modus tamen sit quem custodiant. Vxorem certe licet habere, sed si fornicata fuerit, abijcienda est: ita & carnem licet edere, sed si idolis oblata fuerit, respuenda est.

CAPVT IX.

NON sum Apostolus, non sum liber, nonne Iesum dominum nostrum uidi.) Cum negare uideretur, confirmat. Iratus enim loquitur. Apostolum enim se probat, quia missus est ad gentes dicente domino ad eum: Ego ad gentes mittam te. Liberum autem se ostendit, quia nullius aliquid concupiuit, neque in adulatione docuit. Iesum autem dominum nostrum uidit, dum oraret in templo Hierosolymis. ¶ Nonne opus meum uos estis in domino? Ideo opus eius sunt, quia ipse illos plantauit in domino, annum & sex menses euangelizans eis uerbum dei. ¶ Si alius non sum Apostolus, ueruntamen uobis sum.) Quia à Iudæis credentibus, & nihilominus legem seruantibus, Apostolus esse negabatur. Iam enim circuncidi non debere docebat, neque sabbatum custodiri. Ceteris autem apostolis propter scandalum ab hac re dissimulantibus, hic aliter uidebatur docere,

tere, ideo apostolus ab his negabatur. **P**is enim erat apostolus qui uiderant in eo uirtutis insignia. ¶ **Nam signaculum apostolatus mei uos estis in domino.**) Hoc enim prædicante, conuersi sunt ab idolis ad fidem dei unius. ¶ **Mea defensio ad eos, qui me interrogant hæc est.**) Nūc incipit agere causam, quam superius præmisit, dicens: **Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate, esca uentri, & uenter escis.** Sic ergo incipit causam hæc ut dicat, mea defensio apud eos, qui me interrogant hæc est. **Et quæ sit subiecit, dicens: ¶ Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi?**) Hoc est, quod dixerat, omnia mihi licent. ¶ **Nunquid nō habemus potestatem mulieres circumducendi, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini, & Cephas?** Ideo addidit & **Cephas,** quia cum primus esset inter apostolos, nō refutabat sumptus oblatos. **Cephas ipse est Symō Petrus.** Mulieres enim de siderio doctrinæ dominicæ & cupidæ uirtutum, sequebantur apostolos, & ministrabant eis & sumptus & seruitia, sicut & saluatorem sunt securæ, ministrantes ei de facultatibus suis. ¶ **Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?**) Hoc est, habemus potestatem operandi, sed nolumus. **Pro accipiendi tamē operandi ait, ut honestius loqueretur.** **Et ut hoc firmet, exēpla subiecit, dicens: ¶ Quis militat stipendijs suis unquam? quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem ouium, & de lacte earum non percipit?** nunquid secundum hominem hæc loquor?) Id est, nunquid humanam sententiā sequor? ¶ **An & lex eadem dicit?**) Concordare docuit supradicta testimonia documentis diuinis, ut ostendat non sine causa utiq; nolle se ab illis sumptus accipere, quando tot exemplis ostendit & dandum & accipiendum esse. ¶ **In lege enim scriptum est: Nō alligabis os boui trituranti Nunquid de bubus cura est deo?**) Interim paucis hæc absoluamus. **In Iona enim propheta scriptum est: Nō parcaui ciuitati, in qua habitāt plus quā cxx. milia hominum, & pecora multa.** **Et psalmographus: Homines & iumenta, inquit, sal-**

Iona. 4
Psal. 15.

P; uabis.

uabis. Quō ergo deus non curat de bubus & pecoribus?
Sed nō curat de bubus & pecoribus propter hæc ipsa, sed
propter nos, quorum causa sunt facta: ideo de nobis curat
non de illis. ¶ Aut potius, inquit, propter nos dicit,
propter nos enim scriptum est.) Per figuram em̄ omnia
 dicta ad nos transeunt. ¶ Quoniam qui in spe arat & tri-
turat, debet spei suæ fructum percipere. Verum est, quia
 hac spe laboratur ut fructus capiatur. ¶ Si nos uobis spi-
ritalia seminauimus, magnum est si nos uestra carnalia
metamus? Non dicit magnum neq; par esse, se euangeli-
 zantes regnum dei & cælesti cibo Ecclesiam saginantes,
 alimenta corporis sumerent, ut tradentes æterna, conse-
 querentur temporalia. ¶ Si alij potestate uestra utuntur,
nōne magis nos? Si enim hi, qui per euāgelium patres
 uestri non iunt, nec eundē affectum habent erga uos, fa-
 cultatē habent accipiendi, quāto magis nos? Et subaudi-
 tur uestri apostoli, quia Barnabas apostolus erat. ¶ Sed
nō sumus usi hac potestate, sed omnia toleramus, ne quō
impedimentum demus Euangelio Christi.) Diu occulta-
 rum prodidit sensum. Ostendit em̄ sumptus ideo se nol-
 le cum liceret accipere, ne uigor em̄ euangelicæ autorita-
 tis torpesceret. Pseudoapostoli em̄ peccantibus blandie-
 bantur, uolentes accipere, ita ut nō sibi uiderentur pecca-
 re illis subiecti. Sed quoniam hæc res contra euangelicā
 erat disciplinā, hic nō uult accipere, ut libere arguat, ne
 in illorū numero inueniat. Ut em̄ regule Christianæ ius
 maneret, licita illicita fecit, quia illi per licentiā offende-
 bant. ¶ Nescitis quō qui in sacrarijs operātur, de sacrario
uiuunt: & qui altario deseruiunt, altari participantur.)
 In sacrarijs legem gentilium significat, in altari uero Iu-
 dæorum. Sic enim decreuit dominus per Moysen, ut de
 his quæ oblata erant, partem sumerent sacerdotes. ¶ Ita
& dominus Iesus ordinauit eos qui euangelium annun-
ciant de euangelio uiuere.) Non ergo deus per Moysen gē-
 tiliū formā secut⁹ est: sed ipsa naturalis ratio hoc habet,
 ut quis inde uiuat ubi laborat. Hanc ergo rationem ipse
 naturæ & conuersationi humanæ decreuit. Hæc tamen
ad cumu-

ad cumulum adhuc addens, grauat causam, ut non leue faciat neq; odiosum, quod tantis testimonijs cōmendat: & tamen nō sibi proficere uult, ne liberratē arguendi humiliet. ¶ Ego autem nullo horū usus sum.) Postq̄ multis modis ostendit licere accipere, sibi tamen non opus esse. ¶ Oportet enim accipere à peccantibus, sicut supra memorauit. ¶ Non autē scripsi hęc, ut ita fiat in me. Bonum est mihi magis mori, q̄ ut gloriam meam quis euacuet.) Gloriā suam dicit in eo, si euangelij seueritas maneat, & mori magis eligit, q̄ Euangelij iura uiolare, sciens hoc magis sibi proficere ad futuram salutem. Deb. tum em̄ obsequium abnuat ab his sibi impendit, ne per hoc accipiant fiduciam delinquendi. ¶ Nam si euangelizē, non est mihi gratia, necessitas enim mihi incumbit.) Sicut dicit dominus: Cum feceritis quę dico uobis, dicite serui inuitiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. ¶ Væ enim erit, inquit, mihi, si non prædicauero Euangelij.) Missus em̄ seruus à domino, facit etiam inuitus quod sibi præceptum est: si quominus, adstringitur plagis necesse est. Deniq; Moyses inuitus missus est ad Pharaonē, & Ionas coactus est prædicare Niniuitis. ¶ Nam si uolens hoc ago, mercedem habeo.) Manifestum est, quia nemo accipit remunerationem eius rei quam inuitus agit. Si enim uoluntarius dignus mercede est, quia consentit domino, & quod uoluntate fit, melius fit. ¶ Si autē inuitus, dispensatio mihi credita est.) Nec hoc obscurum est, quia qui in deuotus aliquid facit, nō uoluntate facit, sed necessitate. Quia enim uoluntatis suę non est, facit inuitus quod sibi præceptum est. ¶ Quæ ergo erit mea merces, ut Euangelium annuncians, sine sumptu efficiam Euangelium, ut non abutar potestate mea in Euangelio.) Repressa uerborum iactantia gloriatur, & uult intelligi quanta dignus mercede sit: quia potestate sua non utitur in Euangelio, dum respuit oblatos sumptus, ne uim prædicationis humiliet. Hoc est licere, sed non expedire propter salutem fratrum, ut corrigantur. Forma ergo uult esse cæteris, ut ubi uident non expedire, etiam licitis non utantur, si

Luca. 17

P 4 quo

quominus de licito fient rei, quod sic sumunt, ut ad detrimentum proficiat.

NAm cum liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci, ut plures lucrifaciam.) Liber ex omnibus est, cum nulli in adulatione tradidit Euangelium, neq; cuiusquam præter salutem aliquid concupiuit, neq; ad delicias habendas ab aliquo sumptus largiores mercedem hypocrisis accepit. Seruus autem sic se omnium factum dicit, dñi semper humilitatem similem omnium mente imbecillium exhibuit, ut eos per patientiam firmaret ad salutem futuram, confouens animos illorum, qui aut peccabant, aut res diuinas tardius sequebantur, ut non aspere ferrent reprehendi se. ¶ Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, ut Iudæos lucrifacerem. Non uidetur quasi simulasse, ut omnibus fieret omnia, quod solent adulatores facere, sed non ita est. Vir enim diuinus & medicus spiritalis sciens omnium causas & uulnera, magna industria confouet illos & comparitur. Cum omnibus enim hominibus quædam habemus communia. Factus est ergo Iudæis quasi Iudæus, quia propter scandalum illorum circuncidit Timotheum, & purificatus ascendit templum, ne occasionem per eum acciperent blasphemandi. Rem ergo fecit quæ iam cessare deberet, sed fecit secundum legem. Nam & consensus illis legem esse à deo & prophetas, & exinde illis ostendit Christum hunc esse qui promissus est, ut assensus eius haberet effectum. ¶ His qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non sum sub lege, ut eos qui sub lege sunt, lucrifacerem. Hi qui sub lege sunt, Samaritani noscuntur. Legem enim solam accipiunt, id est, quinque libros Moysi. Sunt autem ex origine Persarum & Assyriorum, quos rex Assyriorum sublatis filiis Israël in captiuitatem posuit ad incolenda loca Samariæ, ideo & igne colunt more Persarum. His ergo Apostolus, dum non negabat legem esse à deo, fiebat quasi sub lege: sed ex ea illis mitti uerbo Christum intelligendum tradebat, sicut & Samaritana illa quæ dixit ad dominum: Scio quia Messias

Ioan. 4.

nas uenit, docta per legem. ¶ His qui sine lege sunt, quasi sine lege essem, cum sine lege non essem dei, sed in lege essem Christi.) Hoc dicit, quia cum in lege Christi est, in lege dei est: quia quod Christi est, dei est: & quod dei, Christi est. Sicut dicit: Omnia mea tua sunt, & tua mea.

Ioan. 17

¶ Ut eos qui sine lege sunt, lucrificerem.) Dum enim assentit illis, id est, gentilibus, iuxta physicā rationem mundum factum a deo, & quæ in eo sunt, & animam esse immortalem, & ab ipso nos originem habere (Ita enim in actis Apostolorum ait: Et sicut quidam ex uobis dixerunt: Ipsi enim & genus sumus) sic fiebat quasi sine lege, per quod subintroducebat illis Christum ipsum esse quem deus ad iudicandum mundum prelegit, & ipsum esse per quem omnia fecit. ¶ Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificerem.) Infirmus factus est, dum propter fratres infirmos a licitis abstinere, ne illis scandalum generet. ¶ Omnibus factus sum omnia, ut omnes saluos facerem.) Hoc fuit uiri prudentis & spiritualis, ut omnibus omnia factus, propositum tamen religionis non excederet: quia ubi cessit, ad hoc cessit ut proficeret: nec aliud fecit quam lex mandauit. ¶ Omnia autem facio propter Euangelium, ut particeps eius efficiar.) Hoc est, omnia supradicta facio, ut uoluntatis euangelicæ particeps fiam, quam habet circa salutem humanam.

Acto. 17

Nescitis quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus autem accipit palmam. Nunc aliud uult exponere. Itaque hoc exemplo ostendit quanta sit utilitas legis nostre, in qua non uni, sed omnibus promissa est palma. ¶ Sic currite ut comprehendatis.) Solicite uult curri ad promissionem, quia magna est. ¶ Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere.) Ab omnibus quæ uitanda, eadem tradit disciplina, cum sciant unum coronandum: quanto magis nobis obseruandum est, quia omnibus promissa est salus.

¶ Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.) Et in hoc multum dispar donum est, ac per hoc diligentiores nos esse debere, qui-

P 5 bus

bus non terrenis & marcescentibus floribus, sed æternis conferta gemmis in modum regalis diadematis ipsi italis corona seruat. *— — —*

FEO igitur sic curro non quasi in incertum.) Magna ipse currere se proficitur, certum habes quid sit promissum. *¶ Sic pugno non quasi aërem cædens.)* Hoc est, non uerbis magis, sed rebus cõtendo. *¶ Sed castigo corpus meũ, & seruituti subñcio.)* Castigare corpus est, ieiunijs illud agere, & illa ei dare que ad uitã proficiant, non ad luxum. Seruituti uero subñcitur, dum non suam perficit, sed spiritus uoluntatẽ. *¶ Ne fortẽ alijs prædicans, ipse reprobis inueniar.)* Ideo se refrenare corpus suum ostendit, ut remuneratione, quam alijs prædicat, etiam ipse dignus habeatur, ne alijs curatis ipse remaneret in uulnere. Ratam ergo spem prædicationis sue affirmat, quando gestis id se prosequi quod docet ostendit: quia qui aliter agit quã prædicat, suspectos facit audientes, ut de promissis dubitent. • Suo itaq; exemplo non magis uerbis quã operibus exercendum hortatur.

CAPVT X.

NOLO enim uos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes in Mose baptizati sunt in nube, & in mari.) Iudæorum exemplo, qui negligentia sua offenderunt, sollicitos nos uult esse. Ideoq; sub nube dicit illos fuisse, quia omnia quæ gesta sunt, in figura nostri facta sunt, ut ueritatis nostræ illi habuerint imaginem. Contecti enim nube, & ab aduersarijs suis tuti præstiti, dũ a morte liberati sunt, baptizati dicuntur. Illis enim, id est Aegyptijs in mari mortuis, dum hi duce Moyse feliciter transeunt, erepti sunt morte quod præstat baptismum. Non enim illis præterita mala imputata sunt, sed per mare & per nubem purificari, præparati sunt ad accipiendam legem, & formam futuri sacramen

Li

ri nostri. ¶ **Et omnes eandem escam spiritalem ederunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim de sequenti spiritali petra. Petra autem erat Christus.**) Manna & aqua quæ fluxit de petra, hæc dicit spiritalia, quia non mundi lege parata sunt, sed dei uirtute sine elementorum commixtione ad tempus creata, habentia in se figuram futuri mysterii, quod nunc nos sumimus in commemoratione Christi domini. Ideo & panis angelorum dictus est, quia uirtute qua angeli subsistunt, creatus est, hoc significans, quia de caelis uenturus erat qui spiritaliter pasceret. Unde & manna primum dominico die uenit de caelo ad saturitatem populi. Sequens autem petra dicta est, quæ intelligitur esse Christus. Vbi enim deficiebat humanum eis suffragium, aderat Christus ideo sequebatur ut ubi defecisset, ille subueniret: nec enim petra aquam dedit, sed Christus. ¶ **Sed non in pluribus eorum bene sensit deus.**) Ideo hoc dixit, quia acceptum beneficium non intellexerunt. ¶ **Prostrati enim sunt in deserto.**) Dignum est, ut qui magna consecutus, in paruis diffidens est, non solum hæc non adipiscatur, uerum etiam amittat & illa. Quoniam ergo superius horatus est ad meliora, se etiam id elaborare, ut ad promissionem dignus occurrat, nunc ut istud exempli terrore cõstringat, ac suadeat, Iudæos tunc simili modo dicit donum dei & gratiam sortitos sicut & nos: & quia indiligentes, & dubitantes de dei promissione fuerunt, prostratos esse in deserto, ut ideo semetipsum affligere se ostenderet, ne in illorum numero inueniretur: proinde elaborandum ut sui imitatores existerent.

HÆC autem in figura nostri facta sunt, ut non simus desiderantes mala, sicut & illi desiderauerunt.) Hic sensus & ratio, quæ supra memorauimus. ¶ **Nec simulachris seruientes, sicut quidam illorum.**) Nunc hos tangit qui in idolio recumbentes, putabant non esse peccatum. ¶ **Sicut scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.**) Ante idolum utique, ut non se crederent immunes à crimine, qui in idolio epulabantur. Nam Moyses in monte posito apud deum, simulachro uituli facto post oblationem dedicationis causa,

EXO. 30

sedit

sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt Iudei
 re. Hæc luxuria est, qua semper oblectati, in dei rebus in
 fideles inuenti sunt. Ideoq; instruit ne in hac diffidentia
 per assensum luxuriæ in idolio incidamus. ¶ Neq; forni-
Num. 25 cemur sicut quidam illorum fornicati sunt, & ceciderunt
una die uiginti tria milia hominum.) Hoc illis retribu-
 tum est, quando cum Madianitis mulieribus se commu-
 nularunt. Ira enim dei extitit contra illos, quæ æmula-
 tione Phinees sacerdotis habentis zelum dei, sopita est,
 ne plures morerentur. ¶ Neq; tentemus Christum sicut
quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt.)
 Detrahentes de deo Christum tentasse dicuntur, quia Chri-
 stus erat qui ad Moysen loquebatur. Deniq; ne nos in ea
 dem causa inueniamur, comonet ne diabolo tradamur,
 cuius serpentes habent figuram. ¶ Neq; murmuraueritis
Num. 21 sicut quidam ex ipsis murmurauerunt.) Murmurare est
 falso ad inuicem de præpositis & rectoribus queri, quan-
 tum ad mentem loci pertinet, quia solet murmur fieri et
 iusta ex causa. ¶ Et perierunt ab exterminatore. Hoc est
 in locum Iudeæ concesserunt anticipantes illum, quia tra-
 dens Christum, exterminatus est de numero apostolorum
 a iudice deo. Per hæc exempla ad correptionem nos
 uitam prouocat, ut monitis eius aut præmium si obedi-
 entes fuerimus, aut propensioem pœnam mereamur in
 obediens. Non est enim ambiguum illos peccâtes plus
 subiiciendos tormentis, quibus peccantiû pœnæ ad hoc
 relatæ sunt ne peccarent.

HÆC autem omnia in figura cõtingebant illis,
 scripta sunt autem ad correctionem nostram, in
 in quos fines seculorum deuenerunt.) Fines secu-
 lorum nos sumus, quia tunc hæc ideo facta noscuntur cir-
 ca retributionem illorum, ut nobis essent exemplo qui
 postremo seculo futuri eramus in fide Christi. Pro utili-
 tate enim nostra gesta sunt, ut si terrore horum in dei ti-
 more manserimus, gloriâ illis promissam accipiamus, si
 quo minus geminabitur nobis pœna illorum: quia ma-
 ior noticia legis plus facit reum, ¶ Propterea qui se pu-
 tat

tat stare, uideat ne cadat.) Hoc ad eos loquitur, qui præsumentes de scientia, qua licitum est omnia edere, infirmis fratribus scandalo erant, & putantes aliquid se proficere doctrina pseudoapostolorum, deteriorauerant, & iudicabant Apostolum, cum ipsi essent rei. Superbiam ergo amputat, ne per hanc tententur, sicut Iudæi tentati sunt, & perierunt. Tentatio uos non apprehendat, nisi humana.) Ac per hoc detrahentes Apostolo, dominum tentare uidentur, quia & tunc cum Mosi detraherent, & dubitarent de eo, deum tentasse dicuntur. Omne enim quod probatum non habetur, tentatur. Ideo ut hæc tentatio conuellatur, admonet cum terrore. Ut autem humana tentatio illos apprehendat, hortatur. Humana enim tentatio est propter spem dei diffidere de homine, quia uana spes in homine, ut in necessitate aut pressura non desperet de deo, humanam auxilium requirendo, sicut & Iudæi qui dubitantes de deo, idolorum adminicula exorabant, hoc est humanum auxilium: quia dii paganos uel terra sunt, & culturam idolorum humanus error inuenit. Propter Christum ergo pati humana tentatio est, per quam proficitur apud deum.

Fidelis autem deus, qui non patietur uos tentari super quam potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, ut possitis tolerare.) Ideo fidelē dicit deū qui nō patietur uos tētari super id quod potestis, quia daturum se promisit deus diligentibus regna cælestia, & det necesse est, quia fidelis est, Propterea ergo tribulantibus pro se aderit, nec patietur tantū irrogari quod tolerari non possit, sed faciet ut aut cito cesset tentatio, aut si proluxa fuerit, det tolerandi uirtutem: alioquin non dabit quod promisit, quia uincetur qui patitur. Homo est enim infirmitati subiectus, & non erit qui accipiat. Sed quia fidelis est deus qui promisit, subuenit ut impleat quod promisit. Denique breuiatos dies dicit dominus, ut saluentur electi, ut possint consequi regnum dei. Quomodo tamen à deo adiuuatur, si tantum permittatur tentari, quantum potest: adiuuatur planè, dum non

plus

plus permittitur ei imponi, quam scitur ferre posse, ut quarto die pari non permittatur, qui scitur ultra non posse quam triduo tolerare. ¶ Quapropter charissimi fugite ab idolorum cultura) Hortatur etiam nunc ut abstineant se ab omni facietate idolatrię, ut nō solum spes, sed & animus inde tollatur, ne per hoc nascatur in deū tentatio. Nemo enim assiduus in idolio nihil speret de eo. Hinc enim sperare, dubitare de deo est, sicut & Saul relicto deo, qui ei fuerat delicti causa iratus, ad idolatriam se contulit, aliquid sperans de ea. Cui quidem & in presenti obfuit, & in tuturum gehennam ultricem prouidit, ¶ Quasi prudentes uos iudicate quę dico.) Exēpla subiicit, ut facilius suadeat: quia cui uerba fatis non faciunt, solent exempla suadere.

Calix benedictionis quem benedicimus, nōne cōmunicatio sanguinis domini est? Panem quem frangimus, nōne communicatio corporis domini est? Quia unus panis unū corpus multi sumus: omnes enim de uno pane & de uno calice participamus. Quoniam unum sumus, alter alterius membra, unū nos tenere debere dicit, ut fides una unum habeat sensum & opus.

Videte Israël secundum carnem.) Hoc est, discite homines uidentes deum, quemadmodum se habent carnalia, id est idolatria. ¶ Nōne qui edunt hostias, participes sunt altaris?) Sicut enim nos de uno pane & de uno calice percipientes, participes sumus & consortes corporis domini, ita & qui edunt hostias, participes sunt altaris erroris. ¶ Quid ergo dico, quia simulachro immolatum aliquid est, non quia simulachrum est aliquid, sed quę sacrificant, dæmoniis immolant.) Simulachrū uere nihil est, quia imago uidetur rei mortuę, sed sub tegmine simulachrorum diabolus colitur. ¶ Nolo uos participes fieri dæmoniorum.) Ostendit illis non hoc esse tantum quod uidetur in idolio, sed esse occultum iniquitatis mysterium, quod ut unius dei fidē corrumpere Satanus adinuenit. Vnde & Ioānes apostō

Ius in epistola sua dicit: **Ad hoc uenit filius dei, ut solueret opera diaboli.** ¶ **Non potestis calicem domini bibere & calicem dæmoniorū. Non potestis mensā domini cōmunicare & mensā dæmoniorū.** Sicut & dominus ait: **Non potestis deo seruire & mammonē, quia qui calicem dæmoniorum bibit, calici domini insultat, & cum mensā dæmoniorum communicat, mensā domini, id est altario obstrepit, & domini corpus crucifigit.** Idcirco em̄ **Christus crucifixus est, ut dissolueret opera diaboli. Qui ergo facit opera diaboli, Christo repugnat.** ¶ **Aut æmulamur dominum, nunquid fortiores illo sumus?** Vix fit ut humilis zeletur potentem, scit enim non sibi competere, in quo illi potest inuideri, sed aut inæquali inuidetur, aut prope equalibus. **Ideo Apostolus non posse dixit homines æmulari dominum Iesum.** Præterea qui illum sciunt dominum, si quo minus non uidetur eis dignus esse uocari dominus, quem zelatur ne dominus sit. **Zelo em̄ Satanas idolatriam inuenit, ut homines negando deum dominum, idolis seruiāt quasi dñs & dominis.** ¶ **Omnia licent, sed non omnia expediunt.** Omnia dicit licere secundum legē naturæ. Omnia enim munda sunt. De escis enim agebatur, & carne idolis immolata. Nam quæ prohibita & interdicta sunt, quomodo dici possunt licere, cum hic etiam ipsa quæ concessa sunt, significet aliquando non expedire, sicut dicit **Petrus Apostolus: Si hæc est causa uiri cum uxore, non expedit nubere.** ¶ **Omnia licent, sed non omnia ædificant.** Idem sensus est, quia licet omnia edere, sed quod idolis immolatur, non ædificat, quia scandalum facit fratri, sicut supra dictum est: **ideoq; à licitis aliquando temperandum est, ut profit.** Hinc est, unde sumptus ab his, cum ei liceret, noluit accipere, sciens non expedire.

I. Ioan. 3.

Mat. 6.

Math. 18.

O Mne quod in macello uenit, edite, nihil interrogantes propter conscientiam, domini est enim terra, & plenitudo eius. ¶ **Ut omnia munda ostenderet, exemplo psalmi 13. hoc roborauit, quia nō potest immundum esse quod domini est.** Et quoniam superius

de escis

de escis ait: **O**mnia licent, statim subsecutus est: **O**mne quod in macello uenit, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. **H**oc autem ideo subiecit, ut libera sit conscientia. **L**icet enim aliquid pollutum sit per accidentiam, id est oblatiorem idoli, cum hoc tamen nescit qui emit, nullum patitur scrupulum, & apud deum immunis est.

Siquis uocat nos ex infidelibus ad cœnam, & itis, omne quod appositum uobis fuerit, edite, nihil disquirentes. **H**oc est simpliciter māducate quod apponitur, non interrogantes unde sit. ¶ **S**i uero aliquis dixerit **hoc immolatum est, nolite manducare propter conscientiam. Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius.** **H**oc perfectis loquitur, qui possunt, continentibus idolatriam, quia nihil est, manducare de sacrificio, certi quia quod sub dei creatoris nomine editur, non potest polluere: sed quia alius qui idolis seruit gloriabitur te edente de sacrificatis quasi uenereris idola, ideo non debet edi. **A**pud conscientiam enim ille lætabitur suam, quia uidet te libenter appetere quod idolis immolatum est. ¶ **U**t quid enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia? **H**oc dicit, quia cū ab idoli deuotione conscientia sit libera, quid opus est ut putetur quia uenerationis causa edat idolis immolata? iudicatur enim non distare ab eo qui colit idola, quando non horret quod oblatum est simulacro. ¶ **S**i ego gratiæ particeps sum, quid blasphemor pro quo ego gratias ago? **I**d est, si ego gratiæ dei communico quia in ipsius nomine edo, quid opus est arbitrari hoc aliquem quia ego idolo deuotus sum, dum nō horreo quæ oblata sunt idolo? hoc est blasphemor. **E**t me ergo blasphemat, & ille in idolo suo gaudet, dū me putat participem, habet occasionem permanendi in errore, & fratribus malum datur exemplū. **N**am si præceptum in lege est, ut luci & are & tituli & ipsa idola confringātur, uide si non peccatum est, non solum hæc nō facere, sed & interesse epulis huiusmodi, propterea de sacrificatis non expedit edere.

Sive

Sive ergo editis siue bibitis siue aliquid facitis, omnia in gloria dei.) Per hæc subiecta declarauit in idolo edere inimicum esse deo quauis licet conscientia. Ad opprobrium enim dei unius hæc diabolo dedicatur. Nam in gloria dei edere & bibere & aliquid facere hoc est, ut sub inuocatione creatoris cum modestia conuiuium celebretur. In gloria enim dei aliquid fit, cum in actibus & cõuersatione Christiani deus laudatur, uel cum filiorum procreatio à deo speratur. ¶ Sine offensione estote Iudæis & Græcis & ecclesiæ dei.) Sic temperandam conuersationem nostram docet, ut nullus in ea scâdalum patiatur. Offensio ergo Iudæis fit, cum idola quæ illi obominantur, Christianum qui se dicit legẽ & prophetas accipere, uident non horrere. Græcis uero, id est gentilibus, hæc est offensio, si in eo in quo sunt non solũ non arguantur, sed & promptiores fiant, dum non uirãtur uota idolorũ illorũ. Ecclesiæ autẽ dei fit offendiculum quando quosdam ex numero suo uidet his quæ inimica sunt deo adherere. ¶ Sicut ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed multis ut salui fiant.) Omnibus per omnia placere, est sine scandalo cuiusquam agere ad profectum utilitatis illorum, ut & illis & huic sit utile.

~~CAPVT XI.~~

Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.) Humanum est quod dicit, ut imitatores eius simus, qui à deo nobis magister indultus est. Si enim hic dei imitator est, quare nos non hominis, quia sicut deus pater misit Christum magistrum & autorem uitæ, ita & Christus misit apostolos nobis magistros, ut eorũ imitatores essemus, quia eius esse nõ possumus. Ita enim ait dominus ad patrem: Sicut me misisti in hunc mūdũ: ita & ego misi eos in hunc mundum. Et quia digni imitatores eius erant futuri, subiecit: Et pro eis sanctifico me **Q** ipsum.

Ioan. iij

ipsum. ¶ Laudo autem uos fratres quod omnia mea memoria retinetis, & quomodo ubique trado traditiones meas, tenetis.) Postquam mores & conuersationem illorum arguit, nunc traditiones uult corrigere. Ideo non hoc confirmat, sed succenset eis, quia cum esset apostolus eorum, immemores erant traditionum eius, neque quod adhuc non didicerant, ex aliarum ecclesiarum traditione sequebantur, ac per hoc quasi nouiter tradit illis dicens.

Volo uos scire, quia omnis uiri caput Christus est.) Ad autoritatem retulit, quia omnis homo a deo quidem, sed per Christum. ¶ Caput autem mulieris uir.) Quia quamuis & mulier per Christum, de uiro tamen facta est, ac per hoc subiicitur uiro. ¶ Caput autem Christi deus.) Dignum est ut filij caput pater dicatur, quasi genitor eius. Aliter tamen caput uiri Christus est, & aliter uir mulieris, & aliter deus caput Christi est. Deus autem ideo caput Christi est, quia de eo ipso genitus est. Mulieris uero idcirco caput uir est, quia ex eius costa dei uirtute formata est. Christus autem ideo caput uiri est, quia per ipsum cum non esset formatus est. Vna ergo distinctio diuersam habet intelligentiam, quia & personae discrepant & substantiae.

Omnis uir orans aut prophetans uelato capite, de turpat caput suum.) Orare dicit deprecari. Prophetare autem aduentum fore domini uoce symboli post orationem effari. ¶ Omnis autem mulier orans aut prophetans non uelato capite, confundit caput suum. Vnum est enim atque id ipsum, ut decaluata. Si autem non uelatur mulier tondeatur, Si autem turpe est mulieri tondere aut decaluari, uelut caput. Vir enim non debet uelare caput, cum sit imago & gloria dei.) Quamuis una substantia sit & uir & mulier, tamen quia uir caput est mulieris, anteponendus traditur, ut per causam & traditionem maior sit non per substantiam. Inferior ergo mulier uiro est, portio enim eius est, quia origo mulieris uir est. Ex eo enim est, ac per hoc obnoxia uidetur mulier

Vir uiro, ut imperio eius subiecta sit. **H**onorificentiam, & dignitatem uiri obstare dicit ne uelet caput. Imago enim dei non congruum est ut ueletur: abscondi enim non debet. **¶** Del enim gloria uidetur in uiro, mulier autem gloria uiri est. **¶** Multum distat inter gloriam dei & gloriam uiri. **¶** Vir enim ad imaginem dei factus est, non mulier. Hæc est autem imago dei in uiro, quia unus deus unum fecit hominem, ut sicut ab uno deo sunt oia, ita essent & ab uno homine omnes homines, ut uni dei inuisibilis, unus homo uisibilis imaginem haberet in terris, ut un^o deus in uno homine uideretur aut oritate unius principij conseruare ad confusionem diaboli, qui sibi neglecto uno deo, dominum & diuinitatem uoluit usurpare. **¶** Quod propheta Ezechiel significat, & Apostolus idem. **¶** Ita enim: Ita ut in templo dei sedeat ostendens se quasi sit deus. **¶** Non est enim uir ex muliere sed mulier ex uiro. **¶** Etenim non est creatus uir propter mulierem, sed mulier propter uirum, propterea debet mulier potestatem habere supra caput propter angelos. **¶** Potestatem uelamen significauit. Angelos episcopos dicit, sicut docetur in Apocalypsi Ioannis. Et quia utique homines sunt, quod non corripent plebem arguuntur, & quod rectum est in illis laudatur. **¶** Mulier ergo idcirco debet uelare caput, quia non est imago dei, sed ut ostendat subiecta. **¶** Et quia præuaricatio per illam inchoata est, hoc signi debet habere, ut in ecclesia propter reuerentiam episcopalem non habeat caput liberum sed uelamine testu. **¶** Nec habeat potestatem loquendi, quia episcopus personam habet Christi. **¶** Quasi ergo ante iudicem, sic antee episcopum quia uicarius domini est, propter reatus originem subiecta debet uideri. **¶** Veruntamen nec mulier sine uiro, nec uir sine muliere in domino. **¶** Ideo in domino, quia deus ex uno fecit ambos & unum: una enim caro & unum corpus sunt in domino, hoc est, secundum dominum qui creauit. **¶** Denique qui non credunt mulierem de uiro sumptam, hi sine domino, uel non secundum deum

2. Thes. 2

Q 2 credunt

credunt hominum originem. ¶ Nam sicut mulier de uiro, ita & uir per mulierem.) Hoc firmavit quod dixit, quia ambo unū sunt in natura, quia origo mulieris uir est, sicut legitur in Genesi, factum à domino creatore. ¶ Omnia autem ex deo.) Postquàm gradatim exposuit singula ut omnia deo subijceret, unum seruans principium ait: Omnia autem ex deo, ut neque mulier subiectionis suę causa cōtristaretur, neque uir quasi exaltatus superbiret. ¶ Vos ipsi iudicate, decet mulierem non uelatam orare deum?) Hinc est unde superius illis per ironiā succenset dicens: Laudo, quia omnia mea memoria retinetis, & quomodo ubique trado, traditiones meas tenetis. Cum enim hæc esset traditionis ratio, ut uelata essent mulieres in ecclesia, illi contra reuelatas eas in ecclesia patiebantur. Ideoq; iam non autoritate traditionis quam neglexerant, sed per ipsam naturam suadere illis nititur ueritatē dicens. ¶ Nec ipsa natura docet uos, quia uir quidem si comam habuerit ignominia est illi.) Hoc secundum legem locutus est: prohibet enim uirum esse comatum. ¶ Mulier autem si comam habuerit, gloria est illi, quoniam coma pro uelamine data est ei.) Naturaliter hoc honestum & prope modum decretum uult esse, ut uelata mulier satisfaciat & gratias agat deo. Coma ergo indicium uelaminis est, ut naturæ & uoluntas addatur. Denique nulla mulier reuelata adit potestatem. ¶ Si quis autem uidetur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus neque ecclesia dei.) Post rationem redditam ut contentiosos uincat, autoritatem interponit, quia neque iudaismus hoc habuit. Vnde dicit: Neque nos neque ecclesia dei, ut neque Moyses neque saluator sic tradiderit. ¶ Hoc autem præcipio non laudans quod non in melius sed in deterius conuenitis.) Quomōdō particulatim conuersationem illorum per correctionē emendat, ita & traditiones illorum, non laudans utiq; sed uiruperans eos.

Primum enim.) Primum dicendo, genus peccati ostendit unde orti sunt errores quos reprehendit, ubi

ubi enim dissentio est, nihil rectum est. ¶ Conuenientibus uobis in ecclesiam, audio dissensiones esse & partim credo, Oportet em̄ & hæreses esse, ut & qui probati sunt manifesti fiant inter uos.) Sciendo nonnullos mente corruptos uersutia diaboli, dicit, oportet hæreses esse, non utiq; uoluit nec optauit, sed quia sint, futurum dixit, sicut & dominus: Oportet, inquit, uenire scādala, & oportet filium hominis pati, præsciens quia Iudas proditor erat futurus. ¶ Vt probati autem, cum dicit manifesti fiant inter uos, illos significat qui in traditione accepta durātes, exemplum probationis erant Euangelicæ disciplinæ ad condemnationem cæterorum. Hi sunt quos in capite epistolæ significat, eo quod dicerēt: Nos uero Christi, cum aliij dicerent: Ego Pauli, ego Apollo. ¶ Conuenientibus igitur uobis in unum iam nō est dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim uestrum propriam cœnam præsumit in manducando, & alius quidem esurit, alius ebruius est. Nunquid domos non habetis ad edēdum & bibendum, aut ecclesiam dei contemnitis, & confunditis non habentes.) Hos notat qui sic in ecclesiam conueniebant, ut munera sua offerentes, aduenientibus presbyteris, quia adhuc rectores ecclesijs non omnibus locis fuerant constituti, totum sibi qui obtulerat uendicaret schismatis causa. Dissensiones enim inter eos pseudo apostoli seminauerant, ita ut oblationes suas zelaretur, cum una atq; eadem prece, omnium oblationes benedicerentur, ut hi qui, ut assolet fieri non obtulerāt, aut unde offerrent non habebant, pudore correpti confunderentur, non sumentes partem, & tam cito illud agebant, ut superuenientes non inuenirent quod ederent. Ideoq; si sic, inquit, conuenitis ut unusquisque suum summat, domi hæc agenda nō in ecclesia, ubi unitatis & mysterij causa conuenitur, non dissensionis & uentris. Munus enim oblatum totius populi sit, quia in uno pane omnes significantur. Per id enim quod unum sumus, de uno pane omnes nos sumere oportet. ¶ Quid dicam uobis, Laudo uos, in hoc non laudo.) Apertum est: depre-

Mat. 18
Luc. 9

Q; hense

hensio & correpto errore, ut de cætero corrigant & sci-
ant hoc uerum, quod dudum in primordijs ipsi didice-
rant, formam illis quæ a saluatore in re huiusmodi data
est, iterat dicens.

Ego em̄ accepi a domino quod & tradidi uobis, qu-
niam dominus Iesus in qua nocte tradebatur ac-
cepit panem & gratias agens fregit & dixit, hoc
est, corpus meum quod pro uobis frangitur, hoc facite
in mei commemorationem. Simili modo & calicē post-
quam cœnatum est dicens: Hoc poculum nouum testa-
mentum est in meo sanguine, hoc facite quotienscunque
bibetis in mei commemorationem. Ostendit illis my-
sterium eucharistiæ inter cœnandum celebratum nõ cœ-
nam esse. Medicina enim spiritalis est, quæ cum reueren-
tia degustata, purificat sibi deuotum. Memoria enim re-
demptionis nostræ est, ut redemptoris memores, maio-
ra ab eo consequi mereamur. Mortem domini annũ-
ciantes donec ueniat. Quia enim morte domini liber-
rati sumus, huius rei memores, in edendo & potãdo car-
nem & sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt significa-
mus, nouum testamentum in his consecut, quod est no-
ua lex, quæ obedientem sibi tradit cœlestibus regnis.
Nam & Moses accepto sanguine uituli in parera asper-
sit filios Israël dicens: Hoc est testamētũ quod disposuit
deus ad uos. Hoc figura fuit testamenti, quod dominus
nouum appellauit per prophetas, ut illud uet^o sit quod
Moses tradidit. Testamentum ergo sanguine constitu-
tum est, quia beneficij diuini sanguis testis est, in cuius ty-
pum nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem cor-
poris & animæ nostræ percipimus, quia sanguis domi-
ni sanguinem nostrum redemit, id est, totum hominem
saluum fecit. Caro enim saluatoris pro salute corporis,
sanguis uero pro anima nostra effusus est, sicut pri^o præ-
figuratum fuerat a Mose. Sic enim ait: Caro, inquit, pro
corpore uestro offertur, sanguis uero pro anima, ideoq;
non manducandum sanguinem. Si igitur apud ueteres
imago fuit ueritatis quæ nunc apparuit & manifestata

est

est in saluatoris aduentu, quō hæreticis contrariū uide-
tur, uetus nouo, cum ipsa sibi inuicem testimonio sint.

Itaq; quicumq; ederit panem hunc aut biberit calicē
domini indigne dño, reus erit corporis & sanguinis
domini.) Indignum dicit esse domino qui aliter my-
sterium celebrat quā ab eo traditum est. Non enim po-
test deuotus esse qui aliter præsumit, quā datum est ab
autore. Ideo præmonet ut secū dum ordinem traditum,
deuota mens sit accedentis ad eucharistiam domini.

Quoniam futurum est iudicium, ut quemadmodum ac-
cedit unusquisq; reddat causas in die domini Iesu Chri-
sti, quia sine disciplina traditionis & conuersationis quī
accedunt, rei sunt corporis & sanguinis domini. Quid
est autem reos esse pœnas dare mortis domini, occisus
est enim pro his qui beneficium eius in irritum ducunt.

¶ Probet autem se homo, & sic de pane edat & de pocu-
lo bibat. Qui enim manducat & bibit indigne iudicium
sibi ipsi manducat & bibit, non discernens corpus domi-
ni.) Deuoto animo & cum timore accedendum ad cō-
munionem docet, ut sciat mens reuerentiam se debere

ei. ad cuius corpus sumendum accedit. Hoc enim apud
se debet iudicare, q̄a dominus est, cuius in mysterio san-
guinem potat, qui testis est beneficii dei. Quem nos si

cum disciplina accipiamus, non erimus indigni corpore
& sanguine dñi: gratias enim uobis debemus reddere re-
demptori. ¶ Ideo multi in uobis inualidi & ægroti,
& dormiunt multi.) • Ut uerum probaret, quia exa-
men futurum est accipientium corpus domini, iam hic

imaginem iudicij ostendit in eos qui inconsiderate cor-
pus domini acceperant, dum febribus & infirmitatibus
corripiebantur, & multi moriebantur, ut in his cæteri
discerent, & paucorum exemplo terri emendarentur,
non inultum scientes corpus domini negligenter acci-
pere, & eū quem hic pœna distulerit grauius tractari fo-
re, quia contempsit exemplum. ¶ Quod si nosmetipsos
discerneremus, non urique iudicaremur. Dum iudica-
mur autem à dño corripimur, ut non cum hoc mundo

dānemur.) Hoc dicit, quia si nosmetipsi errores nostros corrigereimus, non a domino iudicaremur. Et quia corripimur, tamen pro nobis est ut timore ipso emendemur. In paucis enim omnium est emendatio, ne cum hoc mundo, id est, cum infidelibus damnemur. Nihil enim differt ab infideli qui inconsiderate ad mensam domini accedit.

ITaq; fratres cum conuenitis ad manducandum inuicem expectate, si quis esurit domi manducet.) Ad inuicem expectandum dicit, ut multorum oblatto simul celebretur, ut & omnibus ministraretur, & si quis impatiens est, domi terreno pane pascatur. ¶ **Ut non in iudicium conueniatis.**) Hoc est, ne mysterium reprehensibiliter & cum offensione agatis. ¶ **Cætera autē cum uenero disponam.**) Caput prius salutis ordine agendum ostendit, & quomodo in ecclesiam ab utroque sexu conueniatur præmisit, in quibus rebus si error fuerit non leue peccatum est. Cætera autem quæ ad ædificationem ecclesiæ pertinent præsentia sua ordinare se promittit.

CAPVT XII.

DE spiritualibus autē nolo uos ignorare fratres, scitis quia cum gentes eratis, simulacrorum forma eūtes, prout ducebamini.) Spiritualia illis traditurus, exemplum prioris conuersationis memorat, ut sicut simulacrorum fuerunt forma colentes idola, & ducebantur duce uoluntate demoniorum, ita & colentes deum sint forma legis dominicæ, ambulantes sicut placet domino. Forma enim uniuscuiusque legis in professione & conuersatione cultoris debet uideri. Ille enim forma & imago legis dei est, in cuius fide & conuersatione Euangelij ueritas lucet. ¶ **Propter quod notū uobis facio, quia nemo in spiritu dei, dicit anathema Iesu, & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto.)** Quoniam rationem spiritualiū ignorantes, per
/singulz

Singula charismata, hominibus potius quam deo dabat
 gloriam, non assecuti per spiritum sanctum hoc donum
 ministrari. **E**t quia qui dominum Iesum uocat, non sine
 spiritu sancto hoc dicit: habet enim gratiam in eo ipso si-
 ne dono dei est, dominum dicere Iesum, ac per hoc osten-
 dit illis in omnibus dei esse laudem & gratiam. **Q**uia fi-
 cut idolorum imago in ministris eius est, ordinem suum
 habens per singulos gradus, totum tamen hominis est:
 ita & in lege dominica gradus charismatum sunt officijs
 ecclesie, non utiq; meritis humanis indulti, sed ut mem-
 bra ad ædificationem ecclesie pertinentia, quæ per se &
 in se habent gloriam, sicut est etiam in humanis officijs.
Scholæ enim sunt quæ positæ in se dant dignitatem, ue-
 loci honor hominem faciat gloriosum nō propria laus.
Ait ergo: **N**emo in spiritu dei dicit anathema Iesu.
Vox enim quæ dicit anathema Iesu, humano est errore prola-
 ta, quicquid enim falsum est ab homine est. **E**t nemo po-
 test dicere dominum Iesum nisi in spiritu sancto. **D**ictum
 enim ipsum quo significatur dominus Iesus, non adula-
 tione hominum, sicut & idola dñi uocantur, sed spiritus san-
 cti ueritate profusum est: quicquid enim uerum à quocū-
 que dicitur, à sancto dicitur spiritu. **N**e ergo hominum
 fauorem existimarent in regula Christiana, & propter
 hoc se argui minime paterentur, sicut est & in simula-
 chris: homo enim adinuenit ut deus dicatur qui non est,
 ac per hoc subiecti sunt antistites illis. **O**stendit enim eis
 nullum beneficium esse humanum in eo, cum dicitur: **D**o-
 minus Iesus, sed magis donum dei, qui dignatus est my-
 sterium suum hominibus declarare. **E**tenim ipsa pro-
 fessio remissionem acquirit peccatorum, sicut exaggerat
 dicatio idolorum. **D**ocet ergo eos, quia non præstat
 religioni beneficium dicentes dominum Iesum, sed acci-
 piunt, ne more idolorum hominum putarent gratiam
 esse in lege domini, dum uocatur deus qui non est. **D**eni-
 que non intelligentes dei donum esse in fide, singuli sin-
 gulos sibi homines delegerant, quos sequerentur, dicen-

tes: Ego sum Pauli, ego uero Apollo. Superbiam ergo illorum humiliat, ut pariantur se sicut dixi argui. ¶ Diuisiones autem gratiarum sunt.) Non hoc humanis meritis uult ascribi, sed gratiæ dei, ad honorificentiam nominis eius. Sicut enim qui dicit dominum Iesum, in spiritu sancto dicit qualis uis sit, ira & in loco ordinis officij Ecclesiastici positus, gratiam habet quali' suis sit: non utiq; propriam, sed ordinis p̄ efficaciam spiritus sancti. Vnde & inter initia dicit: Nec q̄ plantat est aliquid, nec q̄ rigat, sed qui incrementum dat deus. ¶ Idem autē spiritus, & diuisiones ministeriorum sunt.) Per eundem spiritum diuersa dona dicit præstari. ¶ Idem uero dominus, & diuisiones operationum sunt.) Jungit nunc Christum spiritui sancto. ¶ Idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus.) Intantum non hoc hominibus dandum, quasi proprium, sed soli deo asserit, ut etiā donum spiritus sancti & gratiam domini Iesu unius dei dicat operationem, ne gratia & donum diuifum sit per personas patris & filij, & spiritus sancti, sed indiscretę unitatis & naturæ trium unum opus intelligatur, ut ad unū omnem gloriam redigat & diuinitatem. Diuisiones autem gratiarum sunt officij Ecclesiæ, non humanis meritis deputatæ. Si enim spiritus sanctus idem dominus est, & dominus idem deus est, tres unus deus est. Cum enim spiritus sancti gloria, & potestas, & natura dei est, & dominus Iesus idem est in natura quod deus est, unus utiq; spiritus sanctus, & dominus I E S U S, & pater deus est. Et singuli enim deus unus, & tres deus unus. Denique operante uno, tres operari dicuntur, ut trinitatis mysterium in unius dei natura & potestate claudatur, cum sit immensum. ¶ Vnicuique datur autem manifestatio spiritus ad utilitatem.) Hoc est, donum accipit, ut diuinis retinaculis uitam suam gubernans, & sibi & alijs utilis sit, dum exemplum bonæ conuersationis ostendit. ¶ Quidam enim datur per spiritum sermo sapientię.) Id est, dat illi prudentia nō ex literis, sed corrusco spiritus sancti, ut cor habeat illuminatū & prudens, & discernat

quæ uitanda sunt, quæ sequer da. ¶ Alij uero sermo sci
entia, secundum eundem spiritum.) Hoc est, ut habeat
 scientiã rerum diuinarũ. ¶ Alij gratia curationũ in uno
spiritu.) ¶ Id est, ut medelam tribuat infirmis uel egris.
 ¶ Alij fides in eodem spiritu.) Hoc dicit, ut fidei profiten
 da ac uendicãde pressa uerecundia accipiat facultatem.
 ¶ Alij operatio uirturũ.) Potestãtẽ dari significat in enctẽ
 dis dæmonis, aut signis faciendis, ¶ Alij propheta.) Id
 est, ut spiritu repletus dicat futura. ¶ Alij discretio spiri
tuũ.) Ut intelligat & iudicet quod dicit, an spiritus san
 cti, sit an mundani. ¶ Alij interpretatio sermonum. Alij
genera linguarũ.) Interpretari est, ut dicta illorum, qui
 linguis loquuntur uel literis, per donum dei fideliter in
 terpretef. ¶ Omnia autem hæc operatur unus atq; idem
spiritus, diuidens unicuiq; prout uult.) Quod superius
 trium personarũ dicit, nunc per unũ spiritum sanctũ agi
 profitef, ut quia unius naturæ sunt & uirtutis, qd unus
 operatur, operant tres, unus tamen est deus, cuius gra
 tia diuidit singulis prout uult, nõ ad meritũ magis ho
 minis, sed ad ædificationẽ Ecclesiæ suæ: ut omnia quæ
 mundus imitari uult, sed non implet, quia carnalis est,
 hæc in Ecclesia, quæ domus dei est, singulorum officijs &
 dono & magisterio spiritus sancti indulta, ad probatio
 nẽ ueritatis in his qui contemptibiles mundo sunt uiden
 tur. ¶ Sicut em̄ corpus unum est, & membra habet mul
ta, omnia autem membra ex uno corpore cum sint mul
ta, unum sunt corpus, ita & Christus. Etem in uno spi
ritu nos omnes in unum corpus baptizati sumus, siue Iu
dæi, siue Græci, siue serui, siue liberi, & omnes unũ spiri
ritum potauimus.) Per hæc docet nullius personam
 quasi despecti contemnendã, neq; alicuius quasi perfecta
 fit præferendam, nec gloriam quæ soli deo debet homi
 nibus tribuendam, quando in omnibus unus atq; idem
 deus fit gloriosus, quippe cum omnes & unum bap
 tisma habeamus, & unum atque eundem spiritum san
 ctum. Hoc propter supradictam causam, quia in aliqu
 bus gloriabantur, aliquos uero uelut contemptibiles
 spernebant.

spernebant. ¶ Nam & corpus non est unum membrum
sed multa.) Hoc dicens ostendit unitatem uarietatis offi-
 ciorum, & diuersitatem hanc non discrepare in unitate
 potestatis, quando corporis unitas non in singularitate
 consistit, sed in multis membris, ut inuicem sibi præstent
 quod debent. ¶ Si dixerit pes, quia non sum manus, non
sum de corpore, num propterea nõ est de corpore?) Hoc
 est, non posse eum qui infirmus uidetur inter fratres ne-
 gari esse de corpore, quia non est potens. ¶ Si dixerit au-
ricula quia nõ sum oculus, nõ sum de corpore, num pro-
pterea nõ est de corpore?) Nõ debere dicit illum qui pau-
 lo inferior est, non necessarium putari corpori, propte-
 rea quod de primis nõ sit. ¶ Si totum corpus oculus, ubi
est auditus: si totum auditus, ubi est odoratus?) Id est, si
 omnes unius essent officij & operis, quõ impleretur reli-
 qua necessitas corporis, cum cõstent multis officijs opus
 esse ad gubernacula corporis. ¶ Nunc autem deus posuit
membra unumquodq; in corpore sicut uoluit.) Volunta-
 tem dei, quia prouida & ratioalis est, membra dicit cor-
 pori aptasse, ut nihil desit multis membris perfectum.
 ¶ Si autem fuissent omnia unũ membrum, ubi corpus?)
 Manifestũ est, quia si omnes unius fuissent dignitatis, nõ
 dicerentur membra neq; corpus, ideoq; uarijs membro-
 rum officijs gubernatur. Omnia enim unum mem-
 brum esse non poterant, ideo autem multa sunt, quia ab
 inuicem differunt dignitate. ¶ Quia si essent omnia unũ
membrum ubi corpus? nunc autem multa quidem mem-
bra: unum autem corpus.) Hoc dicit, quia multa mem-
 bra cum sui inuicem egeant, non discrepant in unitate
 naturæ, quàmuis diuersa sint, quia diuersitas hæc in unũ
 concurrat, ut corporis utilitas expleatur: sicut & ea qui-
 bus mundus ipse constat cum sint diuersa nõ solum offi-
 cijs sed & naturis, ad unius tamen mundi proficiunt per-
 fectionem, & ex omnibus his nascitur temperies quædã
 in fructibus qui humanæ proficiunt utilitati. ¶ Non po-
test autem dicere oculis manui, opera tua nõ indigeo.)
 Hoc est, non potest dicere potior inferiori nõ mihi opus

es, quia oculis quidem uidetur, sed manus sunt quæ operantur. ¶ Aut iterum caput dicere pedibus, nō estis mihi necessarij.) Id est, maior gradu & dignitate nō potest sine illo esse qui humilis est, quia est quod humilis potest quod non potest sublimis, quia ferrum potest, quod nō potest aurum, ac per hoc honorem capiti faciunt pedes. ¶ Sed multo magis quæ uidentur membra corporis inferiora esse necessaria sunt.) Manifestum est, quia quāuis aliquis dignitate sublimis sit, si subiectus tamē defuerit qui obsequijs suis illum faciat gloriosum, ipsa dignitas cōtempribilis erit. Officium est enim per quod dignitas cōstat. Tale est si imperatori desit exercitus. Quāuis ergo magnus sit imperator, necessarium tamē habet exercitum. Membrum est enim corporis eius ante se habens tribunos, comites, magistrōs. His omnibus inferiores sunt milites & magis necessarij sunt, sicut membra corporis quæ cū inferiora uidentur, plus utilia sunt. Sine oculis em̄ manibus operatur, & ambulās uisū quærit. ¶ At quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his maiorem honorem circudamus.) Similis est sensus, quia qui putātur sine dignitate esse, inuenimus in eis quod laudemus, sicut & in membris, & plus nobis placeat, quā quod in cæteris inuenimus. Quo enim honore dignæ sunt manus, quando quod uolumus tenemus, uel pedes cum quo uolumus imus. ¶ Propterea & nos addimus eis honorificētiā, ut puta pedibus, quos, quia humiles sunt & sine dignitate, calciamentis ornamus. ¶ Et quæ inferiora sunt nobis, reuerentiā abundantiorē habent.) Manifestum est, quia pudenda nostra quæ turpia uidentur, dum aspectus publicos uitāt, honestate se cōtegūt, ne per irreuerētiā horreant. Simili mō & quidā fratrum cum sint egestate & habitu inhonesti, nō tamē sunt sine gratia, propter quod mēbra sunt corporis nostri. Nam solent succinēti pede nudo, uesticula tetrica incedere. Quāquā ergo uideātur cōtempribiles, magis honori sunt, quia solēt uitam habere mūdiorem. Quod enim hominibus uidetur despectum, solet à deo pulchrū iudicari.

iudicari. ¶ Quæ autem honesta sunt nostra, nullius e-
gent.) Apertum est, quia caput non eget neque facies
 neque manus, ut his addatur per quod decorentur: ita &
 fratribus in quibus studium peritiæ & conuersatiõis ui-
 get honestatis, nihil est quod à nobis addatur, debitus
 enim illis redditur honor. ¶ Despectis uero uel humili-
 bus exhortatio necessaria est, per quam addatur illis a-
 liquis honor ut fiant utiles, si quo minus, ipso cõtemptu
 negligentiores circa se erunt, in quibus magis proficien-
 dum est. ¶ Sed deus temperauit corpus et cui deest am-
pliolem honorem tribuendo ut nõ sit schisma in corpo-
re, sed ipsa pro inuicem sollicita sint membra.) ! Sic di-
 cit à deo moderatum humanum corpus ut omnia mem-
 bra eius necessaria sint, ac per hoc pro se inuicem sollici-
 ta, quia aliud sine altero esse nõ potest, & quod inferius
 putatur, magis necessarium est, sicut & de fratribus ex-
 positum est uel disputatum, quia nullus debet uelut in-
 utilis despici. ¶ Et si quid paritur unum membrum, cõ-
patiuntur omnia membra.) • Hoc de membris corporis
 carnis ambiguum non est, quia si oculus aut pes uel ma-
 nus capiantur egritudine aliqua infirmitatis, totum cõ-
 dolet corpus: ita & nos docet condolere fratribus, si ali-
 quid huiusmodi aut necessitatis emerferit. ¶ Siue glo-
rificatur unum membrum congaudent omnia mēbra.)
 Manifestum est, quia lætum est caput siue cætera mem-
 bra, si pedes fuerint accurati uel sani. • Sic debemus &
 nos alacres fieri, si fratrem aliquem uiderimus cultorẽ
 dei, & auctum honestate morum, hoc est sanum esse cõ-
 filio. ¶ Vos autem estis corpus Christi, & membra de
membro.) ¶ Ostendit aperte nostram se causam mem-
 brorum carnalium rationem traxisse, quia non omnes
 possumus eadem, sed singuli pro qualitate fidei & gra-
 tiam habemus concessam. ¶ Et quosdam quidem po-
suit deus in Ecclesia primum Apostolos.) • Caput itaq;
 in Ecclesia Apostolus posuit qui legati Christi sunt, si-
 cut dicit idem Apostolus: • Pro quo legatione fungi-
 mur. Ipsi sunt episcopi, firmate istud Petro Apostolo &
 dicente

2. Cor. 5.
 A89.1.

dicente inter cetera de Iuda: Et episcopatum eius accipiet alter. ¶ Secundo prophetas.) Prophetas duplici genere intelligamus, & futura dicentes, & scripturas reuelantes, quamuis sint & Apostoli prophete, quia primus gradus omnia subiecta habet. Denique pessimus Caiphas propter quod princeps sacerdotum erat prophetauit, ordinis utique causa non proprii meriti. Tamen specialiter erant, prophetæ & scripturarum interpretes, & futura dicentes: Sicut erat Agabus, quia exitia & uincula huic Apostolo prophetauit futura Hierosolymis, & famem cecinit quæ facta est sub Claudio. Ideo quanquam sit melior Apostolus, aliquando tamen eget, prophetis. Et quia ab uno deo patre sunt omnia, singulos episcopos singulis Ecclesijs præesse decreuit. ¶ Tertio doctores.) Illos dicit doctores qui in Ecclesia literis & lectionibus retinendis imbuebant more synagogæ, quia traditio illorum ad nos transitum fecit. ¶ Quarto loco ait: ¶ Deinde uirtutes, exinde gratiam curationum.) Potest enim aliquis non esse Episcopus & in se habere donum uirtutis sanitatum. Quinto loco donum intellectus tribuit. ¶ Opitulationes, gubernationes.) Ut in rebus diuinis uigilet intellectu: ita tamen ut in aliquibus quæ implere non conceditur ab alio sumat quod de habet, quia totum uni concedi non potest. Sunt & gubernatores qui spiritalibus retinaculis hominibus documêto sunt. ¶ Genera linguarum.) Ut donum sit dei multas linguas scire. ¶ Interpretationes sermonum.) Ut hoc alicui gratia dei impertiat, ut linguarum interpretandarum habeat peritiam. ¶ Nunquid omnes Apostolice?) Verum est, quia in Ecclesia unus Episcopus est. ¶ Nunquid omnes prophetæ?) Non est ambiguum, non omnibus concedi prophetiam. ¶ Nunquid omnes doctores?) Ille doctor est cui conceditur. ¶ Nunquid omnes uirtutes?) Hic potest habere uirtutem, cui dat deus dæmonia eijcere. ¶ Nunquid omnes gratiâ habent curationum?) Quod potest fieri, ut omnes habeant dona curationum? ¶ Nunquid omnes linguis loquuntur?)

Actu. 21. 86

11.

Nô

Non utique nisi qui accipit donum in hac re. ¶ Nunquid omnes interpretantur? Ille potest linguas interpretari cui dat deus. In supradictum sensum hæc inferenda. Explicauit enim reddita ratione omnes habere diuersas gratias, nec totum alicui cōcedi exemplo membrorum. Exemplo enim corporis carnis, spiritale corpus insinuat, ac per hoc in omnibus deum benedicendum & in ipsi us nomine gloriandum cuius gratia est. Hanc rationem etiam in rebus physicis inuenimus. Aurum enim cum melius argento sit, plus tamen in usu argentum est: & cū æs necessarium sit, plus tamen ferro opus est. Nihil enim penè sine ferro sit, cum sit inferius. Et post hæc: ¶ Aemulamini autem charismata meliora. Hoc mox in subiectis absoluit. ¶ Et adhuc magis excellentiorem uiam uobis demonstro. Gradatim illos ad utiliora prouehit, ostendēs illis gratiam supradicti omnis doni, quæ in hominibus uidentur, siue loquendi aut curadi aut prophetandi non ad meritum hominis pertinere, sed ad honorificentiam dei. Ideo & nunc uiam se dicit illis ostendere planiorem, qua itur ad cælum, quæ meritum collocat apud deum. Nam quia supradicta non semper ad meritum pertinet, dicit saluator: Multi mihi dicēt in illa die, id est iudicij, domine domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & uirtutes multas fecimus? Et quia non hoc ad meritum pertinet, sed officia sunt ecclesiæ ad confusionem gentilium & dei honorificentiam protestandam, dicit eis dominus: Recedite à me nō noui uos operari iniquitatis. Securi em̄ quia dei in illis operatio cernebatur, negligentes erga se fuerunt. Nam & illis septuaginta duobus discipulis gaudentibus quod dæmonia illis subdita fuerant, dicit saluator: Nolite in hoc gaudere quod dæmonia uobis subiecta sunt, sed in hoc gaudete quod nomina uestra scripta sunt in cælo. Quare, nisi quia nomini dei subiecta sunt, non hominis merito? Et quare nunc non ita sit ut habeant homines gratiam dei? Inter initia fieri oportuit, ut fundamenta fidei acciperent firmitatem.

Luc. 10

Nunc

Nunc autem non opus est, quia populus populum adducit ad fidem, cum uidentur eorum bona opera & prædicationis simplex.

CAPVT XIII.

Slinguis hominum loquar & angelorum: charitatem autem non habeam, unum sum uelut ærumentum resonans, aut cymbalū tinniens.) Magna utiq; uidetur gratia diuersis loqui linguis: plus autem aliquid est etiam si possit angelorum linguam scire, id est, si spiritaliter cognitum possit habere angelicum motum. Sed hoc ad meritum non ascribi, sed ad dei gloriam subiectis ostendit dicens, sic esse ut ærumentum resonans aut cymbalum tinniens, quia sicut ærumentū impulsu alterius resonat aut cymbalum tinnit: ita & hic q; linguis loquitur spiritus sancti effectū habet & motum ut loqui possit, sicut & alio loco dicit saluator: Non em̄ uos estis qui loquimini sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Nam & asina locuta est humana lingua ad Balaam filium Beor, ut addisceret dei maiestatem, & pueri infantes in laudem dei proruperunt ad confusionem Iudæorum. Saluator autem non solum istos, sed & lapides, ad cōdemnationem perfidorum & gloriam dei, clamare posse ostendit. Et inter ipsa primordia ad commendationem fidei, qui baptizabantur linguis loquebatur. ¶ Et si habeam prophetiam & sciero omnia mysteria & omnem scientiam: charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.) Vere nihil prodest. Ad dei em̄ gloriam prophetatur, sicut dicit Dauid Propheta: Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Nam & Balaam prophetauit cum propheta non esset sed ariolus & Caiphaz prophetauit non merito sed dignitate ordinis sacerdotalis, & Saul prophetauit cum iam inobediens causa spiritu malo fuisset repletus, sed propter dei causam non posset comprehendere Dauid, quem & occi-

Matth. 10

1219 10

1011 11

R. dere

dere uolebant. ¶ **Et si sciero omnia mysteria.**) Iudei enim nihil profuit fuisse cum Apostolis & didicisse mysteria, cum charitatis hostis, tradidit saluatorem. Et propheta
 28 *capitulum*
 Fzechiel diabolum mysteria celestia scire ostendit, quando increpata uoce in paradiso illum dei fuisse & preciosos lapides habuisse testatur. Quos lapides idem Apostolus doctrinae diuinae mysteria significauit, ut nihil illi profuit, quia charitatis immemor in superbiam profiliuit.
 Lucae ii.
 ¶ **Et si habeam omnem scientiam.**) Nihil mihi prodest scientia, si charitas non sit. Denique scribis & Phariseis nihil profuit dicente saluatore: Vos habetis clauim scientiae, & neque uos intratis neque alios finitis introire. Per inuidiam enim charitatem corrumpentes, scientiam eius ad nihilum deduxerunt. Nam & Tertullianus & Nouatianus non paruae scientiae fuerunt, sed per zelum charitatis foedera perdidierunt, in schisma uersi ad perditionem sui haereses creauerunt. ¶ **Et si habuero omnem fidem ita ut motes transferam.**) Virtutes facere, aut daemonia per fidem eicere, dei uirtus & gloria est, nec hoc ad meritum proficit, nisi quis bonae conuersationis fuerit exemplus, sicut supra memorauit. ¶ **Et si erogauero omnem substantiam meam.**) Apertum est, quia si omnis substantia impeditur, nihil proficit charitate neglecta, quia caput religionis charitas est, & qui caput non habet, uitam non habet. ¶ **Et si tradidero corpus meum ut ardeam, nihil mihi prodest.**) Sine charitate nihil prodest, quia fundamentum religionis charitas est. Quicquid ergo sine charitate sit, caducum est. ¶ Charitas magnanima est, iocunda est. Charitas non aemulatur, non inflatur, non perperam agit, non ambitiosa est, non quaerit quae sua sunt. Non iritatur, non cogitat malum, non gaudet in iniquitate, congaudet autem ueritati: Omnia tolerat, omnia credit, omnia suffert, omnia sperat, charitas nunquam excidit.) Tanta praecordia charitatis edocuit, ut non immerito hanc caeteris anteponere uideret, & in cassum laborare eos qui alijs mandatis operam dant, huic non obtulerantes. Hinc ait Ioannes Apostolus: Charitas de-

1. Ioã. 4.

est

IN EPIST. AD CORIN.

est, & qui charitatem non habet, sciat se deum non habere. **V**nde & in alia epistola idem Paulus Apostolus ait: Deus autem q̄ diues est iⁿ misericordia, propter multam charitatem suam misertus est nostri. **Q**ui ergo charitatem non habet, ingratus est misericordiae dei, quia nō diligit per quod saluatus est. **V**t perinde discerent quia grauius delinquebant, qui escam fraternae charitati preponebant. Nam haec est quae & in praesenti prodest, & in aeternum cum deo permanet. **S**ive autē prophetiae euacuabuntur, siue linguae cessabunt, siue scientiae euacuabuntur. **E**x parte eī cognoscimus & ex parte prophetamus: cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. **O**mnia charismatum dona euacuari dixit, quia non tantum possunt comprehendere, quantum ipsa ueritas habet. **N**ec nos aut capere aut narrare possumus plenitudinem ueritatis. **Q**ui enim fieri potest, ut lingua humana omne complectatur quod dei est? **I**deo destruetur imperfectio nostra, non id quod uerum est euacuabitur, sed dum additur imperfectio, quod deest destruetur. **D**estructio enim imperfectio est, quando id quod imperfectum est impletur uerum. **C**um essem paruulus quasi paruulus loquebar, quasi paruulus sapiebam, quasi paruulus cogitabam: **C**um factus sum uir ea quae paruuli erant destruxi. **M**oc dicit, quia exeuntes sancti de hoc mundo, plus necesse est inueniant quam nunc puirant, sicut Ioannes Apostolus de saluatore dixit: **T**ūc uidebimus illum sicuti est. **I**n hac ergo uita paruulus sum, ad comparationem futurae uitae, quia sicut uita haec imperfecta est, ita & scientia. **V**idebimus nunc per speculum in enigmate, tunc uero facie ad faciem. **A**pertum est nunc imagines uideri per fidem, tunc res ipsas. **M**odus scio ex parte, tunc uero cognoscam sicut et cognitus sum. **I**d est, uideam quae promissa sunt, sicut uideo, hoc est, praesentē esse ad deū ubi Christus est. **M**anent autē fides spes charitas, tria haec, maior aut horū est charitas. **D**igne maior est charitas, quia ut fides predicaret, & spes esset future uita, charitas praesentit sicut supra memorauimus.

R 2 Vnde

Vnde & Ioānes Apostolus: Ex hoc cognoscimus, inquit, charitatem eius, quia ipse pro nobis animam suā posuit. Iuste igitur maior charitas, per quam reformatum est genus humanum.

CAPVT XIII.

Sectamini charitatem, emulamini spiritalia, magis autē ut propheteis.) Post charitatem prophetandi studium magis habendum hortatur, quia quamuis magni sint spirituales gradus quos enumerat: Hic tamen melior qui utilitatem ecclesie proficit, ut discant omnes diuinæ legis rationem. In quo enim quis animum dederit, in eo ipso accipit donum, dicente Salomone: Scire legem sensus est optimus, scientia enim charitate subnixta non inflatur sed est mansueta proficiens omnibus ad utilitatem. ¶ Qui enim loquitur linguis, non hominibus loquitur sed deo: nemo enim audit, spiritu autē loqui mysteria.) Hoc est quod dicit, quia qui loquitur incognita lingua, deo loquitur, quia ipse omnia nouit. homines enim nesciunt, ideoque nullus est ex hac re profectus, spiritu autem loquitur non sensu, quia ignorat quod dicit. ¶ Qui enim prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem & consolationem.) Aedificatur enim quando quæstionum solutionē addiscit. Exhortatio autē illi fit, ut desiderium patiat, prophetandi. Consolatur uero, quia contemptum disciplinæ spe uidet. Scientia enim legis firmat animos, & prouocat ad spei melioris profectum. ¶ Qui loquitur lingua se ipsum ædificat, qui uero prophetat ecclesiam ædificat.) Per id enim quod forte solus scit quod loquitur, se solum ædificat: nam qui prophetat omnē plebem ædificat, dum intelligatur ab omnibus quid loquatur. Prophetas interpretes dicit scripturarum. Sicut enim propheta futura prædicit quæ nesciuntur: ita & hic dum scripturarum sensum qui multis occultus est manifestat dicitur prophetare. ¶ Volo autē uos omnes loqui linguis, magis autē

ut prophetis.) Non poterat prohibere loqui linguis, quia
quia superius donum istud dicit esse spiritus sancti, sed
ideo prophetandi magis studiū habendum, quia utilius
est. ¶ Maior est enim qui prophetat q̄ qui loquitur lin-
gua nisi interpretetur.) Quia si interpretari poterit, nō
erit minor quia ecclesiam ædificat: hoc enim maius est,
quod omnibus prodest. Hic enim per donum dei linguis
loquit, qui etiam interpretatur, sicut & illi duodecim in
actibus apostolorū. ¶ Nunc autem fratres, si uenero ad
uos linguis loquens, quid uobis prodero si nō loquar uo-
bis, aut in reuelatione, aut in noticia, aut in prophetia,
aut in doctrina.) Hæc omnia unum significant. Docere
enim nemo poterit, nisi intelligatur. Tamen quæ sine
anima sunt uocē dantia, siue tibia siue cithara, si distin-
ctionem sonus non dederint, quō cognoscetur, quod per
tibiam canit, aut qd citharizatur. Etenim si incertam uo-
cem dederit tuba quis separabit ad præliū? Qm̄ exem-
pla facilius suadent q̄ uerba, exemplis cōmendat p̄ quæ
facile assequantur, non debere illos in ecclesia loqui lin-
guis, qui interpretari nō possunt. Vt quid em̄ loquatur,
quem nemo intelligit? ¶ Ita & uos per linguā nisi signifi-
cantem sermonem dederitis, quō scietur quid loquimini?
¶ Eritis enim in aëra loquentes.) Hoc est, nihil profi-
cientes. ¶ Vt puta genera linguarum sunt in hoc mūdo,
& nihil sine uoce.) Multa quidē genera sunt linguarum,
inquit, sed habent, pprias uocum significaciones ut intel-
ligantur. ¶ ¶ Si ergo nesciero uirtutem uocis, ero ei cui
loquor barbarus, & is qui loquitur mihi barbarus.) Nō
utiq; id studendum monet, ut inuicem per incognitam
linguam barbari sibi uideantur, sed quia concordia res
est, his nitendum est, ut per unanimitatem intellectus, cō-
muni læticia glorientur. ¶ Sic & uos quoniam æmula-
tores estis spirituum ad ædificationem ecclesiae, quærite
ut prophetetis.) Quia prodest scripturas explanare, nā
incitatur & gaudet animus quando aliquid de scriptu-
ris percipit, & quantum propensior in hac parte sit, tm̄
deserit uitia, propterea ad hanc partem studium monet

applicandum. ¶ Ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur.) Eum qui linguis loqui desiderat, orare debere ut accipiat donum interpretandi, ut proficiat cæteris studiis eius. ¶ Si orauero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est.) Manifestum est ignorare animum nostrum si lingua loquatur quam nescit, sicut asolent Latini homines Græce cantare oblectati sono uerborum, nescientes quid dicant. Spiritus autem qui datur in baptismo scit quid oret animus dum loquitur aut perorat lingua sibi ignota: mens autem qui est animus, sine fructu est. ¶ Quem enim potest habere fructum, qui ignorat quæ loquatur. ¶ Quid est ergo? Orabo spiritu, orabo & mente, psalmum dicam spiritu, psalmum dicam & mente.) Hoc dicit, quia cum quis hac lingua loquitur quam nouit, tam spiritu quam mente orat, quia non solum spiritus eius quem dixit datum in baptismo scit quid oratur, sed & animus simili modo, & de psalmo non ignorat. ¶ Ceterum si benedixeris spiritu.) Hoc est, si laude dei lingua loquaris ignota audientibus. ¶ Quis supplet locum idiotæ? quomodo dicit amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?) Imperitus enim audiens quod non intelligit, nescit finem orationis & non respondet amen, id est, uerum, ut confirmetur benedictio. Per hos enim impletur confirmatio precis, qui respondent amen, ut omnia dicta ueri testimonio in audientium mentibus confirmetur. ¶ Nam tu quidem gratias agis.) De eo dicit quod cognita sibi loquitur, quia scit quid dicat. ¶ Sed alius non ædificatur.) Si utique ad ædificandam ecclesiam conuenitis, ea debent dici quæ intelligant audientes. Nam quid prodest ut quis lingua loquatur quam solus scit, ut qui audit nihil proficiat, ideo tacere debet in ecclesia, ut hi loquantur qui proficiunt audientibus. ¶ Gratias ago deo meo, quod omnium uestrum lingua loquor.) Quoniam superius linguis loqui donum esse dixit spiritus sancti, ideo ad deum refert quod omnium lingua loqueretur. ¶ Et ne forte quasi æmulus per inuidiam hoc docere uideretur, ostendit se omnium quidem horum lo-

qui

qui linguis, & quia non ualde prodest. ¶ Sed in ecclesia, inquit, uolo quinque uerba loqui per legem, ut & alios edficem quam decem milia uerborum in lingua.)

Utilius dicit paucis uerbis in apertione sermonis loqui quod omnes intelligant, quam prolixam orationem habere in obscuro. Hi ex Hebræis erant qui aliquando Syra lingua plerunque Hebræa in tractatibus aut oblationibus utebantur ad commendationem. ¶ Gloriabantur enim se dici Hebræos propter meritum Abrahæ.

Quod idem Apostolus pro nihilo habuit, dicens: Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri IESU CHRISTI ¶ Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malicia paruuli estote, ut sensibus perfecti sitis.)

Perfectos illos uult esse, ut sciant quid ad instructionem ecclesiæ sit necessarium, ut recedentes à malicia & erroribus, his studerent quæ proficerent ad utilitatem fratrum. Hic est enim sensu perfectus, qui id agit ut profit alicui maxime fratri. ¶ In lege enim scriptum est, quia in alijs linguis & in labijs alijs loquar populo huic, & nondum me exaudient dicit dominus.)

Hoc dominus de his dixit, quos præscit nec saluatori credituros. In alijs enim linguis & in alijs labijs loqui nouum testamentum est prædicare, sicut dicit Hieremias ppheta: Ecce uenient dies dicit dominus & consummabo domui Israël & domui Iuda testamentum nouum, non secū dum quod disposui patribus illorum hoc est, immutata ratione, aliter loqui quam se legis ueteris uerba habeāt, dum audiunt sabbatum solui, neomenias euacuari, circumcisionem cessare, sacrificia immutari, escas dudū prohibitas licere edere, CHRISTVM de deo deum prædicare, hoc est, alijs linguis & alijs labijs loqui, & nec sic perfidi deum obaudire uoluerunt. Potest & sic intelligi, ut quia multi Iudæorum maleuoli erant, & propterea dignum non erat his in reuelatione loqui Euangelium, sed in parabolis loqueret ad eos, & intelligētes ideo sibi nō reuelari quia mali erant, nec sic se corrigerent ut mereri se facerēt p explanationem audire uerba dei.

Ephes. 4.

Hiere. 31.

Matth. 13.

Vnde dicunt discipuli ad dominum: Domine quare in parabolis loqueris illis? Et dominus: Quia uobis datum est, inquit, nosse mysterium regni dei: illis autem nō, ut uidentes non uideat, & audientes non intelligant, ne indigni salutem perciperent: quod animaduertentes, p̄ meritis suis factum, ne sic cōuersi deo satisfacere uoluerūt.

¶ Itaq; linguæ in signum sunt.) Hoc est, uelamine incognitæ linguæ obscurati sunt sermones dei, ne uideantur à perfidis, ut cum audiuntur incognitæ linguæ signū sit, quia propter perfidiam factum est ne audiens intelligat. ¶ Non utiq; his qui credunt, sed non credentibus.)

Hoc est quod dixi, quia ad occultandos sensus incredulis proficiunt linguæ. ¶ Prophecia autem non incredulis sed his qui credunt.) Hoc est, non competit fidelibus audire linguas quas non intelligant, sed infidelibus q̄ non sunt digni intelligere, sicut dicit Isaias propheta: Wade & dic populo huic, Aure audietis & non intelligeris &c.

Isaiæ. 6.

¶ Si conuenerit uniuersa ecclesia in unum & loquantur omnes linguis, introeant autem & idiota, nonne dicēt, quia insanitis?) Manifestum est, quia si omnes diuersis linguis loquantur, tumultus fit quidam inconditus populi quasi phrenesim patientis. ¶ Si autem omnes prophetent, intret autem aliquis infidelis uel idiota, increpatur ab omnibus, redarguitur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta fiunt, & tunc cadens in faciem adorabit deum pronuncians quod uere deus sit in nobis.) Cū enim intelligit & intelligitur, audiens laudari deum & adorari Christum, peruidet ueram esse & uenerandā religionem, in qua nihil fucatū, nihil in tenebris uidet geri, sicut apud paganos quibus uelantur oculi, ne quæ sacra uocant perspicentes, uarijs se uanitatibus cernant illi ludi. Omnis enim impostura tenebras petit, & falsa pro ueris ostendit. Ideo apud nos nihil abdite, nihil sub uelamine, sed simpliciter unus laudatur deus, ex quo sunt omnia, & unus dominus Iesus per quem omnia. Si enim nullus sit qui intelligat aut à quo ipse discutiatur, potest dicere seductionem esse quādam & uanitatem, quæ ideo

linguis

linguis canitur quia pudoris est si reueletur. ¶ Quid est ergo fratres, cum conuenitis unusquisq; uestrum psalmū habet.) Id est, laudem dei per canticum eloquitur. ¶ Doctrinam habet.) Hoc est, sensum per spiritalem prudentiam habet expositionem. ¶ Reuelationem habet.) Id est, subest ei propheta occultorum, quæ ad omnium mentem perueniat fauentem spiritu sancto. ¶ Linguam habet.) Ut eos qui lingua loqui poterant non cōtristaret, permisit eos loqui linguis: ut a tanem ut interpretatio sequeretur. Ideo ait: ¶ Interpretationem habet.) Ut si interpretes adesset, daretur locus loquendi linguis. ¶ Omnia ad ædificationem fiant.) Conclusio hæc est, ut nihil incassum in ecclesia geratur, hocq; elaborandum magis ut imperiti proficiāt, ne quid sit corporis per imperitiam tenebrosum. Idcirco omnes paratos uult conuenire diuersis donis spiritualibus, ut ipsa auiditate animi uigilantes inuicem se exhortati, meliora dona æmularentur ad illuminationem fratrum. ¶ Sive enim lingua quis loquitur per duos ut multū tres, et particulatim ut unus interpretaretur.) Hoc est, duo aut tres, nō plus linguis loquātur, sed singuli non simul omnes, ne insanire uiderentur. Ideo ergo, ut multum tres, ne occuparent diem linguis loquentes & interpretes illorum, & non haberent, pphe tæ tempus scripturas disserendi qui sunt totius ecclesiæ illuminatores. ¶ Quod si non fuerit interpretes taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & deo.) Hoc est, intra se tacite oret aut loquatur deo, qui audit muta omnia. In ecclesia enim ille debet loqui, qui omnibus profit.

Prophetæ autem duo uel tres loquantur & alij examinent uel interrogent.) Ipsum modum tenuit dicendo: Duo aut tres loquantur, singuli autem sicut supra, cæteros aut interrogare permisit de his quæ forte in ambiguum ueniunt, aut quæ assequi aliqui non potest, quia diuersa sunt ingenia, ut disputatione planiore dilucidentur. ¶ Quod si alij reuelatū fuerit sedenti, prior taceat.) Id est, permittat potior inferiori, ut si potest dicat nec ægreferat, quia potest & illi dari donū ut dicat, cum uidet

uidetur inferior, quod potiori concessum non est. Sicut enim totum uni concedi non potest licet potiori, ita & nō potest alicui quamuis inferiori nihil impertiri, ut nemo sit uacuus à gratia dei. ¶ Potestis enim per singulos prophetare, ut omnes discant & omnes exhortentur.)

Hæc traditio synagogæ est, quam nos uult sectari, quia Christianis quidem scribit, sed ex gentibus factis non ex Iudeis, ut sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subsellijs, nouissimi in pauimento summatas. Quibus si reuelatum fuerit dandum locū dicens præcipit, nec despiciendos, quia mēbra corporis sunt.

¶ Et spiritus prophetarum, pphetis subiectus est.) Quia enim unus atq; idem spiritus est, qui tam pphetis futura dicentibus q̄ his reuelauit scripturas iniundit se p ratione & qualitate causarum, idcirco dixit: Subiectus est prophetis, ut ingenia accenderet hac spe quod spiritus conatus adiuuet. Desiderio em̄ optimo ad dei res enarrandas subuenit, ut impleat boni propositi uolūtatem.

Nam & de saluatore idem dictum est: Bibebant autē de spiritali sequente petra: petra autem erat Christus. Hoc est, & subiectum esse, quod & sequi. Sequebatur enim ut humanis suffragijs deficientibus, adesset ad auxilium tribuendum. Ita & spiritus subiectus dicitur, ut conatus bonos adiuuet, cum suggerit. Subiectus enim uidetur, qui cœpta alterius perficit. ¶ Non est enim dissentionis res, sed pacis.)

Ioan. 4.

Quia ergo pacis res est, dicente saluatore: Pacem meam do uobis, pacem relinquo uobis, nemo alterū non sinat dicere, neq; debet dicenti studio contradicendū resistere, ne discordia fiat in corpore. Qui enim in pace uocantur, patientiæ debent studere, ne pacis iura soluantur. ¶ Sicut in omnibus ecclesijs sanctorum doceo.) Hoc dicto hortatur illos ut quæ præcepit faciant, quando similiter se ecclesijs sanctorum prædicare testatur. ¶ Aut à uobis uerbum dei profectum est, aut in uos solos aduenit.) Arguentis uerba sunt. Sic enim instati erant quasi ip̄s promissa fuisset hæc salus, & exemplo eorum cæteræ gentes uocarentur ad fidem, aut nō essent aliqui qui

possent

possent accipere gratiam dei, apostolis prædicantibus. Sic enim se iactabant, quasi beneficium darent magis quàm acciperent accedentes ad fidem. Vnde dicit: Aut in uos solos deuenit uerbum dei. Omnis enim qui uult aliquid emere quod scit ab alijs non requiri, cum quodam fastidio accedit ad emptionem, quasi beneficium præstiturus uendenti. Ideo hoc Apostolus arguit in Corinthijs, quia tales se præbebant elatione uanitatis, quasi si ipsi nõ obedirēt uerbis fidei, nemo esset quàm Si crederet. Sicut dicit Iudeis. Vobis primis oportebat loqui uerba uite huius, sed quia repulistis ea, indignos uos facientes æternæ uite, ecce conuertimus nos ad gentes. ¶ ¶ Si quis existimatur propheta esse aut spiritalis, cognoscat quæ scribo uobis, quæ domini sunt. Hoc dicens, tangit supra memoratos falsos apostolos, à quibus fuerant deprauati, qui pro desiderijs hominum nõ diuina sed terrena docebant. Ideo hic nihil suum tradere se dicit sed domini, ut quibus suadet deo acquisiti non hominibus uideantur: quæ fiducia & constanter prædicat, liberam habens conscientiam quia non hominibus placere uult sed deo. Vnde peccatoribus non blanditur ut crescant, sed admonet ut desinant.

Acto. 13.

¶ ¶ Si quis autem ignorat, ignorabitur. Recte, quia qui nescit domini esse quæ loquitur Apostolus, & ipse à domino ignorabitur in die iudicij, dicente domino: Amen dico uobis quod nescio uos. ¶ ¶ Propter quod fratres æmulationem habete prophetandi. Quamuis arguat hos & in multis reprehendat & corripiat, eo quod recesserant à traditione eius, tamen fratres hos uocat, quæ dicit Esaias ad plebem domini: Dicite his qui non recte ambulant in uis meis, fratres nostri estis uos. . Ut ergo consolaretur istos post correctiones, fratres illos uocat, & ad æmulationem prophetiæ hortatur, ut assidua disputatione & explanatione legis diuinæ fierent fructiores, ut possent dicere peruersas esse pseudoapostolorum prædicationes. ¶ ¶ Et loqui linguis nolite prohibere. Et hoc, ppter charitatē, ut quæ possunt loqui linguis, & quæ interpres fuerit, præsens, nõ uetent ne fiat dissensio.

¶ ¶ Omnia

¶ **OM**nia autem honeste & secundum ordinem fiant.) Hoc est secundum ordinem supradictum. Honestè autem illud fit quod cum pace & disciplina fit.

Gen. 3.

Mulieres uestre in ecclesia taceant.) Nunc tradit quod prætermiserat. Superius enim uelari mulieres in ecclesia præcepit, modo ut quietæ sint & uerecundæ ostendit, ut operæ precium sit, quia uelantur. Si enim imago dei uir est non femina, & uiro subiecta est lege naturæ, quanto magis in ecclesia debet esse subiecta propter reuerentiam eis qui illius legatus est, qui etiam uiri caput est. ¶ Non enim permittitur illis loqui, sed esse in silentio, sicut & lex dicit.) Quid dicit lex? Ad uirum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabit. Lex hæc specialis est. Hinc Sara dominum uocabat. Abraham uirum suum: Ac per hoc in silentio iubentur esse, ne supradictæ legis sententia infirmetur, cuius memor Sara uiro suo erat subiecta, sicut dictum est. Quamuis una caro sit, sed duabus ex causis iubetur esse subiecta, quia & ex uiro est, & per ipsam intrauit peccatum. ¶ Si quid autem discere uolunt, domi uiros suos interrogent. Turpe est enim mulieribus in ecclesia loqui.) Turpe est, quia contra disciplinam est, ut in domo dei qui eas subiectas uiris suis esse præcepit, de lege loqui præsumant, cum sciant illic uiros haberere primatum, & sibi magis competere ut in domo dei precibus uacent, linguam retinentes, aures aperiant ut audiant quomodo misericordia dei mortem uicit per Christum, quæ per cas regnauit. Nā si audeant in ecclesia loqui dedecus est, quia idcirco uelantur ut humiliatæ appareant. Illæ autem se uerecundæ ostendunt, quod & uiris opprobrium est. In mulierum enim insolentia etiam mariti notantur,

¶ **CAPVT XV.**

NOTVM

Notum autem uobis facio fratres, quia Euāgelium quod prædicaui uobis quod & accepistis, in quo & statis, per quod & saluti efficiimini, quod sermone annunciaui uobis debetis tenere, nisi forte sine causa credidistis. Ostendit illis quia si in hac causa quæ subiecta est, à traditione eius seducti sunt, perdidissent quod crediderunt. Omnis enim spes creditiū in hoc sensu est, quia mortui resurgent. Quod autem dicit: In quo & statis, his dicit qui firmi erant in fide traditionis huius. Promiscuis enim loquitur, ut & hi qui in fide fixi sunt gaudeant, & qui nutant corripere se doleant & corrigantur. ¶ Tradidi enim uobis in primis, quoniā Christus mortuus est pro peccatis nostris secundū scripturas. Scripturas testamenti ueteris memorat, quæ futuram passionem domini cecinerunt. Dicit enim **Esaias** propheta: **Ut** ouis ad immolandum ductus est. **Et** inter cætera, quoniam tolletur à terra uita eius, ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. **Hæc in Christo** reperia noscuntur. **Sed** quia præteriti temporis significatio uidetur, non est aduersum, quia apud deum qui omnium præsciens est, nihil futurum est, ideo sic dicit quod futurum est nobis, quasi factum sit. **Nam in apocalypsi** Iohannis apostoli dicitur: **Agnus, inquit, qui occisus est à constitutiōe mundi.** Quia enim aliter non fiet quàm scit deus, factum dicitur, nobis enim fit nõ deo, quia apud deum nihil est quod futurum dicatur. **Et in psalmo** ait: **Dominus regnauit à ligno.** **Et Moses** de cruce eius ita significauit dicēs: **Tunc** uidebitis uitam uestram pendētem ante oculos uestros & non credetis. **Idcirco** ergo in eadem causa & futuri temporis aliquando significantiam ponit, ne à peruersis non de **Christo** dictum defenderetur, si totum quæ si præteritum significaret. ¶ **¶ Et quia sepultus est.** Nullo dubium est sepultum esse, sicut dicit **Esaias** propheta: **Et dabo malos pro sepultura eius.** ¶ **¶ Et quia resurrexit tertia die secundum scripturas.** Omnia in fide clausa sunt, ideo sub persona populi resurrectio domini tertia

Esai. 53

dic

die futura descripta est. Dicit enim **Osee** propheta: Post biduum & in tertio die resurgemus & uiuemus in conspectu eius. In **Christo** enim omnes resurrexissent, sicut in **Adam** mortuos esse nemo fidelium denegat. Simili modo & in psalmo sub persona hominis etiam de **Christo** significat dicens: Omnia subiecisti sub pedibus eius, gloria & honore coronasti eum. ¶ **Et quia uisus est Cephae.**) Id est **Petro**, Hoc etiam **Cleophas** cum socio suo testatur, ut in **Euangelio** cata **Lucan**, quod apparuit soli **Petro**. ¶ **Postea illis undecim.**) Et hoc in euangelio continetur. ¶ **Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul.**) Hoc sua fide dicit. ¶ **Ex quibus plures manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.** De his quibus post resurrectionem apparuit dominus, tunc multos dicit fuisse in corpore. ¶ **Deinde apparuit Iacobo.**) Singulariter **Iacobo** apparuit sicut & **Petro**. Quod ideo puto factum, ut multifaria parentia, fide resurrectionis firmaret. ¶ **Postea apostolis omnibus.**) Iterum omnibus apostolis uisus est in monte ubi constituerat illis **Iesus**, sicut refert **Matthaeus** **Euangelista**. Ante in **Ierusalem** post dies octo resurrectionis suae, id est, dominica die ianuis clausis intrauit ad discipulos, ut **Thomae** animus firmaretur, sicut dicit **Ioannes** apostolus. In monte enim intelligitur mandata illis dedisse. ¶ **Novissime autem omnium quasi abortiuo uisus est & mihi.**) Apparuit illi primum in caelo, post oranti in templo. Abortiuum se dixit, quia extra tempus natus in **Christo** apostolatam accepit, iam **Christo** in caelos recepto cum carne. ¶ **Ego enim sum minimus omnium apostolorum.**) Humiliat se & temporis causam sibi ascribit. Tempore enim minor est, non dignitate. Sed quia & persecutor fuit, inclinatur dicens. ¶ **Qui non sum dignus uocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum quod sum.**) Deo dat gloriam qui eum elegit, & dignitatem suam non sibi defendit, sed indignum se dicit. Vnde uere plus meretur sciens dixisse dum: **Qui se exaltat humiliabit.** ¶ **Et gratia eius pauper**

Luc. 29

Ioh. 29

Ioh. 13

Ioh. 13

Ioh. 9. 2.

Luc. 18

pauper in me non fuit.) Hoc dicit, qui non propter quod persequutus est, minorem gratiam in apostolatu accepit. ¶ Sed plus illis omnibus laboravi.) Addit ad causam, quia non solum minoratus non est, sed & amplius propter constantiam qua uigebat in Christo afflictus est, quod non ægreferens dignior factus est. ¶ Non ego autem, sed gratia dei mecum.) Ne se extulisse iactanter putaretur, fratrem se humiliat, cum hoc ipsum non magis sibi, sed dei gratiam ascribit, ut semper omnem gloriam reportet ad deum, unde iure exaltandus est. ¶ Siue igitur ego siue illi sic predicamus & ira credidistis.) Hoc est quod supra significauit, quia non inferiorem gratiam in predicatione accepit, quam ceteri apostoli, sed unam atque eandem. Unde magis arguit perfidiam Corinthiorum, quia cum manifestata esset credulitas hæc apud omnes ecclesias, hi ab hac fide & spe desciuerant quam subiecit, dicens. ¶ Si autem Christus predicatur quod ex mortuis resurrexit, quod dicitur quod inter uos, quam resurrectio mortuorum non est. Si ergo resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit inanis est predicatio nostra, uacua est & fides uestra.) Hæc à falsis apostolis erant tradita, qui Christum neque natum neque in carne passum, neque resurrexisse asseuerabant, quos & Ioannes apostolus denotat quod Christum in carne uenisse negabant. Unde dicit: Qui negat Christum in carne uenisse, hic est antichristus, & qui negat filium nec patrem habet. Isti ambulabant & quorundam fidem ne imprudentes à mundi sapiētibus iudicarentur subuertebant, quia prudentes seculi stultum iudicant, cum audiunt resurrectionem mortuorum. Quod si inquit, uerum est, quia Christus non resurrexit, falsi sumus predicatorum, & fides uestra inanis erit. Hoc enim crediderunt apostolo predicante, quia mortui resurgent, & hac spe attracti sunt ad fidem, quod utique ad detrimētum illorum, proficere asserit si crediderunt quod futurum non est, & pudoris est ut aliquis profiteatur hoc se credidisse quod falsum est. Et uerecundiam ergo illis incurrit, & labores illorum dicit instructiuos si quod

si quod à falsis apostolis audierunt uerum est, quia morti non resurgent. Quod nemo utiq; de se patitur audire, ut uidentes hoc cōtra se esse reuerterentur ad primā fidem. ¶ Inuenimur autem & falsi testes dei, quia testimonium diximus aduersum deum, qd suscitauerit Christum, quem non suscitauit. Qui asserit quod Christum deus à mortuis suscitauit falsus est testis si non est factū: uirtutem tamen dei prædicat, non utiq; ut inuicis quī tam admirabile factum uirtuti eius ascribit. Quod si uerum est, quia excitauit Christum à mortuis, quid huic dicendum est, qui & testis contra deum falsus est, & op⁹ eius stulticiam asserit? ¶ Si enim mortui non resurgent, neq; Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, adhuc estis in peccatis uestris, & qui dormierunt in Christo perierunt. Terret illos, ut quia nemo sibi male uult, doleat illis hoc cepisse credere quod cōtra ipsos est. Quis enim peccata sibi remissa nolit audire? Et q dormierunt in Christo, perierunt. Addit ad terrorem, quia carorum suorum excessum noluit æstimare perditionē. Qui enim non timuerūt, sub hac spe de seculo exierūt, si ue occidi non timuerunt, quia resurgere exemplo Christi crediderunt, & non est uerum, perierunt. Hoc illis dicit quod amore suorum defunctorum nolunt audire, ut illis amputet quod prius per errorem uolebant audire. ¶ Si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus miserabiles sumus omnibus hominibus. Manifestum est, quia & in hac præsentī uita & in futura speramus in Christo: Nec enim hic deserit seruos suos, sed dat illis gratiā, & in futuro erunt in gloria æterna. Si autem futuræ uitæ spes non esset, omnibus hominibus quod dixit miserabiles essemus. • Ut quid enim ieiunia, uigilię, exit⁹, munda uita, iusticia, misericordia, mors, si pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autē uel hac uita fruntur. ¶ Si enim Christus resurrexit à mortuis in irium dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Hoc dicens tãgit pseudoprophetas qui Christum natū negabant, ac

per

per hoc non resurrexisset carnem, quia qui natus non est nec moritur. Sic autem probat Christum a mortuis resurrexisse quia homo fuit, ut dubium non sit a deo a mortuis excitatus, ut quia peccato hominis mors inuenta est, Christi iusticia resurrectionem meruerit mortuorum.

¶ Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur.) Hoc dicit, quia sicut Adam peccans mortem inuenit & omnes ex eius origine tenuit ut dissoluantur: ita & Christus non peccans & per hoc uincens mortem, quia qui non peccat uincit mortem, quia mors ex peccato, omnibus ergo qui sunt ex eius corpore acquisiuit uitam, id est, resurrectionem. Quamuis ergo generalem tribuit resurrectionem, ut sicut in Adam omnes siue iusti siue iniusti moriuntur, ita & in Christo omnes tam credentes quam diffidentes resurgant, licet ad poenam, increduli tamen uiuificari uidentur, quia corpora sua recipient, iam non morituri sed passuri poenam in eis sine fine quod credere noluerunt. ¶ Unusquisque autem in suo ordine.) Nunc ordines resurrectionis uult exponere, ne ideo putarent fabulosum esse, quia factum non est adhuc in ceteris, ordines illis exponit & tempora quando factum sit, & quando futurum ut resurgant mortui. ¶ Initium Christus.) Sicut in Actibus apostolorum testatur scriptum esse in Mose, si passibilis Christus, si prior surgens ex mortuis, &c. Prior ergo resurrexit ut forma fieret credentibus sibi. ¶ Deinde hi qui sunt Christi in aduentu eius.) Hoc duplici modo intelligendum est, quia & in aduentu eius secundo sancti resurgent, iuxta fidem apocalypsis Ioannis, sicut in primo aduentu cum resurrexit, multa corpora sanctorum resurrexerunt ad protestationem cuiusdam mortis ac spoliatae. Sub una ergo significatione duplicem aduentum domini comprehendit. ¶ Deinde finis cum tradiderit regnum deo & patri.) Cum desituerit omnem principatum & omnem potestatem & omnem uirtutem, & omnem dominationem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. No-

S uissime

uissime inimica destruetur mors. Hoc dicit, quia tradito regno, finis erit mundi, impleta resurrectione. Quod quidam territi asperitate sermonis, dum quasi pie uolunt sentire, a proprietate sensus declinant. Horrent enim sonum uerbi, audientes, cum tradiderit regnum deo & patri, putantes traditionem hanc regni si iuxta sonum uerbi intelligatur uacua remanere, ut si tradit iam ipse non habeat, quasi pater tradens omnia filio euacuauerit se. Nam ipse dominus ait: Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Et postea: Hæc est autem uita æterna, inquit, ut cognoscant te solū uerū deum, & quem misisti Iesum Christum: Ecce regnante filio, regnat & pater. Quomodo autem tradens regnum filius euacuare se crederetur, cum dicat angelus ad Mariam: Et dabit illi, dominus deus sedē Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternū & regni eius non erit finis? Et Daniel de eodem regno dicit inter cætera: deus cæli excitabit aliud regnū quod nūq̄ corrumpetur & hoc regnum æternum erit. Nemo ergo dubitet filiū semp̄ regnaturū cū patre. Traditio autem hæc est regni, ut cum omnia filio fuerint subiecta, & adrauerit illum ut deum destructa morte, tunc filius ostēdit illis nō se esse ex quo omnia sed per quem sunt omnia, & hoc erit tradere regnum deo & patri, ostēdere ipsum esse ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, & tunc erit finis. Destructio tamen mortis est resurrectio mortuorum. ¶ Cum autem dicat omnia subiecta sunt ei, præter eum qui subiecit ei omnia.) Cū autem subiecta illi fuerint omnia tunc & ipse subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. ¶ Ut sit dominus omnia in omnibus.) Idem sensus est, quē nunc aperit ut manifestet qd sit tradere regnū filiū deo & patri, hoc tamen addit ad sensum, quia tradens pater filio regnū non se subiecerit ei, sicut filius patri se subiecit. Incongruum est em̄, ut pater subiciat filio. Omnia ergo subiecit pater filio, ut similiter honorificetur filius sicut & honorificatur pater. ¶ Cum ergo omnia confessa fuerint Christum deum subfrata pedibus eius, tunc & ipse Christus dñs subicietur deo

1 Matth. 11
Ioan. 17.

Lucæ 1.
Daniel. 2.

Deo patri, ut sit deus omnia in omnibus.) Hoc dicit, quia cum omnium principum & potestatum & dominationum fuerit pressa superbia, & adorauerit Christum quasi deum, tunc Christus propter unicam autoritatem patris, deum quidem se ostendet, sed de deo, ut unius principii sublimis & ineffabilis autoritas maneat, hoc est, subicere se filium patri, hoc est, deum esse omnia in omnibus: quia cum dicitur omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autem caput deum patrem, omnia in omnibus est deus pater: hoc est, ut omnis creatura unum sentiat, una uoce omnis lingua caelestium & terrestrium & inferiorum confiteatur unum esse deum ex quo sunt omnia. Si autem dixisset, ut sit deus in omnibus, intelligeretur in omnibus quidem esse, sed per affectum aut communem sensum, non tamen ea ipsa ex ipso esse. Sed cum dixit, omnia in omnibus, hoc significauit, quia ex ipso sunt, & in ipsis est. Ex ipso, quia ab ipso creata sunt. In ipsis autem quia in omnium confessione unus erit deus. Non tamen sic subicitur filius patri, sicut filio creatura. ¶ Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non resurgent, quid & baptizantur pro illis? ¶ In tantum ratam & stabilem uult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum de eorum qui tam securi erant de futura resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors praeuisset, timentes ne aut male aut non resurgeret, aut qui baptizatus non fuerat uiuus nomine mortui tangebatur. Vnde subiecit: Quid & baptizantur pro illis? Exemplo hoc non factum illorum probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit.

¶ Quid & nos periclitamur omni hora, quotidie mori pro gloria uestra quam habeo in domino. Dicendo, quid & nos periclitamur, discreuit personas, ostendens non catholicos esse, qui pro mortuis baptizabantur. Denique supra dixit. Quid & baptizantur pro illis? nunquid & baptizamur pro illis? Na lepre quamuis in re qua accedit fieri non possit, fidelis inueniens est, offerens filiam suam secundum uotum suum quod stulte uouerat. Non ergo factum

Iudit p.

probatum, sed persecrantia fidei in exemplum proferat. Prædicantiū pericula & labores memorat dicens: **Quid** & nos periclitamur, & subaudiē, nisi quia speramus futuram resurrectionem, sicut supra memorat. **Securi em̄,** quia post istam mortem, uera uita sequetur, pericula nō timēt illata ab infidelibus propter zelum illorum, quos quia crediderunt perdidisse se dolent. **Solicitudinem** ergo suam ostendit quam habebat erga salutem illorū, propter gloriam promissam à domino, sicut & in lege dictum est: **Exalta** sicut tuba uocem tuam, si te audierint lucraberis animas illorum. **Ad hoc festinabat** Apostolus semper sollicitus ut gloria illi cresceret apud deum acquisite salutis multorum. ¶ **Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgent?** Hoc est, si secundum humanum sensum qui uidens hoc in rerum naturam non cadere, ut caro iam soluta reformetur ad uitam, minime credit futurā resurrectionem mortuorum, bestijs offerri, mori non timui, nihil profeci. **Sed nō hoc est,** quia certus de promissa uita, non solum non timuit, sed & libēter bestijs offerri se passus est, sicut inter cætera ait in actibus apostolorum: **Ego enim non solum ligari sed & mori parat⁹ sum in Hierosolyma pro nomine dñi Iesu Christi.** ¶ **Manducemus & bibamus, cras em̄ moriemur.** Hoc ab **Isaia** propheta dictum est: **Propter hos qui quasi nihil futurū esset post mortem, uentri tantum studebant quō peccora,** sicut & hi qui **Corinthios deprauabant.** ¶ **Nolite seduci: Corruptunt mores bonos, colloquia mala.** Significat confabulatione malorum hominū euertere posse bonum propositum. **Assiduitas enim prauī colloquij uitiat mentem, ac per hoc ab his cauendum.** **Quicumque enim acceptam fidem custodire uult, maxime inter ipse inītia per serpentes debet uitare, ut impleat qd utile iudicauit.** ¶ **Vigilate, iusti estote, & nolite peccare.** **Vigilandum** monet, ne circumuentione prauī sensus capti & à fide abducti deprauarentur, mortuorum resurrectionem non credendo. **Iustos esse præcepit, ut non solum**

1 **terrenam**

Esa. 38.

Actu. 21.

terrenam iusticiam excolant, sed & cælestem, quia terrena iusticia meritum non facit, sicut & non facit reum. **Quid enim magnum est aliena non tollere, quippe cum hoc timoris sit. Magnum est autem de proprio non habenti largiri, hæc est uera iusticia, & ut non peccent subiecit. Vnde intelligi uoluit, nõ se iusticiam temporalem seruandam mandasse, sed diuinam, quia qui cælestem iusticiam seruat, sine dubio in hac præsentia perfectus est.**

¶ Ignorantiam enim dei quidam habent, Ad reuerentiam uobis loquor.) Propositum dei ignorantes hi qui inter eos cõuertebantur, mortuos resurrecturos stultum esse dicebant credere. Ideo pudorẽ illis incutit quasi imprudentibus: credebant enim eis qui ignorantiam dei habentes, contra dei statuta docebant. **¶ Sed dicit aliquis, quẽ admodum resurgent mortui, quo autẽ corpore uenient?)**

Hos dixit ignorantiam dei habere, quorum deprauatæ sententiæ uerba protulit dicens: Quemadmodũ resurgẽt mortui, quo autem corpore uenient. Qui congrue respõdit dicens: ¶ Stulte tu quod seminas, non uiuificat nisi moriatur.) Cum animali homine non utiq; legis autoritate agit, ut exemplis suadeat, quæ si reciperet non erraret, sed physica ratione de qua sibi blanditur, ut non credat resurgere resoluta & emortua corpora. **Ostendit enim mortua rursus reparari ad uitam & multiplicata, ut confundatur error humanus. ¶ Et quod seminas non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, utputa tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autẽ illi dat corpus prout uoluit, & unicuique seminum proprium corpus.)** Si ergo nudum granum seminat, ut deĩ nutu quodammodo elementorum ministerio uestitum resurgat, multa secum habens incrementa utilitatis humane: cur non credibile sit dei uirtute mortuum posse resurgere, meliorata tantum substantia non numero multiplicatum. **Quid ergo requiritur ab infideli quo corpore resurgat mortui, cũ exempla prædicant ad fidem hæc melioratæ resurrectionis non amissæ substantiæ, quia propriũ corpus recipiet in quo creatus est Adam, iuxta ex-**

empla supradicta. ¶ Non omnis caro eadem caro.
 Alia quidem hominis, alia autem pecoris, alia caro uo-
 lariliū, alia caro piscium.) Cum ex eadem massa omnis
 caro sit, unde & quomodo in his tanta diuersitas est, ut
 una impensa faceret genera diuersa. Dicant nunc sophi-
 stæ mundi & scrutatores syderum, si ualeāt cōprehende-
 æe quæ extra se sunt, cum quid intra se sit nesciāt. Deniq̃
 omnes mundani philosophi quia mentem suam legi dei
 humiliare, ut fidem eius suscipere noluerunt, diuersa
 semper & contraria asserentes, inanissimis disputationi-
 bus inuicem se confuderunt quia in nullo horū testifica-
 tæ ueritatis signum agnitum est, quod anrepositum uer-
 bis cōmendaret doctrinam, sicut & deus discreuit disci-
 plinæ uestræ quæ non uerbis probatur sed uirtute, cui nō
 possunt uerba resistere. Quemadmodū ergo ex una impē-
 sa diuersa animantium caro est, ita & uni⁹ carnis homi-
 nes, diuersi erunt dignitate in resurrectione, ut talis unus
 quisq̃ appareat qualis fuerit meriti, quippe cum etiā hic
 diuersitatum corporum uideamus. ¶ Et corpora cæle-
 stia & terrestria, sed alia quidem cælestium gloria, alia
 autem terrestrium.) Cælestia corpora sunt resurgentiū
 terrestria autem antequam moriantur aut surgant, ut
 quia Christus cælestis est, ex eo corpora cælestia dicantur,
 ex Adam uero quia terrestris est terrestria corpora.
 ¶ Alia claritas solis, alia claritas lune & alia claritas stel-
 larum. Stella enim ab stella differt in claritate.) Vnius
 naturæ comparatione uitur ad indiscretæ substantiæ
 reddendam rationem, quia sicut sol & luna & stellæ cum
 sint unius quidem naturæ diuersæ tamen claritatis sunt:
 ita & homines cum sint uni⁹ quidem generis, merito ta-
 men dissimiles erunt in gloria: ut claritati solis illorum
 dignitas exæquetur, qui centesimum numerum habent,
 qui ut perfecti essent primi gradus æmuli fuerunt, de
 quibus dictum est: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in re-
 gno patris sui. Lunari autem claritati hi comparandi
 sunt, qui sexagesimum numerum bonis operibus meri-
 tati sunt, ut secundi gradus meritum haberent. • Stellis
 autē

Matth. 13.

autem clarioribus eorum merita comparanda sunt, qui tricesimum numerum tertij gradus dignitatem iustis laboribus quaesierunt. ¶ Sequentibus uero stellis quæ inter claras & obscuriores mediæ sunt, peccatores homines coaptandi sunt, qui de tribus nullius gradus adipisci honorem uoluerunt. ¶ Tetricis autem stellis & omnium nouissimis, perfidorum resurrectio similis est, quia errorem secuti stellis in errorem ducentibus comparandi sunt, sicut dicit in epistola sua Iudas Apostolus. Infidelitas enim non potest claram resurrectionem habere, quia sicut carbo cinere suo coopertus obæcatur, ita & hi perfidia sua erroris tenebris circumdati luce carebunt. ¶ Ita erit & resurrectio mortuorum.) Exempla dat, ut nõ sit dubium resurrectionem mortuorum futuram, ut accepta ratione nemo ambigat. ¶ Seminatur in corruptela, surget in incorruptela.) Seminare est sepelire ut corrumpatur: resurgere autem in incorruptela iam exuscitatum non posse corrumpi, sed habere claritatem immortalitatis. ¶ Seminatur in ignominia resurget in gloriam.) In ignominia seminatur, dum in tetrico ponitur fit foetidum & scatet uermibus: surgere est autem in gloriam, quia exuscitatum & lumen erit & nullam squaloris iniuriam patietur. ¶ Seminatur in infirmitate, surget in uirtute.) In infirmitate, seminatur, quia immobile est & irregibile, surget autem in uirtute, quia iam totum uituum erit ac uegetum. ¶ Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.) Animale corpus est cum cibus sustentatur ut uiuat, spiritale autem dum horum nihil indigebit conuersum in uitam. Omnia supradicta hoc sensu clauduntur. Non enim corpus animale semper hic habere potest spiritum sanctum. Tunc uero, id est, in resurrectione, semper manebit in sanctis. Surget corpus spiritale quod posset ire obuiam Christo. ¶ Sicut scriptum est: Factus est primus homo Adã in animam uiuentem, nouissimus Adam in spiritum uiuificantem.) Notandum est quod duos Adã eiusdem naturæ utrosque demonstrat, quod contra Manichæos & Apollinaristas facit, qui negant dei uerbo,

perfectum hominem esse susceptum. ¶ Sed non prius quod spiritale est sed quod animale, deinde quod spiritale. **Primus homo de terra terrenus, secundus homo de celo caelestis. Qualis terrenus, tales & terreni.)** Caelestis dicitur, quia non humanae fragilitatis ritu, sed diuinae maiestatis nutu & conceptus est & enixus. Nam usque adeo naturam nostri habuit, ut secundus Adam dicatur & homo, ¶ **Et qualis caelestis tales & caelestes.)** Si ideo ut haeretici uolunt nostri generis assumptus homo non fuit qui caelestis dicitur, ergo nec isti naturae nostrae sunt qui caelestes appellantur. Si uero de his nemo dubitat, nec de illo est ambigendum. ¶ **Ugitur sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius caelestis.)** Peccator imaginem Adae portat, iustus uero imaginem Christi. Ergo sicut portauimus ueterem hominem ante baptismum, ita & post baptismum portemus nouum. ¶ **Hoc autem dico fratres, quonia carnis caro & sanguis regnum dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.)** Frequenter scriptura carnem pro operibus nominat carnis, ut ibi: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Aliter caro sicut est, regnum dei non possidebit nisi immortalitate uestita. ¶ **Ecce mysterium dico.)** Obscuritatem significat nominando mysterium. ¶ **Omnes quidem resurgemus, non omnes immutabimur.)** Omnes enim homines resurgent, sed soli qui regnaturi sunt in gloriam mutabuntur. Siue ita: Omnes resurgemus, qui in aduentu Christi mortui inueniemur, non omnes immutabuntur qui in corpore sint reperti, quia sancti soli beatitudinis gloriam consequentur. ¶ **In momento, & ictu oculi.)** Per ictum oculi, nimiam breuitatem uult significare momenti, ut quanta sit dei potentia ex resurrectionis celeritate cognoscas. ¶ **In nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti & nos immutabimur.)** Nouissimus aduentus intelligitur Christi. Mortui autem uel peccatores intelligendi sunt, qui etiam uiuentes mortui esse dicunt, ut ad poenam, aut immortales ut absque aliqui membrorum diminutione resurgant. ¶ **Vel certe simpliciter omnes mortuos**

tuos resurgere dicit, & solos sanctos cū his qui uiui iustū inuenti fuerint in gloriā immutari. ¶ Oportet enim incorruptibile hoc.) Necessē est fieri quod promissum est. ¶ Induere in corruptelam, & mortale hoc, induere immortalitatem.) Et quod induit &, est similiter indumentum. ¶ Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: absorpta est mors in uictoria.) Ut euacuetis causas mortis per diuinam uictoriam ac si absorpta non pereat. ¶ Vbi est mors stimulus tuus? Vbi est mors uictoria tua?) Propheta ex persona iustorū loquitur insultando morti. ¶ Stimulus autem mortis est peccatum.) Sagitta mortis peccatum per quod animæ iugulantur. ¶ Virtus uero peccati lex.) dum fortius & maius sit per scientiam peccatum. ¶ Deo autem gratias qui dedit nobis uictoriam per dominum Iesum Christum.) Uictoriam illius peccati in quo lex carnalem nostram uoluntatem fuerat infirmata, quam Christus crucis exemplo destruxit. ¶ Itaq; fratres mei.) Reddita resurrectionis ratione de qua hæsitant, hortatur eos in dei opere permanere iam incertos de retributione futura. ¶ Stabiles estote & immobiles, abundātes in opere domini semper, scientes qđ labor uester non est inanis in domino.) Nemo uos de gradu spei futuræ ultra permoueat.

Osee. 17.

CAPVT XVI.

NAM de collectis quæ sunt in sanctos sicut ordinari Ecclesiæ Galatiæ, ita & uos facite.) De sumptibus dicit qui per singulas ecclesias collecti Hierosolymā sanctis pauperibus mittebantur. ¶ Per unam sabbati.) Una sabbati dominica dies est, sicut in Euangelio dicit, dominū una sabbati surrexisse. ¶ Vnusquisq; uestrum apud se recōdens quod ei bene placuerit, ut non cum uenero tunc collectæ fiant.) Ut paulatim reseruantes, non una hora grauari se putent, ut hilares da-

S 5' toro

tores diligantur à deo. ¶ Cum autem fuero præfens, quicumque pbaueritis per epistolam hos mittam pferre gratiam uestram in Hierusalem. Quod si dignum fuerit ut ego eam, mecum ibunt. ¶ Per se clarum est, quia utrunque in eorum arbitrio derelinquit, ut & quod dederint portetur, & per quos direxerint ipsi eam. ¶ Veniam autè ad uos cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo nisi uos me deduxeritis quocunque iero. Nolo enim uos nunc in transitu uidere. Spero enim me aliquantum temporis mansurum apud uos si dominus permiserit. ¶ Quia ita se agunt Macedones ut non sit necesse mihi apud eos diutius remanere. Apud uos necesse est ut maneam uel hyeme. Multa enim sunt quæ corrigantur à uobis: sicut medicus ibi moram habet ubi plures ægrotant. ¶ Manebo autem Ephesi usque Pentecosten. Ostiū autem mihi apertum est magnum & euidens, sed aduersarij multi. ¶ Neō ibi pmanebo, quia cum mihi euidens datus sit aditus prædicandi, sunt plurimi qui resistent. ¶ Si autem uenerit Timotheus, uidete ut sine timore sit inter uos, quia opus domini operatur sicut & ego, ne quis illum spernat. ¶ Sine tribulationis formidine, uel etiam uestri contemptus. ¶ Deducite autem illum in pace, ut ueniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. ¶ Nihil admittentes quod ad animi eius proficiat læsionē.

DE Apollo autem fratre notum uobis facio, quia multū illū rogauī uenire ad uos cum fratribus, & utique non fuit uoluntas ut nūc ueniret ueniet autem cum oportunum fuerit. Vigilate state in fide, uiriliter agite & confortamini, omnia uestra cū charitate fiant. ¶ Vigilate, mentis oculis ad diaboli astutias præcauendas. State, quia stantibus difficile somnus obrepit. Viriliter agite. Mulieris enim omnis inconstantia & uarietas indicatur. ¶ Confortamini, ut sit in uestra uirtute profectus. Omnia non inanis gloriæ causa, sed charitatis gratia facere festinate. ¶ Obsecro autem uos fratres, notis domum Stephane & Fortunati & Achaici, quoniam

Sunt primitiæ Achaia, & in ministerium sanctorum se ordinauerunt, ut & uos subiecti sitis talibus & omni cooperanti & laboranti in uobis. Gaudeo autem in presentia Stephana & Fortunati & Achaia, quoniam id quod uobis deerat ipsi adimpleuerunt.) Quia presentes sunt apud uos, & in illis magnum potestis habere profectum siue quia mihi uenerunt, p uobis ministrare officium charitatis. ¶ Refecerunt autem & meum spiritum & uestrum spiritum charitate.) Pro uobis uestrum, p mea leticia me refecerunt. ¶ Cognoscite ergo huiusmodi.) Vnde alibi ait: Cognoscite eos qui ita ambulant ut habeatis formam nostram. Hic cognoscite, honorate, cognoscetes eorum studium uel laborem. ¶ Salutant uos ecclesie Asiae. Salutant uos in domino Aquila multum & Priscilla cum ea quae in domo eorum est ecclesia apud quos etiam hospitor.) Domestici cum congregationem fraternitatis ecclesiam nominauit; ¶ Salutant uos fratres omnes. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat dominum Iesum Christum, sit anathema.) Sicut illis qui cum amat redemptio uenturus est Christus, ita qui eum non amat anathema sit, id est, ut illos abominetur & perdat. ¶ Maranatha.) Magis Syrum est quam Hebraeum, tamen ex sermone utrarumque linguarum aliquid Hebraeum sonat, & interpretatur dominus noster uenit. ¶ Gratia domini nostri uobiscum.) Propria manus composita subscriptio. ¶ Charitas mea cum omnibus uobis.) Ut quomodo uos ego diligo, ita & in Christo inuicem diligatis. ¶ In Christo Iesu.) Non secundum seculi charitatem. ¶ Amen.) Confirmatio est benedictionis hic sermo, sicut superius ipse demonstrat, quomodo inquit dicit amen super tuam benedictionem & . . .